PAUL ANGHEL

ZĂPEZILE DE ACUM UN VEAC

roman

SCRISOARE DE LA RAHOVA

ALBATROS

Paul Anghel

ZĂPEZILE DE ACUM UN VEAC

roman

V

Scrisoare de la Rahova

„Cu vremea toate se află, chiar şi lucrurile bune...“

N. Iorga

Prinţul s-a trezit tîrziu şi cu dificultate. A resimţit cu spaimă că s-a trezit tîrziu, după somnul abrupt şi încordat în care se zbătuse, dar s-a limpezit curînd, ca sub duş, în răstimpul cît a bîjbîit cu mîna, căutînd pe scaunul de fier, de lîngă pat, ceasul de voiaj. În somn, trăise tot timpul senzaţia acută că cineva îl priveşte, că doarme cu martori. O lumină indiscretă, aproape impudică, făcuse transparente păturile şi aşternutul, iar efortul de a se acoperi era zadarnic. Nu se putea smulge nici din somn, nici de sub focarul acelor priviri albe, ireale, chinuitoare, care veneau de peste tot. S-a întors cu faţa în jos, dar şi salteaua era transparentă, şi perna. A căutat un punct de sprijin cu mîna. A nimerit ceasornicul. Atingerea cutiei minuscule, cu feţe drepte de cristal, i-a redat prima clipă de siguranţă. A urmat spasmul sonor dezlănţuit în

maşinărie, pe care l-a asurzit în palmă, apoi prinţul, pe deplin înstăpînit asupra-şi, a resimţit, ridicîndu-se, cum tic-tacul regulat şi fin îi propagă în sînge stropi mari de linişte. Era întuneric, dar cele cincisprezece mişcări ale bărbatului — precis cincisprezece ! — s-au articulat prin beznă riguros, de la sine, una din cealaltă : cizmele, mundirul, centura, mantaua între umeri, cei trei paşi pe lîngă aparatul Morse, mîna pe clanţă. Apoi pasul, în boltă, peste trupul inert al soldatului garde-corp, adormit cu gura căscată pe prag, cu lemnul puştii în braţe, apoi cealaltă uşă, care dădea de-a dreptul în cer.

Ieşirea din bordei în cer, ca dintr-o mare de întuneric pe uscat, îl făcea să respire adînc, să reţină mult aerul în piept, ca pentru a-l medita. Rămînea aşa, nemişcat, pînă îşi simţea venele străvezii de pe tîmple pulsîndu-i calm, pînă ce capilarele degetelor i se înfiorau de răcoare, pînă ce aerul expirat, îngheţat din nou, în ace de brumă, îşi lăsa greutatea materială pe barbă şi mustăţi. Îşi masa apoi tîmplele şi faţa, întîrziind cu degetele subţiri pe pleoape, ca pentru a le obişnui cu lumina. Aerul din jur devenea între timp străveziu. Simţea cu trupul cum se lărgeşte cerul din jur, cum se abstrage lumina siderală pînă la dispariţie, lăsînd bătătura bordeiului şi împrejurimile într-un fel de penumbră. Creşteau din această penumbră clăile de coceni ale bulgarului care-i închiriase bordeiul, grămada conică de întuneric a cortului-sufragerie, grajdul cailor lîngă care se aflau două chesoane,

iar la drum, abia legănîndu-se, siluetele mătăhăloase ale sentinelelor de noapte. Prinţul ştia că soldaţii îl simt. Aceştia tuşeau uşor, cît să-şi anunţe discret prezenţa, rămînînd la locul lor în revărsatul de zori, aşa cum şi caii din grajd, care îl simţeau, nechezau lin, ca prin somn, izbind înfundat cu copitele în lătunoaiele ieslei. Acest mod inocent de prezenţă, blîndă, vie, neprotocolară, îi făcea bine prinţului, care o primea ca pe o prelungire a odihnei, ca pe un interludiu între noapte şi zori, în care el însuşi se includea firesc.

Viaţa de zori a bivuacului începea dealtfel după trezirea sa, într-un fel de ordine difuză : garde-corpul dispărea să se spele, sergentul de ordonanţă mătura bordeiul, încercînd să evacueze mirosul de tizic, telegrafistul se aşeza pe scaunul său la post, colonelul Văcărescu clasa mesajele primite în cursul nopţii, afară în bătătură se deschidea uşa grajdului, răzbeau de acolo valuri de aburi calzi, un iz de bălegar fierbinte şi urină ; se dădea la o parte prelata laterală a cortului, se schimbau paiele întinse ca un covor sub masa lungă de campanie şi sub scaunele pliante, se punea la fiert cazanul mare de ceai pentru ofiţerii din suită. Între timp, se amplificau şi se lărgeau zgomotele din împrejurimi. La bariera de sud a cătunului se schimba garda rusă. Se auzeau clar încrucişările de parole, pocnetul cizmelor, apoi răpăitul copitelor patrulei de cazaci călare care îşi continua rondul jur-împrejurul aşezării, se apropia, se depărta, făcea popasuri, aruncînd în aer cuvinte stranii.

Între timp, prinţul îşi urma preumblarea, sub coroanele celor şase salcîmi din fundul bătăturii, ca pe o alee abstractă de parc. Evita maşinal iregularitatea terenului, distanţele arbitrare dintre copaci, unificînd cu voinţă un traseu care va deveni pînă la urmă geometric, o linie pe care cizmele o măsurau egal, sigur. calm. Cînd ajungea la al treisutelea pas, lîngă un salcîm rămuros, încărcat de cuiburi de ciori, se răsucea şi pornea într-un alt tempo spre bordei.

Mica lui curte îl aştepta pregătită. Pentru a impune ceea ce se cuvine, prinţul lucrase vreme de zece ani cu o neînduplecare de anahoret, cu o rigoare de geometru, cu o migală de ceasornicar. Exclusese de la început ideea unui protocol feeric, la care băştinaşii erau ispitiţi, după modelul curţilor vecine, mai ales otomană, dar şi rusă. Respinsese însă la fel de net şi imboldul unor raporturi liberale, pe care o anume faună politică — tot locală — îl agita, „lumea simpatică" a foştilor revoluţionari, animaţi de un gregarism republican care îi repugna prinţului din toată fiinţa. Reţinuse, tocmai de aceea, un minimum protocolar, adaptabil oriunde, deci şi în spaţiul acestui bordei, pe care nu ezitase să-l aleagă, din clipa cînd oferise împăratului Rusiei singura casă ce se putea locui la Poradim.

Aici îi găzduise pe Arnulf de Bavaria, la întoarcerea sa dintre zăpezile Balcanilor, din tabăra lui Gurko, pe exilatul Don Carlos al Spaniei, în voiajul său de prinţ vagántes la Plevna, pe cei doi prinţi Constantin şi Alexan-

dru de Oldemburg, pereche severă, bleagă și sumbră, pe generalul prinț Iremetinski, un polonez guraliv, dar foarte exact în raporturi, pe bietul prinț Serge de Leuchtemburg, nepotul țarului, „aproape un copil", a cărui moarte avea să producă „un cutremur de jale în Rusia", pe Albert de Altenburg, un artilerist plin de vervă, care primise „o mică contuziune făcută de un glonte care i-a nimerit tabacherea", cum notase prințul în jurnalul său, în dreptul fiecăruia.

Aici, în fața pragului, sub streașina de paie, prințul a primit raportul comandantului gărzii, salutul șefului suitei sale, salutul șefului de stat major, căruia i-a întins două degete, după care s-a retras în bordei unde urma a-i primi pe mareșalul curții și pe secretarul său particular. Colonelul Văcărescu, cu funcția de mareșal al curții, îl aștepta în picioare. I-a prezentat prințului depeșele telegrafice. În prima, Brătianu îl prevenea pe prinț că sesiunea de toamnă a corpurilor legiuitoare *nu se mai poate amîna*. Îi solicita prințului, cu insistență, mesajul către cameră și senat, dar acest mesaj *trebuia* să aducă, *ar fi fost bine* să aducă vestea unei victorii. Deci Rahova!... Într-o altă depeșă, ceremonioasă, un fel de *faire-part* prințul era prevenit că M. S. Împăratul va lua parte, în această zi, la orele 11, la un Te Deum consacrat căderii Karsului. Cea mai importantă victorie rusă pe frontul din Asia suna ca o mustrare pentru comandanții de pe frontul balcanic. Așa o resimțea și marele duce, care îl prevenea — al treilea mesaj — că nu

va părăsi în acea zi comandamentul său de la Bogot, acuzînd o indispoziție, cu frisoane de gripă.

— Vom merge la Te Deum ! a hotărît prințul.

Văcărescu a înțeles că va trebui să se ocupe de pregătirea participării prințului la Te Deum. Dar prințul aștepta. A așteptat și Văcărescu. Pauza, în care colonelul a închis mapa cu hîrtii, semnifica discret că de la Rahova nu se primise nici un mesaj.

Era luni, 7 noiembrie.

La Rahova ultimele mişcări de apropiere se încheiaseră în cursul nopţii. Grosul coloanei române de atac întinsese corturile la sud-est de aşezarea fortificată de pe Dunăre, pe un platou gol, în preajma unui sat abandonat, Selanovcea, la numai patru kilometri de primele tranşee turceşti. O mişcare promptă de apropiere desfăşuraseră, la vest, pe rîul Skit, cavaleriştii ruşi. Colonelul Slăniceanu, comandantul operaţiunii, era convins că acoperise cu trupele sale toate punctele de acces către poziţia inamică, închizînd totodată şi toate căile de retragere ale celor încercuiţi. Determinase precis, după hărţile austriacă şi rusă, fiecare amănunt al terenului. Examinase apoi din nou aceste hărţi, împreună cu generalul rus Meyendorf, cu care urma să coopereze, haşurînd punctele nevralgice cu creionul, sub ochii acestuia. Rusul, de fapt un baltic de sînge german,

un militar cu experienţă, îl urmărea cu calm, aproape impasibil, uşor profesoral. Situaţia era curioasă : un general imperial, trecut prin focul cîtorva războaie — Crimeea, cîteva campanii în Asia — se vedea pus în postura de a accepta comanda unui tînăr ofiţer străin, care nu ieşise pînă atunci cu calul de manej sau cu soldaţii din cîmpul de instrucţie. Slăniceanu, om cu intuiţie fină, realiza postura delicată, în care fusese pus la timpul său şi prinţul, înconjurîndu-l tocmai de aceea pe militarul imperial cu toate prevenirile. Se arăta curtenitor, plin de atenţie, cu grija ca totuşi rolurile să nu se inverseze, de unde abundenţa explicaţiilor din care rezulta că el, un tînăr colonel, stăpîneşte premisele luptei. Meyendorf, care nu înceta la rîndu-i să-i indice că primeşte să-l examineze, confirma cu capul sau cu umerii, sau cu palma, supoziţiile tactice ale colonelului român, întărindu-le cu cîte un „voilà" bonom, care sublinia evidenţa, imposibilitatea de a se proceda altfel, certitudinea că totul va decurge simplu, neted, definitiv.

— În fond, lupta îţi aparţine, mon colonel ! a încheiat în cele din urmă generalul, ridicîndu-se şi ieşind din cortul lui Slăniceanu, cu aerul că examenul s-a isprăvit cu bine. Totul este mai simplu decît îţi imaginezi. Strategic, Rahova este pentru dumneata un cadou. Tactic, ai toate elementele în mînă. Nu-mi rămîne decît să-ţi urez succes...

I-a strîns mîna, avea o mînă moale şi nedecisă, a încălecat lăsîndu-se confortabil în şa

ca într-un fotoliu, apoi s-a îndepărtat în noapte, urmat de ofițerul român de legătură și de grupa de roșiori de escortă, care părea că însoțește o caleașcă. Dar dialogul între cei doi a continuat. Meyendorf a plecat cu sentimentul că n-are suficientă autonomie pe frontul care îi revine, Slăniceanu a rămas cu neliniștea că nu controlează suficient de ferm tocmai această poziție de vest, care îi revenea generalului. În cort Slăniceanu îi ceruse generalului ca brigada de roșiori români, aflată sub comanda baltului, să primească o poziție mai activă în luptă. Meyendorf acceptase blajin. Apoi Slăniceanu, examinînd încă o dată harta, i-a cerut generalului ca și poziția de pe rîul Ogost, podul de lemn așezat pe drumul Vidinului, să revină tot luptătorilor români. A desemnat pentru aceasta un batalion de dorobanți din regimentul 1, sub comanda colonelului Mateescu, plus două escadroane de călărași, plus patru tunuri Lahitte, care urmau să fie ambuscate la capul de pod. Baltul n-a obiectat, dar a pus întrebarea :

— Nu crezi că mă împingi, fără menajamente, într-o poziție de spectator ?

— Nicidecum, s-a apărat Slăniceanu. Comanda generală a liniei de vest vă revine.

— Îmi revine un fragment, a observat Meyendorf. Practic, tocmai poziția neutră !

— Dar nu-i deloc așa ! a pledat Slăniceanu, fără a apăsa, fără aerul că ordonă. Practic, dispozitivul nostru îi silește pe turci fie să capituleze, fie să încerce o retragere disperată spre vest. În acest caz vor debușa spre Vidin, peste

poziția pe care o stăpîniți cu ulanii dumneavoastră și cu roșiorii mei. Aveți șansa să-i zdrobiți.

— Știi bine că nu se va întîmpla așa! au spus ochii generalului, care a tăcut și a zîmbit, înțelegînd să consimtă ordinului.

Îi plăcea această lăcomie de victorie a ofițerului român, această febră de novice, pe care o trăise în tinerețe, boală pe care nici un militar de carieră n-o poate ocoli. Era ceva asemănător cu lăcomia de a pune totul pe-o figură în debutul de pasiune al jocului de cărți. Mulți ofițeri, mai ales cei scutiți de greul campaniilor, eșuaseră în asta, devenind cartofori faimoși. L-a și întrebat pe Slăniceanu, cu un aer de îngăduință paternă, părînd că trece la cu totul altceva :

— Ce jocuri de cărți știi să faci ?

— Nu joc cărți, a respins colonelul, roșindu-se.

— Nu, nu, l-a calmat Meyendorf, ăsta nu-i un păcat capital. Jocul de cărți, dacă știi să-l depășești ca viciu, te învață să te domini.

— Credeți că nu mă domin ?

Meyendorf n-a răspuns. Tînărul său comandant, care abia depășise patruzeci de ani, care fusese între timp ministru de război și șef de stat major al armatei din țara sa, profesor de tactică și autor de cărți militare, ar fi fost jignit. Generalul imperial știa bine că infirmitatea de a nu angaja încă nici o luptă, mai mult chiar, handicapul de a angaja prima luptă sub ochii unui militar versat, pus sub comanda ta de novice, era greu de suportat. Om de

lume, n-a apăsat asupra acestor puncte dureroase, menajîndu-şi partenerul, pe care l-a liniştit cu acelaşi aer împăcat şi bonom :

— Dealtfel partida e făcută.

Apoi, tacticos, sugîndu-şi pipa :

— Te rog doar s-o începi cu calm, fără lăcomia sau spaima aceea de la jocul de cărţi !

S-a ridicat, s-a lăsat condus afară cu toată ceremonia, în cort a rămas un miros pătrunzător de colonie nemţească, de tabac olandez şi de săpun scump, pe care Slăniceanu l-a regăsit la întoarcere, desemnînd prezenţa generalului pe care n-a mai putut-o ocoli toată noaptea.

A recapitulat apoi pentru sine, de unul singur, toată desfăşurarea strategică şi tactică pe care o chibzuise, ca la şcoala de război : fixase strîns semicercul trupelor în jurul poziţiei, masînd în faţa redutelor regimentele de dorobanţi, peste 3 700 de oameni, amplasase corect artileria, 22 de guri de foc, concepuse o bună legătură între flancuri, pe care o controlau trei regimente de călăraşi, nu mai puţin de 1 160 de oameni cu cai odihniţi. La vest, Meyendorf, cu regimentul său de ulani, ocupa linia de pe rîul Skit, între satele Bucoviţa, Seraevo şi Hîrleţ, închizînd capcana. Baltul avea sub mîna sa şi brigada de roşiori a colonelului Cretzianu — şapte escadroane — plus o baterie călăreaţă română — un total de peste 1 200 de oameni, la care se adăuga, prin ultimă decizie, şi un batalion de dorobanţi. Încercuirea era pecetluită. Între grupu-

rile de comandă se întinseseră liniile telegrafice. De la cartierul general de la Verbiţa, într-un prim mesaj, generalul Cernat îl chestionase asupra pregătirilor, la care Slăniceanu raportase scurt, englezeşte, că totul e în ordine. Întrebările lui Cernat, minuţia cu care acesta le formula, contrară felului său spontan de a fi, îl făceau pe Slăniceanu să înţeleagă că peste umărul generalului român privea de fapt altcineva, prinţul. Acesta nu comunica niciodată direct cu subalternii din a doua sau a treia ierarhie, chiar cînd îi avea în faţă. Slăniceanu ştia deci că răspunsurile sale vor fi depeşate de la Verbiţa la Poradim, la cartierul prinţului, că acolo se vor formula noi întrebări, care vor fi depeşate lui Cernat, care le va trece mai departe, de la Verbiţa la Rahova, în jos, la comandantul său activ. Slăniceanu se simţea prins între ochii bonomi dar enigmatici ai baltului, aflat în preajma sa, de unde-l urmărea mişcare cu mişcare, şi între ochii severi ai lui Cernat, dublaţi de ochii şi mai severi ai prinţului, acum periculos de albaştri, care îl urmăreau de la distanţă, de sus. Acolo sus, iar Slăniceanu ştia bine aceasta, ca fost ministru şi fost şef de stat major, se înlănţuiau marile compoziţii strategice din care el, ca simplu comandant de operaţiune, răspundea acum doar de un fragment. Rahova era cel mai apropiat cap de pod al Plevnei la Dunăre, amplasat în spatele frontului de încercuire ruso-român. Rahova putea să fie repetiţia generală pentru căderea Plevnei. Rahova trebuia să fie exa-

menul matur și pilduitor al armatei române. Rahova trebuia să cadă. Se făcuse totul pentru aceasta, nu numai pe teren, dar și în planul mai vast al operațiunii în care Slăniceanu era cuprins ca un simplu pion: de peste Dunăre, de la Bechet, urma să intervină împotriva Rahovei artileria generalului Lupu. Cîteva companii de dorobanți așteptau pregătite să treacă fluviul în bărci și cu pontoanele. În susul fluviului, la Calafat, artileria română începuse bombardarea Vidinului, ținînd în alertă garnizoana turcă de acolo, împiedicînd-o să intervină în ajutorul celor încercuiți. Dinspre Plevna, nici o nădejde. Mase mari de trupe ruse și române izolau Rahova printr-un adevărat continent militar de foarte apropiata Plevnă. Meyendorf avea dreptate, partida era făcută. Ca o confirmare, la mai puțin de un ceas de la despărțire, Meyendorf îi depeșează lui Slăniceanu că roșiorii colonelului Cretzianu și ulanii săi au tăiat legătura telegrafică a Rahovei cu Plevna. Cei din încercuire știau la acea oră că sînt încercuiți. „Somn ușor, colonele"! i-a urat generalul lui Slăniceanu, în încheierea telegramei, apoi într-un nou mesaj, după ora 11: „Nu urmează decît să scuturi pomul".

O undă de satisfacție, ca un val cald, l-a înmuiat pe colonel, care a părăsit scaunul pliant și s-a întins alături, jos, pe salteaua umplută cu paie. A resimțit osteneala instantaneu. N-avea deprinderea să se odihnească pe cal, știința baltului de a se lăsa în șa ca într-un fotoliu. Călărise mult în cursul zilei, urmărind

trupele, inspectînd pozițiile cu harta în mînă, aruncînd ordinele ca pe niște explozive, chinuind calul, pe care l-a condus cu genunchii, cu cravașa, cu brațul, care i-a preluat întreaga tensiune, care a isprăvit prin a tremura din toate încheieturile, ca o piftie, cînd l-a descălecat. Animalul a rămas umil, cu capul în jos, cu botul în pămînt, leoarcă de apă. Ordonanța l-a tras violent de căpăstru, silindu-se să-l miște, să-l învie, fără rezultat. Slăniceanu a urlat la soldat :

— Ce stai, buciumează-l cu-n șomoiog de paie, aruncă o pătură pe el !

Animalul a rămas inert, aburind ca o formă moartă de relief în lumina amurgului. Între timp se apropia de cort Meyendorf, cu suita sa. Calul n-a tresărit la apropierea celuilalt cal, al generalului, care l-a salutat amical, cu un nechezat scurt, un fel de „voilà", copiat parcă după expresia preferată a stăpînului. A trimis doar spre pintenogul baltului niște ochi stinși, șoptindu-i parcă :

— Eu sînt scos din luptă.

Slăniceanu a intrat în somn ca în lapte, alunecînd fără putință de împotrivire, pînă peste cap. Cînd a deschis ochii, după foarte scurt timp, s-a trezit într-o lume albă, fantomatică, lumea ceții de la Rahova.

Ora cafelei cu lapte, în casa Rășcanu, nu se amînase după plecarea copiilor pe front. Erau pe masă doar cu două cești de Saxa mai puțin, absente de lîngă celelalte trei — obligatorii !, care erau aliniate radiar în jurul cafetierei albe, pîntecoase, alături de care strălucea, și mai albă și mai pîntecoasă, ca o lampă iradiind lumină matinală, cana cu laptele aburind. Răzbătea același miros de brioși fierbinți, de cozonac abia despărțit în felii, cu stafide încă umede, același iz dulceag-acrișor de unt cu tenul proaspăt, atunci desfăcut din tifon, păstrînd încă lacrimile de zer, același gust de afumături fine, înflorite în rozete pe tipsia de porțelan, aceeași aromă de portocale și mere crețești, iradiind din balcoanele fructierei cu trei etaje, din argint masiv. Mierea aștepta umilă în bolurile de cristal. La fel dulceața de agrișe, în chesea. La fel magiunul, în bolul său de lut.

La fel ouăle cu coaja mată, cuminte, care păstrau încă discreția cuibarului.

Mîinile doamnei Rășcanu oficiau ca niște păsări blajine peste întinsul alb, distribuind oportun bunătățile, culegînd o solniță, deplasînd zaharnița, făcînd să se aplece gîtul cafetierei sau al cănii de lapte spre ceștile în așteptare, consemnînd fiecare mersi, revenind din cînd în cînd la stăpîna lor, cît să-și resoarbă niște amprente iluzorii pe șervetul de olandă, ca să tresară din nou, la prima bănuită chemare, spre fructe, spre sosuri, spre dulciuri, spre carafa de apă.

După plecarea copiilor, soții Rășcanu îmbătrîniseră subit, aveau sentimentul că și-au restrîns existența, că sînt izolați, vitregiți sau orfani, că de fapt esențialul vieții lor se petrece în altă parte, în afara mașinăriei diurne, undeva, într-un necunoscut cețos, de unde aduceau știri contradictorii doar gazetele sau cei picați întîmplător de pe front, din infernul de acolo. Avocatul devenise morocănos, întors în sine, afabil cu zgîrcenie, cît să nu lase umbră asupra bunei sale educațiuni, doamna Rășcanu se spiritualizase, căpătase o transparență facială aparte, aproape maladivă, o fragilitate nervoasă, care o făcea victima oricărui gest brusc — soneria, ușile trîntite de curent, trăsurile oprite la peron, toate anunțîndu-i o catastrofă. Tante Clotilde în schimb dobîndise o energie specială, preluînd pe cont propriu inițiativa domestică, mondenă, filantropică, restabilind echilibrul prea compromis al casei. Ea aducea cele mai proaspete știri, frecventînd fa-

miliile bune cu rubedenii pe front, făcea rondul spitalelor care primeau răniţi din zonă, ţinea socoteala parastaselor pentru cei căzuţi, dar şi a dineurilor diplomatice, de unde se ebruitau ipoteze despre mersul campaniei sud-dunărene. O verişoară a lui Bălăceanu, agentul diplomatic român la Viena, ţinea five o'clock-ul ştirilor, spre exasperarea avocatului deputat care respingea uneori violent depeşele orale provenind din acest salon :

— De unde să ştie Viena, onorabilă doamnă, ce se petrece acum la Plevna ?

— Bine, dar Bălăceanu e în post la Viena ! protesta tante Clotilde scandalizată. Dacă el, în capitala imperiului, nu ştie...

— Ar şti dacă ar fi în post la Plevna, încheia Răşcanu, aruncînd şervetul pe masă şi ridicîndu-se.

De obicei schimbul de informaţii se desfăşura dimineaţa, la micul dejun, la amiază deputatul prînzind la club, seara suspendîndu-se cina, din voinţa domnului Răşcanu de a evita societatea feminină.

Acum din nou urma calvarul ştirilor, resuscitat de astă dată de prezenţa unui rănit în casa lor, un rănit de la Griviţa, voluntarul transilvănean Toma Nicoară. Era cea mai importantă captură a lui tante Clotilde.

Mîinile doamnei Răşcanu i-au trecut tînărului cu capul înfăşurat în pînzeturi albe ceaşca cu lapte. Mai apăruse deci o ceaşcă şi un tacîm, pe locul ocupat odinioară de Theo. Apoi zaharniţa. Apoi mîna cu inel de rubin a împins mai aproape de tacîmul lui Toma

bolul de cristal cu miere şi bolul de lut cu magiun. Şi cornurile. Şi pîinea prăjită. Apoi ochii doamnei Răşcanu au fixat-o insistent şi semnificativ pe tante Clotilde. Dorea şi ea linişte.

Domnul Răşcanu, închis în sine, nu catadixea să întrebe nimic. În cursul zilei precedente, pînă noaptea tîrziu, situaţia frontului fusese discutată aprins, ştirile aduse de tînărul transilvănean fiind întoarse pe toate feţele, răsucite, confruntate cu stocul ultim de noutăţi aruncat în fiecare casă de gazetele cotidiene româneşti şi mai ales străine, astfel încît astăzi, la micul dejun, nu mai era practic nimic de spus. La fel ca toată lumea rămasă fizic în afara războiului, familia Răşcanu ştia tot ce se poate şti despre front. În discuţii se citau nume de localităţi, divizii, regimente, se invocau ordine de zi şi dispoziţii de luptă, se reconstituise pînă şi o imagine a bătăliilor angajate în care pregnanţa amănuntelor, tăria faptelor, cronologia pe zile şi ore presupuneau prezenţa martorului ocular. Cînd martorul ocular sosea, în acest caz Toma Nicoară, acesta trăia deziluzia că nu mai avea ce spune, surpriza de a se vedea abia confirmat sau de cele mai multe ori contrazis, realizînd evidenţa absurdă că ştie prea puţin, aproape nimic despre evenimentul sîngeros în care fusese implicat, un eveniment care nu-i mai aparţinea, în care juca, dacă mai putea să joace, rolul de argument abstract şi minim. De obicei, de la un anume moment înainte, discuţiile se purtau peste capul martorului, care era citat în măsura în care cele po-

vestite confirmau o teză anterioară. „Aşa cum spunea şi domnul“, sau infirmat prin „Îmi este cu neputinţă să cred, ştiu sigur că nu-i aşa !“ Rămînea vie mirarea faţă de el, apoi curiozitatea, o curiozitate aproape jenantă, care lăsa în jurul martorului un vid, vidul în care rămîne orice lucru utilizat abuziv şi devenit între timp inutil.

Vidul acesta îl resimţea acum Toma Nicoară, care învîrtea discret linguriţa în ceaşcă, cu gîndurile împrăştiate aiurea.

— Şi cum e, domnule Nicoară, la Plevna ? a întrebat în cele din urmă stăpînul casei.

— Chiar, cum e la Plevna ? a intervenit şi tante Clotilde, încîntată că va reîncepe colocviul matinal.

— Îl întrebi asta de cînd a venit ! a observat, în franţuzeşte, doamna Răşcanu. Domnul Nicoară trebuie să se odihnească, trebuie să-şi revină...

Toma se simţea stînjenit faţă de atenţiile cu care era înconjurat de către cele două femei, atenţii evident aplicate nu unui rănit, ci unui bolnav. Rana lui de onoare ajunsese aici o rană, obiect al compasiunii pentru fiinţa lui suferindă care-l făcea să fie privit altfel decît toţi ceilalţi, dar în minor. Fusese de zeci de ori întrebat dacă se simte bine şi de zeci de ori îi asigurase că da, în franţuzeşte, în nemţeşte, de fiecare dată întrebarea aducînd o undă mai proaspătă de compasiune şi de interes insistent, care implica drept răspuns o consolare adresată doamnelor.

— De ce te superi, Anne? s-a apărat bătrîna. Îl întreb şi eu ca să ştiu. Copiii noştri sînt acolo.

— Copiii noştri sînt ca şi cum n-ar mai fi, a murmurat ca pentru sine doamna Răşcanu, nedisimulînd o imputare adresată soţului. Hélène n-a mai scris de trei săptămîni, Theo nu ne-a trimis un singur rînd de cînd a plecat pe front.

— Pe Theo l-a întîlnit domnul Nicoară la Muselin Selo, a reamintit tante Clotilde veştile aduse de Toma Nicoară. Chiar Theo s-a ocupat de operaţia domnului.

— Dar n-a scris un rînd, a insistat doamna. Nici el, nici Hélène.

— Voi sînteţi de vină ! a aruncat tante Clotilde. Aproape i-aţi alungat din casă.

— Cum ?! a explodat domnul Răşcanu, descotorosindu-se de şervet.

Apoi, revenind la umoarea lui posacă, disculpîndu-se şi disculpîndu-i pe cei doi absenţi :

— Copiii sînt mari, fac ce le dictează conştiinţa.

— Hélène era datoare să ne trimită măcar un semn, a continuat cu reproşurile doamna Răşcanu. I-am trimis acum cîteva zile un pachet !

— Domnişoara Elena, a intervenit Toma, românizînd apăsat numele fetei, împarte imediat tot ce primeşte de la Bucureşti. Ştiu bine asta, am apreciat acolo, în spitalul de etapă, bunătăţile din casa Răşcanu, mai ales afumăturile şi dulciurile.

— Am avut emoţii dacă au ajuns în bună stare, s-a arătat îngrijorată tante Clotilde.

— Sînt convins c-au ajuns în bună stare, a asigurat-o Toma. Dealtfel tot ce soseşte din ţară e bine venit: scrisori, gazete, îmbrăcăminte, alimente...

— E adevărat că e foamete la Plevna, cum scriu gazetele?

Întrebarea doamnei Răşcanu, inocentă, mirată, absurdă, cerea o dezminţire. Chiar ea a roşit, formulînd-o cu aerul că săvîrşeşte o gafă. Toma Nicoară a răspuns simplu:

— Nu numai la Plevna, pretutindeni unde se dau lupte.

— Era de aşteptat, a explodat domnul Răşcanu. Gazetele noastre nu mint!...

Spunea gazetele noastre, înţelegînd gazetele conservatoare, care criticau tăios războiul şi starea de înzestrare a trupelor combatante.

— Totuşi nu mi-aş fi imaginat, a continuat el, că guvernul poate să fie atît de orb, atît de nesimţitor faţă de foamea dorobanţilor care mor în tranşee...

— Poate că e mult spus foame, a retractat parţial transilvăneanul. Dar sînt greutăţi mari cu aprovizionarea. Şi chiar cu muniţiile!

— Ar trebui... a îngăimat doamna Răşcanu, dar cuvîntul necesar i s-a oprit în gît. Ar trebui ca toţi să facem ceva.

A împins la o parte coşuleţul de argint cu felii de cozonac, negăsind un alt gest mai nimerit de făcut. Întreaga masă încărcată cu bu-

nătăţi i se părea o insultă. Toma mînca cu poftă, fără să ia act de sentimentul amfitrioanei.

— Ar fi trebuit să nu fie atîta cinică lipsă de minte şi de inimă la domnii care sînt azi în guvern ! a sancţionat domnul Răşcanu toată „banda liberală“ de la putere. Cînd porneşti un război, trebuie să fii pregătit să-l faci !

— Nu ştiu dacă războaiele se pot face altfel, a constatat Toma Nicoară, ca pentru sine. Ruşii sînt maeştri în războaie şi totuşi o duc la fel de prost ca şi noi. Sînt uneori situaţiuni speciale, care nu pot fi stăpînite.

— Tocmai, l-a confirmat bătrîna. În octombrie s-a rupt podul de pe Dunăre.

— Eşti la curent şi cu asta ! a marcat domnul. Viena ne ţine la curent cu tot ce priveşte frontul din Balcani.

Socotind subiectul acesta epuizat, deputatul a încercat să ridice discuţia într-un plan mai larg, de unde să se întrevadă mai bine resorturile politice ale clipei. L-a întrebat pe Toma :

— Socotiţi, domnule Nicoară, că victoria ruşilor în Asia va schimba soarta războiului ?

— Soarta războiului se joacă aici, pe Dunăre şi în Balcani, i-a răspuns Toma. Războiul din Asia e totuşi un război local, deşi victoria de la Kars e o mare victorie.

— Asta i-ar putea oare sili pe turci să capituleze ? a întrebat şi mătuşa.

— Să capituleze ! s-a arătat uluit domnul Răşcanu. Turcii nu vor capitula, doamnă, ori-

cît ar pierde în Asia, a continuat el. Ambiţia lor este să rămînă o mare putere europeană. Chiar dacă nouă nu ne convine.

— Te înflăcărezi, Alec, a reproşat doamna, de parcă ai ţine partea otomanilor. Nu uita, copiii noştri...

— Nu uit, doamnă Răşcanu, dar nu pot să nu constat din nou şi din nou imprudenţa de a fi intrat într-un joc al cărui rezultat nu-l stăpînim. Nu uitaţi, e al patrulea război ruso-turc din secolul ăsta, iar secolul nu s-a sfîrşit.

— Nu mai e un război ruso-turc, a intervenit precizînd ascuţit Toma Nicoară. E un război ruso-turco-român !

— În sfîrşit, a consimţit domnul Răşcanu. Cu atît mai grav va fi pentru noi dacă rezultatul nu ne va aparţine.

— Ba ne va aparţine ! a ripostat Toma Nicoară. Nimeni nu va consimţi ca România să se mai întoarcă vreodată la vechea stare. Nu s-a întîmplat asta după Unire, nu se va întîmpla nici acum. Chiar dacă noi, ardelenii, ar trebui să trecem munţii cu toţii şi să murim aici, la hotarele acestei ţări.

Şi clocotind :

— Domnule Răşcanu, nu înţelegeţi că noi, ardelenii, avem nevoie de o Românie independentă ?

Cele două doamne îl priveau pe Toma cu încîntare.

— Vorbiţi ca un radical de-al nostru la tribuna Camerei, a apreciat zîmbind deputatul.

Numai ei au talentul de a forţa uşi deschise şi de a clama evidenţa.

Apoi, patern :

— Tinere, dar nimeni nu te contrazice în principiu, problema este cu ce preţ vom dobîndi ceea ce vrem să dobîndim !

— Cu orice preţ !

— Oho ! a rîs deputatul cu plăcere. Cu cîteva luni în urmă, dacă te-aş fi întîlnit, te-aş fi etichetat drept un tînăr, fanfaron, exuberant sau exaltat. Acum aş greşi dacă te-aş mai privi aşa. Ai plătit !

— Să vă mulţumesc pentru asta ?

— De ce ? Dumneata te-ai bătut într-o luptă victorioasă pentru noi, la Griviţa. Ne-a rămas însă înainte întreg războiul. Nu uita !

Domnul Răşcanu s-a ridicat de la masă, grăbit să plece la tribunal. A cerut trăsura. A anunţat, după noul obicei, că va prînzi în oraş. L-a invitat şi pe Toma Nicoară.

— Te vei obişnui cu Bucureştii sub starea de rezbel, a precizat el zîmbind. Va fi o lecţie pentru exaltările dumitale atît de imprudente. Cealaltă lecţie va fi parlamentul. Din păcate, deschiderea Camerelor se tot amînă.

Şi salutîndu-l bărbăteşte :

— Voi trimite la douăsprezece ore trăsura !...

Ritmul cotidian al casei Răşcanu — mişcarea servitorimii, agitaţia de la bucătărie, zgomotul batantelor porţii de fier care s-au închis în urma trăsurii — l-a făcut pe Toma să

se simtă într-un univers straniu de liniştit şi de liniştitor. A sunat şi pendulul uriaş din sufragerie nouă bătăi.

Doamna Anne Răşcanu i-a şoptit în franţuzeşte :

— Dacă vrei să studiezi, treci în bibliotecă. E mai multă linişte.

Culiță Culea, gornistul batalionului 2, dusese de cîteva ori goarna la gură, îi umezise muștiucul cu salivă, apoi, la semnul maiorului, o lăsase în jos, ștergînd-o în palma aspră și așteptînd. Întorcea spre maior ochi mari și speriați, dar privirea lui nu ajungea decît pînă la ochii calului, un animal cuminte ca și el. Culiță Culea știa că primii care cad, după prima strigare, sînt gorniștii, purtătorii de steag. ofițerii și caii. Stegarul stătea la dreapta maiorului, el, Culiță, un flăcăiandru fără mustează, la stînga, un pas înainte de botul calului, care aștepta inocent, cuminte.

Nu-i mai era frică, dar simțea că i s-a terminat saliva, ca și cum altă goarnă, aflată în stomac, i-ar fi înghițit-o. Goarna din stomac îi dădea acum o senzație ireprimabilă de greață, pe care se chinuia s-o stăpînească strîngîndu-și dinții. Îi părea acum rău, simțea un fel

de ciudă neputincioasă pe sine, că după slujbă, după ultima binecuvîntare, mai înainte de a fi intrat pe poziţie, n-a avut puterea să iasă din rînduri, cum făcuseră alţi soldaţi recruţi, ca să verse, să scoată răul din el, deşi primise împărtăşania. S-ar fi liniştit, ar fi ajuns să fie senin, cum erau soldaţii bătrîni, rezerviştii, pe care nimic nu-i mira şi nimic nu-i clintea, chiar de-ar fi fost să se scufunde pămîntul. „Cum de n-am făcut-o ! s-a mustrat Culiţă. Acum trebuie să rabd" şi-a mai spus el, strîngînd dinţii. Apoi ordonîndu-şi, ca şi cum ar fi poruncit altuia : „Trebuie să rabd, trebuie să rabd pîn'ce sun atacul. Apoi fie ce-o fi !"

Culiţă întorcea ochii către ofiţerul rămas calm, care aştepta încremenit, zidit în ceaţă. „Da, el nu se grăbeşte, aşteaptă să se ridice ceaţa, şi-a spus. Dacă ceaţa nu se ridică, se amînă atacul." Simţea că dacă ceaţa nu se ridică e pierdut, nu va mai avea puterea să rabde, nu va mai putea să reprime goarna care i se zbătea în stomac, lăcomindu-se să-i ajungă în gît, în gură. „O să le fac un pocinog, şi-a mai spus, simţind pe limbă gustul împărtăşaniei, gustul dulceag de vin şi pîine. Dacă se-amînă, le fac un pocinog urît de tot. Nu trebuie să se amîne, poate mi-ajută Dumnezeu şi nu se amînă ! a hotărît el înverşunat. De nu s-ar amîna !"

După baia de sînge de la Griviţa, aceşti ţărani soldaţi care nu intraseră încă în luptă şoşotiseră nopţi întregi, în tranşee, în corturi, pe pămîntul gol, despre cum s-a murit atunci la 30 august, despre cum avea să se moară de

aci înainte. Pe el, pe Culiță, îl împingeau la o parte sau îl ocoleau ca pe un ciumat. De la el pornea strigarea, el avea să cadă primul, un instinct tulbure îi făcea pe oameni să-l evite, scoțîndu-l moralmente dintre vii. Pe ofițeri, care urmau să aibă aceeași soartă, îi priveau cu gravitate, de la ei pornea porunca fatală. Pe cai îi compătimeau :

— Caii n-au nici o vină, spuneau ei, scoțînd caii din bilanțul morții necesare, pe care o așteptau toți, posomorîți și taciturni.

Învățaseră cum vine și asta. După țipătul goarnei, se arunca înainte prima linie de tiraliori, în pas alergător, în rînduri compacte, umăr la umăr. Nu scăpa nici unul, iar gornistul, ofițerul și calul cădeau cei dintîi. Urma a doua linie, care se împiedica printre morți și răniți, cu mai mult noroc. Veneau apoi la rînd purtătorii scărilor de asediu, ai fascinelor de nuiele și ai gabioanelor. Aceștia nu purtau arme, iar căderea lor era un vaier, o învălmășeală de trupuri și lemne rupte care alcătuiau primele parapete calde, haotice, încă vii, către care se îndreptau în goană cei din liniile următoare. Dintre aceștia se recrutau victorioșii, dar cît de puțini rămîneau...

Același instinct le spunea soldaților că treaba asta nu-i ticluită bine, că ei, lăsați de capul lor, s-ar fi bătut altfel. Că-i mai ușor să înaintezi pitit, tîrcolit, ca nevăstuica sau în salturi de iepure, dacă vrei s-ajungi sus, nevătămat, să dai piept cu ăia, decît în liniile de paradă în care-i rînduiau meticulos ofițerii, aceiași ofițeri care cădeau primii, împreună cu gorniștii,

stegarii şi caii. Instinctul le spunea că-i mai bine să te opreşti şi să te arunci la pămînt cînd se îndreaptă spre tine grindina de gloanţe, decît s-o primeşti în piept şi să cazi ciuruit. Dar nimeni nu crîcnea, soldaţii se supuneau fără murmur acestor reguli învechite ale morţii, consimţind să le împlinească fără să întrebe de ce-i necesar, aşa cum la mort nu întrebi de ce trebuie să umbli cu capul gol, aşa cum duminica nu întrebi de ce trebuie să îmbraci cămaşa albă dacă te duci la horă. Războiul era o treabă pe care aceşti oameni o făceau, după o rînduială dată, acceptată ca şi alte rînduieli, o făceau cu nădejde, fiindcă fuseseră chemaţi s-o facă, fiindcă nu se putea fără ei.

— Vedeţi, mă, striga unul din Ialomiţa, ofiţerii e buni, dar se isprăveşte repede. E lucru scump, moare cît ai clipi. La alde noi nu se cunoaşte, oricîţi ar muri, tot mai rămîne careva, ba rămîne, mă, cu sutele, că-i sămînţă rea, ca pirul, iar ăi daţi dracului ajunge sus şi face treaba.

Ofiţerii, cei care îi cunoşteau, ştiau că oamenii lor nu lasă treaba nefăcută, şi îi îndemnau scurt, fără patetism, cu un „hai băieţi!“ Şi băieţii porneau.

Recrutarea celor pentru primele linii se făcea la sorţi, alegerea căzînd pe unităţi din batalioane şi regimente diferite. Nu conta cine va cădea primul, important era ca zarul sau soarta să aleagă, aşa cum ceea ce urma se petrecea fatal, orbeşte, fără alegere.

Acum, cei din prima linie aşteptau în ceaţă. Nu vedeau înainte, nu-i vedeau pe cei din li-

niile următoare. Oricum legătura dintre aceştia şi cei care urmau se rupea din clipa tragerii sorţilor. Oamenii se încolonau tăcut, cu mişcări încete, cu spaima de a nu sparge liniştea, cu grija de a nu clinti, printr-un gest imprudent, necunoscutul opac din faţă. Cei dintr-a doua îi simţeau în faţă ca pe un zid cald, care le făcea bine. Purtătorii uneltelor de asediu strîngeau în braţe fascinele, maldărele de nuiele cu care urmau să se astupe şanţurile inamice, şi gabioanele, acele coşuri nalte de nuiele care urmau să fie umplute cu pămînt, ca pavăză, pe primele poziţii cucerite. Reprezentau al doilea zid viu. Şi pentru ei, şi pentru toţi, prima gură de aer o aducea bubuitul tunurilor, canonada pregătitoare a artileriei, care făcea să ţîşnească peste linii un chiuit de satisfacţie. Numărau în gînd fiecare lovitură, urmăreau şuieratul obuzelor prin aer, le conduceau pînă acolo cu imaginaţia, apoi aşteptau cu pumnii strînşi explozia. O încredere viscerală, că totul va fi după asta mai uşor, se instala în fiecare, unifica rîndurile, aducea în inima oamenilor un fel de curioasă siguranţă şi chiar bucurie. Apoi urma liniştea de după canonadă, liniştea aceea groaznică, aşteptarea fără respiraţie, care se căsca prăpastie între cele două necunoscuturi. Apoi goarna.

Culiţă amorţise cu goarna în mînă, pe care o gîtuise cu o putere feroce, cît să astîmpere cealaltă goarnă, fluidă, care se zvîrcolea în el, în stomac. Maiorul nu se mişca, nici calul. Ceaţa nu se ridicase. Între noapte şi zi se răsturnase, ca o a treia putere, ceaţa, o ceaţă care

desfiinţase orele, oamenii, pămîntul, fără să pară că atinge cu umbra ei pe cineva.

Afară din cort, lîngă cal, Slăniceanu aştepta urmărind fuioarele de aburi, care se ţeseau şerpuitoare şi umede, clădindu-se în jurul său, peste cort, peste cal, peste trupe. Era singura mişcare. Fantomatică, mută.

Cînd sergentul telegrafist s-a oprit lîngă el, pocnindu-şi călcîiele, Slăniceanu a tresărit brusc, cu timpanele alarmate ca de un pocnet de pistol.

— Ce vrei ?

— Domnul general Meyendorf vă întreabă dacă veţi contramanda atacul.

— Nu contramandez nimic, a răspuns Slăniceanu. Aşteptăm.

Dacă Culiţă ar fi auzit acest ultim cuvînt, puterea lui de stăpînire ajunsă la limită ar fi sărit în ţăndări, iar goarna din stomac ar fi ţîşnit din el afară, ca dintr-o cuşcă fierbinte, expulzîndu-se peste ceaţă, ca o fiară roşie.

Prinţul n-a mai aşteptat. Era aproape 10. A încălecat şi a pornit spre Te Deum.

Drumul de la Poradim la Tuceniţa, locul unde avea să se desfăşoare ceremonia, pe platoul din spatele redutei imperiale, era împînzit de coloanele de ruşi, în ţinută de paradă, care mărşăluiau spre marea slujbă. Prinţul a remarcat atenţia specială care s-a acordat pentru pregătirea acestui moment. După formaţiile masive care compuneau coloanele, dar pestriţe — ulani, grenadieri, puşcaşi siberieni, cherchezi, letoni, cazaci de Nipru şi Cuban, două companii finlandeze, toate cu fanfarele în frunte — prinţul a apreciat că fuseseră convocate unităţi reprezentative din mai toate diviziile ruse din jurul Plevnei. Impuneau ofiţerii, pentru întîia oară strălucitori, după Te Deum-ul ratat, din 30 august, după acea zi groaznică, plină de toate umilinţele. În ţinuta lor era vizibilă satisfacţia pentru revanşa din

Asia, care îi umplea de orgoliu. Prinţul ştia că în toate liniile ruse fuseseră scrise pancarte, în caractere turceşti, vestind otomanilor înfrîngerea lor de la Kars, că aceste pancarte fuseseră plantate uneori cu sacrificii, în faţa şanţurilor adverse, de unde se răspundea cu obuze şi cu rafale de armă.

Prinţul a oprit calul, aşteptînd să se scurgă podmolul de soldaţi din faţa sa, apoi, ca să evite această defilare adhoc — ofiţerii ruşi ordonau unităţilor, la vederea sa, pasul de paradă — a întors şi a luat-o de-a dreptul peste cîmp, urmat de suită. Simţea, călărind, cum copitele calului se încurcă în cocenii netăiaţi ai unei porumbişti acoperite de ceaţă. A luat-o spre stînga către o movilă, dar a nimerit într-o arătură, tot invizibilă, iar copitele calului se înfundau acum ca într-o saltea, în pămîntul clisos, moale, care reţinea şi întîrzia fiecare pas al animalului.

— Dincolo de movilă, în vale, e comandamentul lui Todleben, l-a informat Văcărescu pe prinţ.

— Ne vom opri la Todleben, a hotărît prinţul.

Era locul unde putea sosi o telegramă de la Rahova, prin Verbiţa, mai înainte ca prinţul să ajungă la Te Deum. Văcărescu ştia cu cîtă ardoare aşteaptă prinţul această veste, care întîrzia să vină, deşi ora atacului trecuse de mult.

Au intrat apoi cu caii pe pămînt ferm şi au galopat pînă la movilă. Ajunşi sus, cuiva din suită i s-a părut că sînt urmăriţi de o vedetă,

că un curier călare vine în goană spre ei. Au întors caii şi au aşteptat. Iluzia vizuală s-a topit însă curînd în ceaţa mişcătoare, care părea acum că se răreşte. Se auzeau şi mai limpede muzicile ruse.

— O să avem vreme bună, alteţă, s-a simţit dator să spună Văcărescu, într-un tîrziu. Ceaţa se ridică...

Prinţul n-a răspuns. Văcărescu a mai adăugat :

— A fost ceaţă şi în treizeci august, vă amintiţi !

Muţenia prinţului semnifica limpede că între cele două date nu-i nici o legătură. Erau toţi stînjeniţi cu atît mai stînjeniţi după gafa lui Fălcoianu care a urmat :

— E adevărat, alteţă, că lupta de la Kars s-a dat noaptea ?

Calul prinţului a strănutat, mănuşa stăpînului a tapat blînd gîtul animalului, liniştindu-l.

„Imbecilule, l-a apostrofat Văcărescu în gînd, pe colonelul gafeur. Poziţia Karsului, a mai adăugat el tot în gînd, adresîndu-se cu ironie lui Fălcoianu, era bine cunoscută, domnule şef de stat major ! Karsul fusese asediat cîteva luni în şir, era înconjurat de cîteva straturi de morţi, depuse succesiv, în urma unor nenorocite atacuri. Cînd au înfipt ultima oară scările de asediu pe zidurile Karsului, asediatorii le-au înfipt în mormane de cadavre. Ce vrei ?“

Dar Fălcoianu n-a realizat gafa şi a stăruit :

— O să fie o ceremonie grozavă!

Prinţul a dat pinteni calului, pornind în galop şi detaşîndu-se rapid de suită, Văcărescu şi Fălcoianu l-au ajuns din urmă abia tîrziu, cînd prinţul se şi oprise în faţa adjunctului său militar, generalul conte Todleben, care se afla în dreptul porţii comandamentului. Bătrînul erou al apărării Sevastopolului primea de obicei întreaga mînă a prinţului, pe care, dintre cei apropiaţi, n-o mai primeau decît Brătianu şi Cernat. Cei doi s-au rezervat, de data aceasta, la salutul militar, rămînînd călare. S-a suprimat şi protocolul obişnuit în întîlnirile dintre cei doi, scurtul raport pe care generalul conte îl prezenta prinţului, în calitatea sa de adjunct al armatei de împresurare, raport urmat de comentariile prinţului, de obicei sumare, binevoitoare, înfăţişate sub forma unor întrebări privind amănunte. Prinţul îl informa la rîndu-i pe Todleben, în aceste ocazii, despre iniţiativele corpului român, de fapt îi confirma generalului imperial ceea ce acesta ştia bine, direct de la Cernat. De fapt se întreţineau, conversau, Todleben acordînd o respectuoasă atenţie tînărului colonel de artilerie, care era nepot al împăratului Wilhelm şi nepot prin alianţă al ţarului, era german, era prinţul României, iar acesta — colonelul! — îl considera cu diferenţă pe bătrînul erou, în limita inflexibilităţii lui princiare. Dealtfel materia conversaţiei era mai totdeauna puţină. Un sistem încrucişat de legături făcea ca orice mişcare a uneia din cele două armate aliate să fie adusă instantaneu la cunoştinţă comandanţilor di-

recţi, pe toată filiera ierarhiilor, excluzîndu-se orice fel de surpriză pentru una dintre părţi. Cernat, comandantul corpului român, îl informa astfel pe prinţ, comandantul suprem al asediului Plevnei, despre acţiunile armatei sale, dar paralel şi pe Todleben, care era adjunctul prinţului şi şeful statului major al armatelor ruso-române. Prinţul îl informa la rîndu-i pe marele duce, comandantul suprem al armatelor din Balcani, care era însă direct ţinut la curent, în aceeaşi chestiune, de către Todleben. Ultimii doi, marele duce şi prinţul, îl informau pe ţar. La aceste legături, strict convenite, se adăugau însă şi altele, firele nevăzute care-i legau pe marii comandanţi, în afara ierarhiilor, cu subordonaţii lor din unităţile mai mici detaşate în grupurile mixte de luptă, fire prin care proveneau cele mai neînsemnate detalii. Astfel la Rahova acţiona un regiment rus, sub comanda lui Meyendorf. Meyendorf era la rîndu-i subordonat lui Slăniceanu. Dar acelaşi Meyendorf îl avea în subordinea sa pe colonelul Cretzianu, cu brigada sa de roşiori.

La ora întîlnirii, Todleben aflase astfel aproape tot despre acţiunea Rahova, direct din depeşele lui Meyendorf, aşa cum prinţul avea să ştie tot despre mişcările generalului balt nu numai din raportul lui Slăniceanu, via Cernat, dar şi din raportul lui Cretzianu, care era mîna dreaptă a lui Meyendorf în aceeaşi operaţiune. Toată această reţea de legături funcţiona ca şi un sistem de oglinzi, în care se simţea prins, era fizic prins, oricare dintre par-

ticipanții la joc. Acum se simțea prins, fixat între aceste focare intense și prințul.

— Ceața se va ridica, a spus Todleben, controlîndu-și ceasornicul masiv cu rubine, dăruit de împărat. E unsprezece fără un sfert.

Muzicile din apropiere abordaseră un marș militar. Ceața s-a ridicat într-adevăr. Cînd prințul a intrat pe platoul trupelor, cortinele de neguri s-au dat la o parte, iar alămurile fanfarelor, bumbii de aur, eghileții, medaliile, crucile de pe piepturi, pintenii, cozoroacele caschetelor, săbiile, căpestrele cailor, canafii stindardelor, aurăriile de fast bizantin, au strălucit mistic, multiplicînd soarele în mii de oglinzi.

Apariția marelui țar a descătușat un ura clocotitor. Patruzeci de tunuri de asediu au bubuit trei salve. În liniștea care a urmat s-a ridicat, de lîngă altarul de campanie, vocea unui popă cu barbă roșie, care a fierăstruit văzduhul pînă sus, în zenit, pogorînd de acolo dintr-un punct ideal, în zimți străvezii de argint, celesta binecuvîntare spre creștetul pleșuv al suveranului tuturor Rusiilor, care s-a umilit, în genunchi. Prințul a făcut crucea catolică și și-a plecat fruntea. Au zguduit pămîntul cei peste trei sute de bași ai corului imperial care țineau loc de clopote și care s-au ridicat la rîndu-le, cu vocile lor, pînă în băierile cerului. Cățuiile cu smirnă au oficiat departe de altar, spre trupe, fiindcă țarul nu suporta mirosurile, fiind ast-

matic. Un sentiment de forţă colosală l-a copleşit pe prinţ, sentiment pe care nu-l încercase în marile catedrale germane, nici în timpul meselor, cînd asculta concentrat, nici în clipele de contemplare a arhitecturilor de la Colonia şi Ulm. O forţă care nu se sprijinea pe nimic decît pe vocile oamenilor zguduia acest pămînt umil şi punea în vibraţie cerul gol. Se puteau urmări pînă sus, unde se stingeau, buclele sonore ale baritonilor şi spiralele tenorilor, apoi clamoarea joasă de burdufuri de orgă, a isonului, un fel de geamăt unanim, peste care cădeau cu efect de meteoriţi în ocean cuvintele sacre, smulse din adîncurile unei limbi barbare, stranii ca şi istoria tulbure a stepelor de unde veneau. Prinţul s-a lăsat cuprins de această sfîşiere melodică străină, care l-a sorbit în tumulturile sale, l-a răvăşit şi l-a cutremurat, dar l-a şi întărit, ajutîndu-l să regăsească pînă la urmă cuvintele rugăciunii lui zilnice, pe care le-a rostit simplu, în latina Vulgatei.

Cînd s-a ridicat, ţarul i-a apărut în faţă, pentru întîia oară înseninat şi chiar radios. Arăta de fapt ca o plantă de seră, o calã, abandonată de prea multă vreme în aceeaşi apă, acum mutată într-o vază nouă, în cristalul cu apă vie al victoriei de la Kars. Pungile vineţii din jurul ochilor erau încă vizibile, paloarea încă şi mai acuzată din cauza luminii denunţa insomniile chinuitoare din ultimele şapte luni. Împăratul a făcut efortul de a surîde :

— *J'ai reçu une adorable dépèche de la princesse et je suis vraiment ému de cette délicate attention de sa part.* [1]

Prinţul a respirat cu uşurare, victoria de la Kars a devenit dintr-o dată şi altceva, un eveniment al ordinii familiale între cele două curţi. I-a răspuns ţarului că toate victoriile sale sînt scumpe familiei princiare de la Bucureşti, că prinţesa participă în chip deosebit la tot ce ţine de fiinţa augustă a suveranului Rusiei.

— *Je le sais bien,* a apreciat ţarul. *Je dois vous avouer à mon tour que j'éprouve une grande affection pour la princesse. Je vais vous montrer la dépêche.* [2]

A încălecat, invitîndu-l pe prinţ cu un gest să-l însoţească, dar dinspre Bogot, peste cîmp, venea în galop marele duce, urmat de numai doi ofiţeri. Ţarul a rămas nemişcat, în aşteptare.

— *Nicolas s'est remis,* a consemnat el. *Mais je lui ai demandè de ne pas sortir aujourd'hui* [3]

Apoi, spre prinţ :

— *J'espère que la princesse a surmonté les peines qu'elle a eues. On m'a dit qu'elle se fatiguait trop.* [4]

---

[1] — Am primit o încîntătoare telegramă de la prinţesă şi sînt cu adevărat mişcat de această graţioasă atenţie din partea sa.

[2] — Ştiu bine asta. Trebuie să-ţi spun la rîndu-mi că am o mare afecţiune pentru prinţesă. Îţi voi arăta telegrama.

[3] Nicolas s-a restabilit. L-am rugat să nu iasă azi.

[4] Sper că prinţesa a depăşit neplăcerile care o făceau să sufere. Mi s-a spus că se oboseşte prea mult.

Rostea fad cuvintele, destrămîndu-le ca pe niște petale ofilite, fără sevă. Cei din jur făceau efortul de a-l auzi, prinzînd sensul după mișcarea buzelor. Rămas în dreapta sa, cu un bot de cal mai înapoi, prințul a înțeles totuși, mai mult a dedus, că țarul a spus ceva măgulitor despre prințesă sau despre Nicolas. Acesta a frînat brusc, l-a salutat pe augustul său frate, iar prințului i-a aruncat o privire galbenă, de sulf. Apoi brutal, ca o explozie :

— La Rahova, atacul lui Slăniceanu a fost respins.

La Rahova, prima linie îşi făcuse datoria. Dorobanţii din Muscel ai maiorului Giurescu căzuseră pînă la unul, inclusiv maiorul şi calul său. Culiţă Culea scăpase neatins, iar goarna din stomac se întîlnise cu cealaltă, sunînd amîndouă dement, prin tot trupul soldatului. Urmau acum la rînd dorobanţii de Ilfov ai maiorului Ene. Tot recruţi. Erau mulţi dintre aceia pe care Culiţă îi văzuse deşertîndu-şi stomacurile înainte de atac şi care se simţiseră, la întoarcerea în rînduri, eliberaţi şi uşori. În ajunul luptei, la ultima întîlnire cu comandantul, Slăniceanu, preocupat de starea de spirit a trupei, le spuse celor doi maiori :

— Ai grijă, Ene ! Şi dumneata, domnule maior Giurescu. În unităţile voastre sînt numai recruţi. Băieţii or să se sperie. Am dat ordin să li se servească o masă uşoară, care să nu dea indigestii. Slujba religioasă să fie scurtă,

nu trebuie să indispună. Important este ca recruţii să treacă de şocul primelor salve.

— Fiţi liniştit, l-a asigurat Ene pe Slăniceanu.

Şi fără s-o mai rostească :

— Recruţii vor muri aşa cum se cuvine !

— În liniile următoare, a mai spus Slăniceanu, trecînd peste acest moment, am introdus oameni cu mai multă experienţă. Pe aceştia contăm.

— Nu înţeleg, şi-a arătat nedumerirea celălalt maior, uşor îngrijorat, pe oamenii noştri nu contaţi ? Care este atunci rostul nostru ?

— Rostul dumneavoastră, domnule maior Giurescu, este să deschideţi lupta, a precizat Slăniceanu, cu tonul voit cazon. Să încercaţi să ajungeţi pînă la primele şanţuri inamice.

— Şi apoi ? a întrebat Ene.

În pauza care a urmat, cei trei bărbaţi au înţeles ceea ce trebuia înţeles. Insistenţa lui Ene era deplasată. Ce însemna „Şi apoi ?" Dar Slăniceanu a scurtat pauza grea, introducînd „minciuna medicală" care i-a făcut pe tustrei să respire.

— Apoi le veţi lua cu asalt ! a precizat el. Vor intra, oricum, imediat după voi, liniile următoare. Ce e neclar ?

Nimic nu era neclar. Cei trei au rămas, fără vorbă, unul cu ochii în ochii celuilalt, despărţiţi şi legaţi prin acel lucru foarte clar, care avea să urmeze.

A salutat întîi Giurescu, care şi-a înfundat chipiul pe cap, apoi Ene. Acesta a ezitat cîteva clipe înainte de a-şi duce palma la chipiu. Era

bun cunoscut cu Slăniceanu, aproape prieten cu acesta, frecventau amîndoi aceleaşi cercuri mondene şi cîndva îşi spuneau pe nume. Ba cîndva, la o întoarcere din Franţa, de la şcoala militară, pe care o absolviseră amîndoi, între ei se aşezase silueta unei domnişoare, măritată mai apoi cu nu se ştie cine, chip trecător, care, în loc să-i despartă, mai curînd i-a unit. Ene ar fi vrut acum să-l întrebe pe Slăniceanu dacă-şi mai aduce aminte numele acelei fete, nu pentru fată, dar pentru acea punte luminoasă, demult evaporată, care i-a legat, punînd între ei un ce plăcut şi amical. Dar era stupid ca Slăniceanu să-şi amintească de asta, tocmai acum, tocmai aici, gîndul fugar s-a topit ; lui Ene i-a rămas în schimb pe buze numele mic al lui Slăniceanu, George, pe care ar fi vrut să i-l spună. Părea că vrea să-i strîngă mîna lui George, un îndemn spontan, un fel de tremur precipitat al palmelor dădea semn că cei doi bărbaţi vor sau trebuie să se îmbrăţişeze. Dar tot Ene a frînat scurt gestul, iar palma sa, în mănuşă albă, a atins cu vîrful degetelor cozorocul chipiului, rămînînd zidită în salutul militar. A salutat şi Slăniceanu, parcă uşor tulburat.

Amîndoi s-au desprins greu şi parcă cu uşurare din poziţia cazonă, despărţindu-se fericiţi că nu s-au îmbrăţişat. Pe Ene l-a invadat un fel de căldură, o ebrietate curioasă care îl făcea să se simtă liber şi fericit, ca în adolescenţă, la şcoala militară, cînd se anunţa vacanţa.

Nu-şi închipuia că ordinul de a intra printre primii în luptă o să-l conducă la starea de

ușurare și exaltare, pe care n-o cunoscuse așa niciodată. Da, întoarcerea acasă, în vacanță sau întoarcerea din străinătate, cînd se afla în vilegiatură, aveau ceva asemănător. Casa, la care se gîndea rar pînă atunci, îi apărea dintr-o dată dinlăuntru, creștea din el ca o fantomă caldă sau ca o lampă de care te apropii seara, înotînd prin zăpezi, cu mîini reci și cu ochii împăienjeniți de frig. Asocia casa cu Crăciunul, cu ajunul de Crăciun, și-i părea acum rău că zarul luptei de mîine nu căzuse în ajun de zi mare, de onomastică să spunem, măcar în ajunul zilei lui de naștere sau al zilei Ei. I-ar fi plăcut să se întoarcă acasă, după luptă, pentru Ea. Cu o rană mare în piept, ca o crizantemă, sau ca o floare de mătase prinsă pe reverul fracului negru, nupțial. Oricum cu un semn distinctiv, la piept, pe stînga, eventual ceva mic, discret, ca rozeta Legiunii de onoare. Această rozetă, pe care o simțea, îi trimitea în inimă un ghimpe dureros, de foc. O durere plăcută totuși, un fel de mîncărime, tulburarea aceea și amețeala pe care o resimțise la apropierea de prima femeie, cînd trupul tot îi intrase în alarmă. Simțise atunci că i se va sparge pieptul, că vinele și arterele lui întărite, dure ca fierul și neîncăpătoare, vor face explozie, vor sări în țăndări o dată cu el, iar clipa detonării nu se putea amîna, creștea o dată cu fiecare bătaie de inimă, se apropia cotropitor de plăcut și fatal. Și-a domolit calul care îl purta exaltat.

S-a întors la unitatea sa călare, dar i se părea că el zboară, nu calul. Sălta în șa parcă

fără s-o atingă, nu simţea nici scările în care se sprijinea cu vîrfurile cizmelor, nici frîul, nu-şi simţea nici măcar trupul. A descălecat parcă plutind în faţa cortului său, apoi starea de levitaţie a persistat înăuntru, unde îl aşteptau, cu respiraţia tăiată, subalternii, doi tineri locotenenţi, care umpluseră încăperea cu fum de tutun. I-a văzut ridicîndu-se, le-a văzut feţele — una lividă, alta congestionată de emoţe — le-a spus dintr-o suflare :

— Intrăm primii !

Cei doi au salutat şi au ieşit, dar exaltarea maiorului, de fapt starea de eliberare, nu s-a curmat, ci s-a rarefiat, devenind şi mai plăcută, ca o beţie pe care s-a silit s-o întîrzie, ca s-o guste fin şi atent. S-a întins pe pămînt, a făcut cîteva gesturi dezordonate şi inutile, a căutat ceva, ştia sigur că-i lipseşte ceva şi se întreba ce.

— A, da ! s-a dumirit într-un tîrziu, zîmbind. Nu e bine ascuţită sabia...

Apoi a rîs : la ce i-ar fi slujit sabia, cînd ştia ce va urma !

A căutat apoi altceva, o hîrtie de scris — avea portharul cu tot ce-i trebuie alături — apoi a renunţat, respirînd mult şi rar.

„Ar trebui să-i scriu ! şi-a spus. Dar de ce ? E aşa de puţin pînă atunci !"

A rupt totuşi o foaie din caietul alb, a scris doar două cuvinte, cu litere exclamative, apoi a mototolit hîrtia, cum ai strînge o batistă pe care o arunci la coşul de rufe.

„În fond, de ce ? E atît de aproape doar."

A căutat apă de băut, a renunţat.

„E atît de aproape, în fond, e ca şi cum ţi-ai anunţa sosirea printr-o depeşă."

„De ce, cînd sosirea e iminentă ?!"

„E mai bună surpriza !"

„Niciodată întoarcerile anunţate nu sînt fericite. E mai bună surpriza."

De la un anume timp, în exaltarea sa, Ene nu mai putea numi imaginile cu cuvinte, simţea numai imaginile, aşa cum le simţi în vis, despărţite de vorbele în care sînt prinse, plutind ca nişte cămăşi de meduze în apă. Va deschide uşa verandei, fără cheie...

(Cheia o avea în buzunar.)

Deci, nu va mai suna clopoţelul şi nu va putea fi prevenit nimeni...

Clopoţelul, adus de ea, dintr-o vilegiatură la München, suna muzical.

Îl va prinde cu mîna, ca pe o meduză, îl va atinge, îl va stinge...

Chiar dacă ea va ţipa, o clipă, prin somn.

Apoi va păşi înăuntru, fără zgomot, desculţ...

A şi auzit bufnind un fotoliu, ca un corp prăbuşit în vis. Un fotoliu mătăhălos şi moale, cu două urechi, o berjeră franţuzească cu pluşul cald, o ursoaică grea, dar care cade fără sunet cînd o prinzi în braţe şi-i simţi blana pe piept.

Asta n-o va mai auzi nimeni !

Un zgomot infernal va face totuşi pendulul. Uşa lui cu fereastră de cristal givrat nu este uşor de deschis, este încremenită într-un frig polar, iar lanţul mare, care îmbrăţişează maşinăria, se scurge dincolo de fereastră, înăuntru, zală cu zală, ca un şarpe care nu se mai

termină. Pendulul va trebui oprit fără să deschizi fereastra care face zgomot, fără să pui degetele pe lanţul care curge, pendulul trebuie oprit cu un singur gest, hipnotic, care să încremenească balansul. Rozeta solară care mişcă întreaga maşinărie va îngheţa. Atunci totul va fi împlinit, o linişte suverană se va întinde peste univers, iar bărbatul eliberat de straie, de gînduri, de pulsaţia strigătoare a sîngelui, va putea să intre plutind în dormitorul alb. Nici nu importă ce oră va fi cînd se vor desprinde de timp toate orele...

„De ce să-i scriu ?"

Culiţă Culea suna din goarnă îngrozitor. Trecuse pe lîngă goarna lui, ca o vijelie, a treia linie compactă de dorobanţi, care s-a şi spart în fragmente, oamenii spulberîndu-se ca fluturii în vîntul gloanţelor. Se auzeau şi ceilalţi gornişti răspîndiţi pe punctele mai înalte, înteţind năvala cu săbiile lor sonore. Sunau năpraznic, ca şi el. După primele sute de paşi de fugă înainte, împreună cu soldaţii, Culiţă rămăsese înfipt cu trupul pe buza unui şanţ, întărit cu gard de nuiele, acolo unde picioarele lui nimeriseră prima ridicătură, aşezîndu-se la vedere, conform ordinului, răsucindu-şi gîtul spre umărul drept, cu goarna în sus, mai sus, cît să-l vadă liniile următoare, cei care veneau cu urale din urmă. Nu-i mai păsa de greaţă, n-o mai simţea. De fapt scăpase de ea, subit, din chiar clipa în care scosese din gîtlej, prin goarnă, primul sunet spart, un răc-

net metalic, după care notele frazei melodice s-au ritmat spontan, de la sine, dar dese, gîfîite, lacome, la nesfîrşit. Culiţă ştia cu viscerele că semnalul goarnei trebuie să se rupă brusc, dintr-o clipă în alta, în fulgerarea de timp cît l-ar frige primul glonte, în pîntece, în piept, în cap. Aşteptase clipa cu un fior al pielii, un fior care îi răsculase toţi perii de pe pulpe, braţe, piept, pînă în nările nasului, acolo unde narinele simţeau firele aspre ale părului ca pe nişte ghimpi. Dar glonţul nu venise, nici schija.

Acum, lui Culiţă nu-i mai păsa nici de piept, nici de pîntece, îşi ferea doar capul, înălţîndu-şi-l, întorcîndu-l uşor spre dreapta, oferindu-l parcă gloanţelor din profil, aruncîndu-se cu toată fiinţa în goarnă, în sunetele dese, sparte, care îl împingeau în aer, sus, deasupra cetei, deasupra capetelor, deasupra gloanţelor, în văzduhul senin, acolo unde sunetele clocoteau libere şi gîlgîitoare, neatinse de nimeni. Goarna îl furase cu totul, deşi simţea bine pămîntul sub tălpi, dar ca pe un punct provizoriu de sprijin, ca pe un capăt fragil de pîrghie, gata să-l arunce dincolo în furtuna de sunete libere, de sus, la prima apăsare mai fermă a ţărînei.

Culiţă ezita să apese pîrghia, se ţinea încă strîns de pămînt, dar ştia că nu peste mult gestul utim se va produce. Şfichiuirile gloanţelor, şuierăturile fulger, zbîrnîitul surd al schijelor pe care le resimţea la început dureros, în spasme musculare scurte, îi înteţeau acum exaltarea, îi împingeau fiinţa vie în sus, iar el o sufla dement prin muştiuc în alama goarnei,

simţind-o cum se dilată, cum creşte şi se lăţeşte în pereţii sonori ai pîlniei, cum devine sunet, cum irupe într-un tumult de sunete, tumult care-şi găseşte scăparea afară, sus, neatins de nimeni şi nimic. Încă un efort, încă o gură de aer împinsă afară, din adîncul plămînilor. Culiţă nu mai ştia cum respiră, şi gornistul avea să constate, cu surpriză şi bucurie, că miracolul s-a petrecut. Privea acum pămîntul de sus, cu ochiul prin care goarna se întîlnea cu fiinţa lui, prin ochiul metalic al muştiucului, iar goarna, adică fiinţa lui, se legăna uşoară în aer, deasupra cîmpului de luptă, abia clătinată de o adiere de vînt, ca o pană de pasăre sau ca o aripă de fluture. Picioarele îi erau mai uşoare ca niciodată, un fel de aripi, care se legănau pe cer.

— De n-aş cădea ! şi-a spus Culiţă, mirîndu-se că trupul lui de alamă e mai uşor decît un fulg.

Din cauza ceţii, care nu se ridicase încă pe ţărmul stîng al Dunării, care stăruia peste toată Cîmpia Română, la Bucureşti, pe Podul Mogoşoaiei, se aprinseseră în plină zi lămpile cu gaz aerian. Lumina slabă, îmbrobodită în eşarfele ceţii, captivă în globurile rare atîrnate în stîlpi, sporea cernerea confuză a griurilor umede, în loc s-o împrăştie. Nu era noapte şi nici zi, amiaza se lăsa dedusă din mişcarea mai deasă a mulţimii, dar mai incertă acum, aproape fantomatică.

— O, dar aceasta nu e zi de promenadă ! a exclamat dezamăgit însoţitorul lui Toma.

Trăsura în care se afla Toma Nicoară înainta în tropotul cailor pe caldarîmul sonor, cu popasuri mărunte şi opriri bruşte, făcîndu-şi loc cu greu prin forfota lumii şi prin mişcarea încurcată a echipajelor. Toma era însoţit de asistentul de tribunal al lui Răşcanu, un domn

fără vîrstă, cu jacheta roasă la guler şi în coate, dar cu joben înalt, foarte important, cu aer obosit de servitor de casă mare, care se improvizase, la cerere, în cicerone.

Tip aulic, pe Toma strada îl interesa mai puţin. Ajuns în dreptul primei librării a cerut vizitiului să oprească şi a coborît din trăsură, urmat de Garussi. A intrat în raiul său atît de familiar, stînjenit doar de prezenţa însoţitorului, care, evident neavînd ce face, îşi plimba privirile indiferente pe maldărele de cărţi puse de-a dreptul pe duşumele, desfăşurate amplu în rafturi dese pînă în tavan sau întinse pe mese lungi, pentru a fi răsfoite. Fiindcă Toma era deja absorbit, Garussi a părut a-şi vedea de treabă foiletînd pe sărite gazetele noi — *Die Presse*, *Gazete de Saint-Petersburg*, *Le Droit Public*, *Le Constitutionel*, *Le Nord* — foarte familiare omului mediu, bucureştean, iar elitelor mai familiare chiar decît gazetele româneşti din ţară sau de peste munţi. Toma era uluit să constate bogăţia de noutăţi scumpe din librăria în care intrase la întîmplare, noutăţi sosite în oraşul de pe Dîmboviţa cu promptitudinea scoaterii de sub teascuri, ca şi cum cărţile s-ar fi editat nu la Paris, Laussanne, Viena sau Londra, ci chiar aici. Ţinea în palme Lexiconul masiv de drept roman al lui Karl Gründmeyer, penultimul volum, pe care îl cercetase şi la Viena, dar ştia că între timp mai apăruse încă unul, pe care nu-l cunoştea.

— N-aveţi ultimul volum ? l-a întrebat el pe librar, un evreu foarte isteţ şi foarte instruit.

— L-am avut, domnule, dar s-a epuizat. Putem face însă comandă la casa de editură şi ne soseşte în cinci zile. Dacă îl doriţi, nimic mai simplu decît să ne lăsaţi cartea de vizită.

Toma îl dorea, dar n-avea bani. Librăria şi anticariatul erau singurele stabilimente în care putea intra cu buzunarele goale, unde îşi putea dărui fără plată bucurii rare, imaginîndu-se stăpîn pe comori neînchipuite, dar reale, pipăindu-le şi desfăcîndu-le cu emoţie, aplicînd mental pe cele alese, niciodată însă cumpărate, *ex libris*-ul său. Şi-a plimbat ochii avizi mai departe peste cotoarele în bizon, viţel, antilopă, lezard, cu binduri groase sau fine, cu titlurile în aur, care dădeau rafturilor mai curînd un aspect de vitrină de marochinărie de lux decît de bibliotecă sau librărie, a scos prin sondaj cîte o minune, a pus-o la loc. Printre noutăţile bibliofile, Toma a fost uimit să constate şi existenţa unui maldăr de cărţi greceşti.

— Mai citeşte cineva greceşte în Bucureşti ? l-a întrebat el pe Garussi.

— Cum să nu ! a confirmat acesta. Şi încă destul de multă lume. Şi eu ştiu greceşte !

Culmea culmilor, într-un raft cu tipărituri germane, filozofi şi istorici ai secolului al XVIII-lea, printre care un Fichte de toată frumuseţea, Toma a descoperit şi nişte cărţi suedeze. Tot proaspete. Şi-a arătat nedumerirea :

— Dar cine citeşte aici suedeza ?

— Cum asta ?! a tresărit Garussi, care şi-a revenit mai apoi. Dar la noi se mai află şi cîteva familii suedeze. Foarte importante. Familia Strege sau familia Rosenström. Şi altele

Familii rămase aici de pe vremea lui Carol al XII-lea. Au toţi foarte multe cărţi.

— Rămase de pe vremea lui Carol al XII-lea ?!

— Ce vă miră ?! a răspuns Garussi, referindu-se nu la cărţi, ci la familii. La noi toate rămîn şi trec. Suedezii din Bucureşti s-au corcit, s-au dat cu locul, ştiu pînă şi ţigăneşte ! Ce vreţi, au trecut două sute de ani peste ei, dar cer cărţi, îşi mai ţin obiceiurile, pleacă la Stockholm la rude sau primesc vizite ! Cît despre greci...

Toma a trecut la gazete, pe care le-a răsfoit în fugă, fiindcă Garussi, plictisit, îl soma să plece, întorcînd cu ostentaţie resortul ceasornicului său cu şnur de mătase.

— Sînt destul de proaspete şi gazetele, a constatat Toma către librar.

— Desigur, domnule, a confirmat acesta. Între noi şi Paris, nici cinci zile distanţă !

Acest *nici cinci zile* i-a rămas în minte lui Toma, care s-a întors la trăsură îngîndurat. Poarta Orientului era mai aproape de Occident decît îşi închipuise.

Garussi, în schimb, îşi venise în fire, contactul lui Toma cu noutăţile de librărie îl înviorase pe cicerone, care s-a simţit dator să simuleze interesul oaspetelui faţă de toate noutăţile occidentale din universul în care se afla.

— Vă place cum sună paveaua, nu ? l-a întrebat el pe Toma, cu satisfacţie.

Şi pedant, oferind explicaţiile admirativ :

— E o piatră cubică, adusă special din Englitera, din Scoţia chiar ! Aşa ceva nu există în

tot Orientul. A costat cîteva milioane de franci aur, afacerea încă nu s-a lichidat, se judecă la noi, la tribunalul de Ilfov, se ocupă de ea chiar domnul Rășcanu.

Apoi, repetîndu-și prezentarea :

— Garussi e numele meu, Edmond Garussi.

Edmond Garussi părea un pește fiert, fiert împreună cu numele său exotic, grecesc sau italian, care-i condimenta figura anostă, înnobilată de un pince-nez prins cu șnur, ca și ceasornicul. Toma nu-l privea cu plăcere, deși Garussi, așezat pe bancheta din fața lui, îi ieșea mereu înainte, la fiecare replică, oferindu-și ostentativ figura.

— Și de ce a trebuit, domnule Garussi, să se arunce o asemenea sumă pentru piatră adusă din Scoția ? a întrebat Toma.

Garussi și-a potrivit mai bine ochelarii pe nas, conștient de retușul pe care aceștia îl aduceau figurii sale, oferind răspunsul cu o emfază certă :

— Întrebarea a fost pusă și în parlament, domnul meu, dar răspunsul e unul singur : progresul ! Nu se poate înainta în civilizațiune fără piatră cubică, fără drumul de fier, „fără puterea vaporului", ca să nu mai pomenesc de gazul aerian. Ați văzut gazul nostru aerian ? Strălucește ca la Viena.

— Ați fost la Viena ?

— Nu, a răspuns cu modestie domnul Garussi, dar citesc gazetele ! Ar fi trebuit să vă duc și la Hala Mare. E o construcție absolut pariziană.

Spusese *pariziană* sorbind cuvîntul cu deliciu, ca pe o stridie. Dealtfel cu puţin înainte îl şi invitase pe Toma să coboare la o băcănie unde se aduseseră stridii.

— Nea Stavrache are tot ce nu vă puteţi închipui ! l-a lăudat el pe jupîn, deşi Toma nu s-a lăsat ispitit de stridii, refuzînd să coboare din trăsură. Azi e ziua de homari, stridii şi langustine. Aduse direct de la mama lor, în gheaţă ! Bineînţeles, transportarea cu drumul de fier costă o avere. A intervenit, colac peste pupăză, şi războiul ! Dar afacerea merge, lumea bună se dă-n vînt după bunătăţi.

Lumea bună se vîntura pe Podul Mogoşoaia ca într-o zi de sărbătoare. Era ceasul cumpărăturilor, nu al cumpărăturilor grosiere de care se ocupa servitorimea, la ore matinale, ci al celor de lux, mai mult o răscolire a tejghelelor şi galantarelor, o etalare de mostre, examinate de doamne prin *face-à-main*, prilej de conversaţie între vizitatorii simandicoşi ai prăvăliilor, care exclamau, admonestau, se arătau scandalizaţi de preţuri, isprăvind prin a-şi indica preferinţele către jupînii care stăteau la pîndă. Marfa pleca în coşuri la trăsură sau direct acasă, purtată de băieţi de prăvălie desculţi.

Nu sosise iarna, se inaugurase totuşi mai de timpuriu în acest an sezonul blănurilor. Deocamdată blănurile uşoare, gulere de cincila, cu un croi nou, revere discrete de zibelină, manşoane mici de lutru, aşteptîndu-se zăpada pentru marea paradare a continentelor de blănuri scumpe, polare sau siberiene, sosite

din Rusia, extravagante ca preț, care aveau să smulgă lumea bună dintr-un obositor „anonimat vestimentar“, făcînd nete și strigătoare contrastele între averi și ierarhii, proiectate acum pe alb. Acest capitol îi trezea o vie îngrijorare lui Garussi, care resimțea un frig umilitor sub pardesiu, la gîndul că nici în iarna care bătea la ușă nu va avea șansa să-și arvunească o șubă.

— Credeți că în acest an se vor ieftini blănurile ? a întrebat el, adresîndu-se nu lui Toma, ci de fapt soartei.

Și cu nădejdi :

— Așa ar fi normal...

— Ce să fie normal ? a întrebat Toma, tresărind.

— Să se ieftinească blănurile, a răspuns Garussi. Vin din Rusia.

Lui Toma i s-a părut că ciceronele său aiurează. Acesta sărise pe un portativ pe care transilvăneanul nu-l putea urmări. L-a privit mirat, încercînd să înțeleagă ce vrea. Garussi scruta strada, cu un sentiment de îngrijorare, neputință și ofensă. A dat să-și scoată din buzunar tabacherea cu tutun, dar a renunțat. Nu se cădea să-și răsucească țigara în trăsura stăpînului.

De pe Podul Mogoșoaiei au cotit-o pe lîngă maidanul Episcopiei, locul pe carea avea să se construiască mai tîrziu Ateneul, spre Hala Mare, printr-o uliță nepavată care șerpuia printre niște grădini desfrunzite. Garussi primise dispoziție de la stăpîn să-l plimbe pe Toma Nicoară prin oraș și să-l întîrzie chiar cu

jumătate de ceas, peste ora fixată, timp în care avocatul să aibă răgazul descurcării afacerilor din agenda foarte grea a zilei. Umilul funcţionar, bucureştean din tată-n fiu, ar fi vrut să-şi înceapă rondul de iniţiere cu Gara Filaretului, principal punct de mîndrie al localnicilor, puntea care lega Capitala cu Dunărea, prin primul drum de fier, dar Toma Nicoară refuzase. Cunoştea gara. Garussi ar fi vrut să-l ducă apoi la Uzina de gaz aerian, celălalt altar al progresului, care înghiţise — ca şi paveaua ! — cîteva milioane de franci aur, dar transilvăneanul se arătase din nou rezervat, preferînd uliţele capricioase şi înghesuite, cu aspect de bazar oriental, în care intraseră.

— Mai avem o gară, nu ştiu dacă ştiţi, s-a simţit dator să adauge omul fără vîrstă.

Şi apoi, cu elan, trîmbiţînd numele gării cu aceeaşi mîndrie fierbinte :

— Gara Tîrgoviştei, care asigură legătura Capitalei cu Ploieştii...

Şi fiindcă transilvăneanul ezita :

— Am putea, dacă doriţi, de aci de la Sfîntul Gheorghe, să luăm spre gară tramvaiul cu cai.

Toma a cerut să se oprească trăsura, care a şi fost înconjurată de cerşetori în zdrenţe, de cîini pribegi şi negustori ambulanţi. De la pridvorul ctitoriei lui vodă Brâncoveanu spre Turnul Colţii, şi de aici spre gîrla Dîmboviţei, se vîntura o viermină de oameni cu cele mai pitoreşti mutre şi straie. Pe Toma îl captivau, mai mult decît chipurile, strigările, eta-

larea cu țipete a mărfurilor — aproape invizibile, pe care purtătorii le ofereau cu îndemnuri, amenințări, scene de mimă și pantomimă, apostrofe rimate, trageri de mînecă, jurăminte, rugăciuni, căderi în genunchi, blesteme. Garussi știa că adunătura lacomă și pestriță dintre Sfîntul Gheorghe și Podul Dinafară face o proastă impresie asupra oricărui străin și a intervenit :

— Doriți să intrați în biserică ? Se află aici tidva lui Vodă Brâncoveanu, cel tăiat la Stambul.

Dar transilvăneanul nu părea impresionat de aceste detalii crîncene de istorie valahă, purta cu el alte amintiri crîncene, mai proaspete încă rădăcinile dureroase ale rănilor primite la Grivița. Garussi n-a înțeles și a interpretat altfel refuzul lui de a intra în sfîntul lăcaș :

— Sînteți greco-catolic ?

— Nu.

— Sînteți romano-catolic ?

Nicoară n-a răspuns. Edmond Garussi a completat răspunsul prin presupuneri :

— Domnul Rășcanu e liber cugetător, adică liberpansisist.

Și despărțindu-se moralmente de stăpîn :
— Molima asta face ravagii.

Toma Nicoară a dat totuși ocol bisericii, foarte confuză ca stil, încărcată de adaosurile și contrafacerile a două secole, și-a aruncat ochii asupra tarabelor cu mărunțișuri în alamă, aramă, cositor, sticlă colorată, apoi a urcat din nou în trăsură.

— Pecinginea asta va dispărea cîndva, a gîndit cu voce tare Garussi, arătînd tarabele şi forfota. Va dispărea din clipa în care se va extinde marele comerţ. Cîteva case financiare s-au şi întemeiat. O să am plăcerea să vă introduc...

Au pornit la vale spre Hanul de Turtă Dulce, ţinut de cîtăva vreme de un braşovean chiabur, băgat şi în afaceri de acareturi. Pe uliţele cu nume de bresle, cu prăvălii lungi şi magazii uriaşe, se simţea un vînt nou, nu încă de prosperitate, dar de fierbere, intensa fierbere şi grabă care anunţă prosperitatea următoare. Nu se simţea în schimb războiul, deşi militarii străini roiau peste tot, cazaci călare, ulani din regimentele de gardă, ofiţerime în trăsuri şi echipaje scumpe, cu fetele publice pe genunchi.

— Toate s-au făcut cucoane, a observat Garussi.

Şi scandalizat :

— E culmea, domnule, parcă n-ar fi război !

S-au strecurat cu greu pe lîngă Curtea Veche, luînd-o spre Strada Germană, unde se afla localul de întîlnire cu Răşcanu, un restaurant de lux cu regim de club. În faţa unei brînzării mocăneşti, Garussi a cerut vizitiului să oprească.

— Asta-i un ardelean de-al dumneavoastră, a spus el, arătînd spre intrarea prăvăliei.

Şi strigînd :

— Neică Şiclovane, ieşi afară !

A apărut în uşa prăvăliei un fel de baci, în cioareci strîmţi şi creţi, dar cu surtuc nemţesc

din care ieşeau mînecile cămăşii populare sibiene şi cu ceasornic cu lanţ masiv, de dulău, petrecut după gît. Faţa baciului, încadrată în plete sure, plesnea de sănătate, iar ochii lui scrutau muşteriii ca de pe un munte.

— Apoi poftiţi, a salutat el, or, dacă-i zor, punem marfa la trăsură...

Garussi a coborît, invitîndu-l şi pe Toma Nicoară. Brînzăria, o încăpere largă, era un fel de pălimar de stînă amenajat la stilul german, oricum occidental, cu mobile costisitoare amestecate printre ciovee şi ustensile mocăneşti. Putini mari cu calupuri de brînză în saramură, după moda Brăilei, putini cu brînză frămîntată, ca la Dorna, dar şi burdufe, burduşele, cantalupi de caş, căşărie afumată, caltaboşi de brînzet cu condimente şi chimioane levantine, trunchiuri de brînzeturi în coajă de răchită şi de brad, ca la muntenii din Carpaţi, turte şi colaci de brînză uscată, ca la muntenii din Pind, plus brînzeturile occidentale, clădite pe un raft separat, din mahon, brînzeturile cerate de Sviţera şi Olanda, iar în cutii zincate, îmbălsămate ca nişte moaşte, brînzeturile moi şi putrede franţuzeşti. Un orologiu scump, priponit între o sarică şi o icoană pe sticlă, sub care ardea candela, a sunat douăsprezece ore.

— Am întîrziat ! a tresărit Toma Nicoară.

— Nicicum ! l-a calmat Garussi. A trecut ora cînd se luau aperitivele. Domnul Răşcanu v-a invitat, de fapt, la prînz !

Garussi n-a mai aşteptat invitaţia mocanului, precipitîndu-se spre tejgheaua din blăni de

nuc ceruit, ca să-şi prepare singur aperitivul. Aici se aflau clădite, în două stive, nişte largi tipsii de lemn, foarte curate, şi nişte talgere din lut smălţuit, între care se găseau aruncate grămadă, într-un morman de gîteje, ustensilele de serviciu. Clientela selectă accepta acest protocol, foarte rural şi foarte snob, de stînă şi de casă mare, servindu-şi singură delicatesele aflate spre degustare, uneori cu mîna, vîrîtă în smîntîni şi zeruri, dar şi cu dichisul necesar, combinînd grosolănia cu rafinamentul, suptul degetelor cu tamponarea buzelor, cu şerveţele din frunze de ferigă. Garussi a luat două tipsii de lemn, pentru el şi pentru Toma — apoi două cuţitaşe din lemn de brad — furculiţele fiind excluse, apoi două ţepuşe din os de fildeş cu gămălii de argint. Apoi două păhăruţe din cristal de Baccarat, pe care le-a împins în faţa patronului. Acesta, aplecînd un butoiaş aflat pe tejghea, a scurs în cele două recipiente un lichid fin şi vaporos, care a inundat încăperea cu un miros de rugi de codru şi afină.

— Excelent ! a exclamat Garussi.

Brînzeturile le-a slujit în schimb chiar el, folosindu-se de toate instrumentele din magazin, fierăstraie, dălţi, cuţite din carpen şi corn, răşchitori pentru parmezan, cuţitoaie pentru Ementhal, cosoare pentru cîrnăţăria lactată, linguri de baga pentru Camambertul franţuzesc şi pentru spuma provenţală, abia întărită, din lapte de capră. Baciul a strîmbat din nas, ostentativ, ţinîndu-şi vintrea cu palma, peste chimirul lat.

— No, nu vreți să poftiți și dincolo, la boreasa mea? l-a invitat el pe străin, simțind o răvășitoare nevoie de a se retrage de la acest carnaval al duhorilor, totdeauna torturant. Stăm și noi omenește, ca tot creștinul! a mai adăugat el.

Ieșind din duhoarea de morți, de la Grivița, Nicoară n-a mai putut face experiența brînzeturilor fermentate și, oricît de pofticios era, nu l-a secondat pe Garussi. Răvășit la rîndu-i, ca și baciul, fiindcă Garussi deschisese toate capacele și desfundase toate vrănile cu mirosuri infernale, a preferat să-l însoțească pe acesta — care nu primea bani pentru brînzeturile împuțite, gustate la tejghea — dincolo, în odaia din prelungirea prăvăliei. Dar pînă acolo, Nicoară a trecut printr-o hală lungă și întunecoasă, adevărat purgatoriu cu alte mirosuri, înăbușitoare. Aici l-a înecat pe Toma un aer închis de lînărie. Se aflau clădite, în semiîntuneric, ca într-un hambar sau ca într-o cală de vapor, uriașe baloturi de lînă, suluri, caere sosite din toate punctele cardinale ale Terrei, cu caravanele, cu trenul sau cu navele, de pretutindeni unde lîna creștea ca o vegetație sau ca o plantă rară, lînă de Carakul aspru, de Caspica, lînă spumoasă de Astrahan, lînet lung și tandru din păr de cămilă, spic argintiu de yak tibetan, merinos de Anatolia, brumărie de Pind, fir lilial de lamma de Anzi, dar și țurcană de Transilvania, multă țurcană, acea țurcană cu usuc dulce, care l-a făcut pe Toma să se regăsească, o clipă, între păretarele, țundrele și saricele lui de-acasă.

— No, doamne, că ce copil eşti! Şi eşti cătană...

Boreasa l-a îmbrăţişat, udîndu-l cu lacrimi, fără jenă, iar căldura animală a sînilor, mari ca doi berbeci, l-a sufocat, dar l-a şi liniştit pe feciorul străin. Băciţa l-a sărutat iar, inundîndu-l din nou cu lacrimi, între pereţii candizi, între lumînări şi candele, în odaia cu aer curat de poiană de munte, prosternîndu-i-se la picioare, ca în faţa unui Crist din biserica de la Sălişte.

— Ţi-l las, a hotărît baciul, întorcîndu-se la omul lui, la Garussi.

Apoi către acesta, întrebînd despre cătana de dincolo :

— El e omul ?

Era limpede că între cei doi bărbaţi intervenise o înţelegere tainică privindu-l pe Toma. Acesta fusese adus ca pentru o recunoaştere. Garussi a confirmat-o :

— El este.

La fel de sumar a fost însă şi răspunsul baciului, care l-a cîntărit pe tînărul militar dintr-o ochire, rostindu-şi neted sentinţa :

— No, apoi e fain fecior !

Uns cu brînzeturile franţuzeşti pînă în suflet, Garussi mirosea a mort, un mort mulţumit.

Trecuse de amiază şi prinţul nu primise, oficial, nici o veste de la Rahova. Cernat nu telegrafiase nimic la Poradim, la cartierul său general, unde prinţul s-a întors nu pentru masă, ci cît să-şi schimbe calul.

N-a mai intrat în bordei, s-a dus direct la grajd, predînd rîndaşului animalul de paradă şi alegînd un cal mai mic, pietros dar sprinten, un armăsăraş roib de numai trei ani, harnic şi nepretenţios, învăţat cu pămînturile desfundate, cu coastele bolovănoase, cu spinăriile şi porumbiştile de pe dealurile bulgare.

— Veţi rămîne la masă ? l-a întrebat Văcărescu.

— Nu. Voi prînzi probabil la bivuacul lui Davila.

— Preferaţi să vă însoţim ?

— Nu.

— O dispoziţie specială pentru comandament?

— Nu.

Văcărescu a înţeles că prinţul vrea să întreprindă inspectarea sectoarelor singur şi nu l-a chestionat asupra itinerariului. Răceala prinţului i-a interzis-o. Chestiunea era dealtfel delicată. Românii aveau obiceiul prost să dea sfoară-n ţară cînd pleca vodă undeva, iar obiceiul, cu toate consecinţele lui de potemkiniadă, fuse curmat, întîia oară, de Vodă Cuza. Acesta, cum spuneau legendele, sosea incognito, adesea travestindu-se, provocînd zăpăceală acolo unde pica, deslănţuind în lanţ leşinuri, atacuri de dambla, cele mai comice încurcături. Prinţului nu-i convenea o asemenea postură în care ar fi avut de riscat şi autoritatea princiară, şi ideea ordinii acceptată în sine. Era o chestiune de tact ca cei vizaţi să fie preveniţi discret, indicîndu-se precis caracterul vizitei — oficială, particulară, simplă trecere — schiţîndu-se şi speciile de etichetă, nu numai pentru rigoarea etichetei, cît mai ales pentru evitarea unor surprize groteşti. Prinţul trebuia să întîlnească, oriunde ar fi sosit şi în orice ocazii, *normalitatea* — normalitatea funcţionării aparatului, normalitatea protocolară, normalitatea sentimentului public într-o expresie care să ţină o exactă cumpănă între neutru şi anonim. Într-o asemenea desfăşurare persoanele deveneau funcţii — domnul primar, domnul preşedinte de consiliu, domnul general — prinţul însuşi devenea o funcţie pînă acolo încît pomenirea numelui

său de familie, în prilejuri oricît de solemne, i se părea o intimitate ofensatoare.

Cunoscînd regulile, Văcărescu a rămas încurcat şi confuz în faţa prinţului, neîndrăznind să ceară detalii. „Încotro o va lua totuşi : spre sectorul rus, spre sectorul român ? Va face poate o vizită *en ami* lui Davila ? Atunci ar trebui prevenit Davila, care riscă să fie găsit în halat, cu un fes roşu în cap, fredonînd melodii *roturiere*.

Dar prinţul a interzis chestionarea, iar Văcărescu a tăcut, frămîntînd cu tălpile cizmelor noroiul amestecat cu bălegar de lîngă uşa grajdului.

Prinţul l-a şi ignorat dealtfel, suspendînd comunicarea cu el şi ocupîndu-se de cal. A intrat în grajd, a spart cu un ciocan aflat la îndemînă cîteva aşchii de zahăr din căpăţîna atîrnată de o grindă, sub tavan, apoi, scoţîndu-şi mănuşa, le-a pus sub botul animalului tînăr, care le-a cronţănit cu plăcere. L-a văzut în sfîrşit şi pe Văcărescu, i s-a adresat cu politeţea obişnuită :

— Eşti bun să spui să-mi aducă trei biscuiţi ?

Văcărescu a dispărut spre cortul sufragerie, unde se afla şi cămara cu provizii uscate. Cînd a revenit, prinţul era pe cal, iar în urma lui, pe caii de serviciu, doi sergenţi garde-corp. Prinţul a luat punga cu biscuiţi, exact trei, punînd-o în buzunarul inferior de la manta. Apoi s-a adresat din nou lui Văcărescu, după ce i-a mulţumit mut, pentru micul serviciu :

— S-ar putea ca diseară să avem oaspeţi la cină.

— Vor rămîne în cursul nopţii la comandament ?

— Poate ! a răspuns prinţul dînd pinteni calului.

Văcărescu a rămas în faţa grajdului şi mai confuz. În registrul de primiri nu era anunţată nici o vizită. Prinţul nu precizase nici ce caracter va avea vizita, nici ce nivel protocolar. Va fi un intim ? Desigur, de vreme ce prinţul nu făcuse nici o menţiune specială, fapt ce semnifica limpede că oaspetele, oricine ar fi, va împărţi cu gazda regimul cotidian al acesteia, adică o cină sumară şi patul pliant, instalat în tinda bordeiului. Orice întrebare era însă de prisos. Calul prinţului dispăruse fără zgomot, în ceaţa care se lăsase din nou.

Ieşirea la aer, în pustietatea dealurilor goale, l-a eliberat pe prinţ din strînsoarea de capcană a bivuacului său, de sub iscodirea ochilor invizibili sau prea vizibili ai celor din preajmă, care-l cercetau mut, ciocănindu-l parcă, încercînd să-i găsească, sub chipul întotdeauna neutru, deloc liniştit dealtfel, o fisură.

Prinţul a oprit calul pe o culme, după o goană neîntreruptă de o oră, fără să încerce cravaşa, lăsîndu-se în avîntul animalului, după care, frînîndu-l cu un gest, a descălecat, şi-a scos chipiul şi s-a masat pe tîmple. A decis că trebuie să se reculeagă şi s-a recules.

Lucrurile nu ieşiseră din normal. A fi pretins un alt curs al lor ar fi fost nefiresc, probă de impacienţă nechibzuită, sursă a unor măsuri precipitate, deci absurde.

A respirat lung, profund.

La orele nouă, ar fi trebuit să înceapă, teoretic, atacul. Dar din cauza ceții atacul a fost amînat.

A respirat încă o dată lung, profund.

Primul atac a fost respins, i-o adusese la cunoștință marele duce, după Te Deum, i-o spusese dur, cu descărcarea nervoasă, electrică, a militarului care dorește victoria, mai ales după marea victorie de la Kars. Dar bătălia nu fusese isprăvită, Cernat nu-i putea raporta altceva decît faptul că lupta continuă. Nu i-a raportat. Deci lupta continuă. Nimic nefiresc.

A respirat lung, profund.

Dacă Cernat i-ar fi raportat despre respingerea primului atac, Cernat ar fi trădat neliniște, panică, stare absurdă la un militar matur și versat. Cernat i-ar fi solicitat indirect prințului, într-un asemenea caz, o dispoziție suplimentară, un ordin nou. Dar Cernat, cunoscîndu-l bine, nu i-a raportat nimic, tocmai fiindcă lucrurile se desfășuraseră normal. Precis normal. Deci lupta continuă. Nimic nefiresc.

A respirat lung, profund.

Bătălia din 30 august se desfășurase sub zodii cu mult mai rele : nu un atac fusese respins, ci cîteva atacuri, nu într-o singură zonă a frontului, ci în toate zonele, iar victoria de la Grivița fusese cucerită la limită, noaptea, într-un ultim și decisiv efort.

A respirat lung, profund.

A fi apărut brusc, la Verbița, la comandamentul lui Cernat, ar fi reprezentat pentru general o surpriză buimăcitoare. De ce ? Ce-i

putea aduce prinţul generalului decît o nelinişte. Dar de ce nelinişte ?

A respirat lung, profund.

A-i fi cerut lui Cernat să inspecteze poziţia Rahova, în toiul luptei, ar fi fost un abuz. De ce un asemenea abuz ? Cernat era un militar bun. Cernat avea să decidă singur cînd trebuia să intervină, fără nici o sugestie.

A fi apărut la Rahova, fără nici o prevenire, în clocotul executării unor decizii de mult şi chibzuit luate, ar fi împins gestul dezordonat al comandantului „en chef" în excepţional. Dar de ce un asemenea excepţional, care exclude normalul, funcţia ordonatoare a acestuia ! Făptuise un asemenea gest excepţional la Griviţa, cînd apăruse, călare, în faţa liniilor, atunci, la 30 august, într-o bătălie care nu era exclusiv a lui, era şi a marelui duce, peste toate era bătălia împăratului, consacrată zilei împăratului, dar aceasta, în schimb, era exclusiv bătălia lui. Şi a răsuflat uşurat. Nu fiindcă avea latitudinea s-o piardă, ci fiindcă n-avea cum s-o piardă.

A reţinut mult aerul în plămîn, pînă i-a resimţit greutatea.

„A, da ! şi-a spus. Îl aşteptam de fapt pe colonelul Porter". Colonelul Adam Porter era corespondentul militar al ziarului *Times*, sosit de la Londra prin Viena, ca să urmărească luptele din jurul Plevnei, pentru presa britanică şi europeană. Îi fusese prezentat cu mult după Griviţa, pe la mijlocul lunii octombrie, de generalul conte Paul Şuvalov, într-un moment de acalmie a luptelor şi deci de dispe-

rare militară, şi prinţul nu l-ar fi primit pe englez dacă o insistentă epistolă de recomandare, din partea fratelui lui Paul, contele Pière Şuvalov, ambasadorul rus la Londra, nu l-ar fi acreditat ca pe un bărbat de onoare, un sir. „Colonelul Porter, scria Şuvalov în scrisoare, e un militar serios şi cu discernămînt. Îl recomand atenţiei Alteţei Voastre." Îi spusese lui Porter, la prezentare, că e dispus să accepte o convorbire cu el, după o victorie încă şi mai edificatoare a armatei române, decît victoria de la Griviţa.

— Şi cînd va fi aceasta ? l-a întrebat colonelul ziarist.

— Cînd va sosi momentul, i-a răspuns prinţul cu linişte, fără nici un dram de echivoc.

— Aş putea spera să fiu prevenit ?

— De ce să fiţi prevenit ? Dacă va fi un fapt notoriu veţi auzi, fără îndoială.

— Mă voi afla în preajmă, în cazul acesta.

— Îmi va face plăcere ! i-a răspuns prinţul, încheind ceremonia, foarte rece.

O singură nelinişte îl măcina în această clipă : dacă Porter nu va sosi prea devreme. A vrut să întrebe ce oră este, dar cei doi sergenţi garde-corp stăteau la o distanţă respectuoasă, fără ceasornice în buzunar, supraveghindu-şi caii. Prinţul a ezitat să scoată ceasornicul său. Lumina n-avea ore, era dincolo de zi şi noapte.

A renunţat să mai meargă la Davila, care între timp fusese prevenit şi se pusese în *fraisuri* de primire. A hotărît să mănînce cei trei biscuiţi, sub ochii unui popîndău care îl urmă-

rea din orbita locuinţei subpămîntene, cu mărgelele lui vii şi jucăuşe, cu lăbuţele din faţă ridicate, confundat cu pămîntul şi cocenii în care era pitit. Prinţul şi-a scuturat mănuşile, lăsîndu-i micii fiinţe firimiturile, după care a încălecat. Ştia că toată şoricărimea pămîntului — hîrciogi, şobolani, popîndăi, şoareci suri — şi-a perturbat ciclul de viaţă datorită exploziilor care răvăşeau de cîteva luni colinele, văile, dealurile, iar observaţia putea constitui un subiect de istorie naturală demn de tot interesul, pentru o sesiune ştiinţifică, oricît de savantă.

S-a întors în pas de plimbare la Poradim, unde aveau să-l aştepte totuşi cele mai grele ore de veghe din viaţa sa de pînă atunci.

După prînzul prea lung şi prea abundent, Răşcanu a cerut cafele. Îi invitase pe Toma Nicoară aici, la club, pentru o discuţie în doi, după ce, în prealabil, ar fi obţinut, prin Garussi, toate datele care priveau biografia şi intenţiile transilvăneanului. Era notorie legătura lui cu Hélène, iar Răşcanu nu vroia să se lase surprins, dintr-un instinct de igienă morală. Îl instalase pe străin în casă, în mansarda lui Theo, nu-l deranja gradul lui de sergent, era doar un voluntar transilvan, rănit la Griviţa şi decorat de domnitorul ţării, dar lumea avea să vorbească, saloanele vor fremăta, nişte măsuri prealabile se cuveneau luate pentru a exclude surprize neplăcute. Pentru Garussi, Răşcanu pusese chestiunea neutru, în chip juridic, prezentîndu-l pe Toma ca pe un simplu client, despre care era dator să afle tot. Iar Garussi, cu simţul lui de detectiv par-

ticular, se descurcase admirabil, ca totdeauna, scuturînd de informaţii întreaga lui reţea bucureşteană şi extrabucureşteană pînă la Sibiu, Blaj, Budapesta şi Viena. Ultimul fir îl dusese la Semproniu Şiclovan, brînzarul de lîngă Curtea Veche, care era la rîndu-i stăpînul unei vaste reţele mocăneşti-comerciale-bancare, cu ramificaţii pe ambele versante ale munţilor, foarte puternice mai ales în imperiul chezaro-crăiesc, unde avea întinse rubedenii, dispuse în ierarhii de clan peste care era singur stăpîn. Cînd confruntările fuseseră încheiate, cînd datele obţinute pe firul ardelean au fost confirmate prin cele provenite de la reţeaua aromână-arnăuţească-levantină peste care trona Edmond Garussi, acesta l-a prezentat pe Toma Nicoară lui Şiclovan, la brînzărie, ca pentru o ultimă probă, proba persoanei. Mocanul, cum se ştie, a spus „fain fecior", deşi nu bănuia la ce slujeşte proba, iar Garussi, trăgînd linia bilanţului, i-a pus lui Răşcanu în mînă fişa noului său „client".

Răşcanu o examinase dintr-o aruncătură de ochi, fotografiind toate detaliile, ca apoi, în timpul prînzului, printre felurile de mîncăruri multe şi complicate, între sorbiturile de vin — s-au slujit trei vinuri, iar transilvăneanul s-a răsfăţat sorbind din toate cu o imensă plăcere — avocatul a reluat mental fiecare amănunt al fişei, cîntărindu-l şi confruntîndu-l cu tînărul militar din faţa sa.

„Oieri destul de înstăriţi de lîngă Orăştie", suna o primă informaţie.

„Trei popi în familie, dintre care un unchi după mamă episcop la Gherla.“

Lui Râşcanu, tînărul nu i se părea a avea vocaţie popească, nu-l vedea în rasă şi nici la altar.

„A publicat poezii la *Gazeta de Transilvania.*“

Amănuntul nu-l neliniştea, toţi tinerii încep prin a publica poezii şi isprăvesc în profesiuni sigure, atunci cînd au vocaţia de a izbîndi. Tînărul din faţă părea să aibă această vocaţie cu un ce în plus, era parcă mai vioi decît alţi transilvăneni pe care-i cunoştea, mai puţin prevenitor în reacţii, fapt ce denota o gîndire spontană şi rapidă, chiar dacă în gesturi se arăta butucănos, stîngaci, dovedind lipsa exerciţiului social, frecventarea mediilor populare. Felul cum ţinea paharul, dificultatea de a alege tacîmul potrivit, curiozitatea de intrus în ambianţa clubului l-au edificat pe Răşcanu. Mai rămînea de văzut cum înţelege tînărul existenţa, viaţa, nu din unghiul exaltării lui romantic-naţionale, ci al practicii. Dar din cele cîteva răspunsuri, la întrebările avocatului, Toma Nicoară dovedea un instinct pragmatic sigur.

Răşcanu era acum liniştit, tînărul nu se prezenta rău, datele pe care avocatul le deţinea îl recomandau pentru o bună carieră liberă, aici sau peste munţi, deşi extracţia lui era modestă, modestă şi tenace, tenace şi curată ca a tuturor transilvănenilor ilustraţi aici sau dincolo în ultima jumătate de secol. Îi plă-

cea mai ales faptul că tînărul debutase în publicistică precoce, cu ardoare națională, primind în avîntul lui apostolic și cîteva contuziuni, o amendă pentru un delict de presă, cîteva zile de arest la Sibiu.

— Și ce aveți de gînd să faceți după război, domnule Nicoară? a întrebat concluziv Rășcanu. Vă veți întoarce în Transilvania?

— Mai întîi va trebui să-mi isprăvesc studiile de drept.

— N-am încredere în studiile de drept care se fac la Budapesta, a observat avocatul. Ar trebui mai curînd să vă îndreptați către Viena sau Berlin. Sau, și mai bine, Paris!

— Asta depinde de locul în care vrei să profesezi, a ripostat tînărul. Pentru noi, cei din imperiu, studiile de drept în una din cele două capitale, Budapesta sau Viena, sînt obligatorii. Nici la Berlin, nici la Paris, nu se face spre exemplu dreptul canonic, iar pentru noi, transilvănenii, dreptul canonic e foarte necesar. Gîndiți-vă la situația atît de colorată confesional a Transilvaniei...

— Vă veți întoarce deci în Transilvania! a fixat Rășcanu.

— Asta nu știu încă, a răspuns Toma, arătîndu-se în acest punct foarte nehotărît asupra viitorului său.

O indeciziune care l-a nemulțumit pe avocat, silit să accepte o pauză stînjenitoare. Nu putea chiar el formula întrebarea dacă pe Toma l-ar ispiti avocatura la București, și prefera să aștepte.

— La Bucureşti, a început Toma, simţindu-i gîndul, îmi închipui că avocatura e foarte complicată, ca în orice ţară tînără.

— De ce complicată? Se aplică şi aici la noi dreptul occidental. Unificarea legislativă s-a făcut încă de pe vremea lui Cuza. Se vor ivi, poate, alte complicaţii cîndva, mîine, cînd vor trebui unificate legislaţiile din toate ţările româneşti. Dar în sfîrşit, asta e o chestiune a viitorului, un viitor care ne depăşeşte.

Se aflau la nici douăzeci de ani după prima unire şi visul următoarei uniri, cea mare, li se părea îndepărtat, dincolo de zarea generaţiilor apropiate, într-un viitor nebulos, dar posibil.

— Din păcate, a început tot Răşcanu, fiecare război aduce o prefacere a lumii, şi nu se ştie dacă în bine.

— De ce în rău? s-a arătat mirat Nicoară. Războiul Crimeii a adus, prin consecinţele lui, Unirea Principatelor. Acest război ne va aduce, în mod sigur, independenţa.

— Se zguduie totuşi o veche ordine a lumii, a glosat avocatul, sorbindu-şi coniacul. Ordinea veche isprăvise prin a fi o obişnuinţă, deci o a doua natură. Ordinea nouă e sinonimă cu dezordinea, sau, dacă vrei, începe prin dezordini.

— Nu văd ce este rău în asta, a spus Toma. Dezordinile de anul trecut, din Imperiul Otoman, au dus la provocarea războiului, care va duce la dizolvarea acestui imperiu!

— Prin război, şi aceasta e un rău!

— Prin război. Şi aceasta nu e rău deloc! Vor urma probabil alte dezordini, în imperiul habsburgic, apoi alte dezordini, în imperiul romanovilor. Noi, românii, n-avem din asta decît de cîştigat...

— Asta înseamnă să trăim din profitul catastrofelor. Aveţi o viziune de apocalipsă asupra lumii, domnule Nicoară.

— Dar nu-i de fel aşa, a protestat tînărul. Ne vom urmări idealul nostru în orice condiţiuni şi-l vom duce la biruinţă.

Răşcanu a tăcut, sorbindu-şi ţigareta. Tînărul nu fuma.

— Totuşi nu socotiţi, a întrebat avocatul, că asemenea zguduiri, ca acelea pe care le profeţiţi, vor antrena după sine şi un alt şir de zguduiri, lăuntrice? După războiul din 1870, Franţa a devenit republică, la Paris s-a proclamat Comuna. Sînteţi un comunard?

— Nu.

— Atunci?

— Nu vă înţeleg!

— Ar trebui să înţelegeţi că schimbările istorice fulgerătoare, ca acestea la care aspiraţi, bineînţeles cu năzuinţa împlinirii idealului naţional, nu pot sfîrşi fără a tulbura şi a răvăşi faţa societăţii care se naşte din asemenea şocuri. O schimbare comandă altă schimbare.

— Şi?

— Şi noi nu sîntem pregătiţi să facem faţă unor asemenea schimbări. Ne vom lăsa conduşi de vînturi străine spre erori iremediabile.

— Ce erori ?

— Tot soiul de erori. Iată, spre un exemplu, occidentalizarea noastră rapidă. Ce-am împrumutat din Apus ? A sporit consumul de mărfuri de lux pentru elite, s-a înmulţit pletora bugetivoră, s-a lăţit politicianismul corupător, înfloreşte cămătăria. Bucureştii arată ca un mic Paris, plin de echipaje extravagante, de cerşetori şi de bordeie...

— Şi credeţi că sînt de vină schimbările de după Unire ?

— Este de vină ideea de schimbare ca atare ! Schimbarea fără conservaţiune, fără temeiul progresiunii lente, care să pregătească societatea pentru eventualele răsuciri rapide, evitîndu-se prăbuşirile.

Şi patern, considerîndu-l pe Nicoară drept ce era : un student sau un fiu sufletesc :

— Vezi dumneata, revoluţiile sau războaiele dezlănţuie întotdeauna cele mai animalice instincte. O întreagă lume periferică stă la pîndă aşteptînd bezna, pîndind clipa cînd ordinea e suspendată, ca să poată începe sabatul. Priveşte cu puţin în urmă şi vezi ce-a însemnat anul 1848, aici lîngă noi, în Transilvania !

— A fost un sfînt război al naţiunii.

— A fost şi un război social, un lanţ nesfîrşit de orori, comise în toate taberele, cu victime care nu se mai pot număra azi. Ascultă-mă pe mine, am avut prieteni printre luptătorii din toate lagărele şi cunosc chestiunea.

Apoi, revenind la tonul oficios-solemn :

— În fond dumneavoastră nu doriţi o lume bogată şi solidă ?

— Ba da.

— Cum se poate clădi solid pornindu-se cu precipitare, prin improvizaţiuni ?

Toma Nicoară şi-a înlăturat şervetul de la gît, eliberîndu-şi respiraţia. Uitase să-l scoată, deşi era de mult inutil. Îi era sete, sete de un pahar de apă proaspătă. A cerut unui *maître d'hôtel,* solemn ca un ministru, care supraveghea mesele de lîngă o consolă, dar acesta a părut surprins :

— Apă ?

Domnul Răşcanu s-a enervat. A poruncit în româneşte :

— Adu, dragă, domnului un Vichy !

În clipa cînd se strîngeau teanc ceştile de cafea, la Rahova, peste Dunăre, la nici o sută cincizeci de kilometri de club, începuse strîngerea morţilor.

Calzi încă şi destinşi, cu trupurile nerigide, morţii de la Rahova nu le dădeau brancardierilor veniţi să-i ridice sentimentul morţii. Păreau mai curînd aceiaşi oameni acum adormiţi, dar căzuţi anapoda, care unde a apucat, la întîmplare, printre tufe de spini, arme rupte şi bolovani. Printre ei, pe sub ei, sîngele băltea cuminte, abia scurs, abia scurgîndu-se, încă neînchegat, fără legătură cu trupurile răsucite, întoarse, căzute cu faţa în jos, din care lichidul bizar, dulceag-sărat, izvorîse. Tocmai de aceea brancardierii îi clătinau mai întîi pe cei căzuţi, îi zguduiau cu mîna, de umăr, de picior, îi întorceau cu faţa spre ei, le atingeau obrazul sau fruntea cu palma, ca să-i trezească.

— Hei, tu, care eşti ?

— A mai rămas pe-aici careva ?

Vocile erau guturale, puţin speriate, îngroşate de frigul umed şi de ceaţa care se întin-

sese peste cîmpul de luptă, ca un giulgiu străveziu. Cîmpul avea intimitate, nu părea vast, părea mai curînd o bătătură cu cerul turtit peste ea, un fel de odaie cu duşumeaua neregulată de lut, cu pereţi moi şi fumegători. Nimic nu-i inculca sfiala, nici fiorul. Căldura corpurilor era încă vie, molcumă, tomnatică, oamenii se răceau lent, ca nişte pietre ţinute prea mult în soare, acum intrate în umbră, aducîndu-şi aminte cu greu fosta structură inertă, minerală.

Ceaţa, căzută din nou, după primul atac respins, a înlesnit strîngerea morţilor, brancardierii şi sanitarii reuşind să intre pînă aproape de primele şanţuri inamice şi chiar în interiorul unui redan abandonat de turci, sub protecţia pînzelor moi de aburi. Intraseră totuşi în incinta redanului cu teamă, steagurile albe cu crucea roşie nu se vedeau sau se iscau fantomatic, ici şi colo, deasupra ceţii care se lăsa tot mai jos.

La Griviţa, între cele două redute, una ocupată şi cealaltă rămasă la otomani, strîngerea morţilor şi răniţilor nu fusese cu putinţă, brancardierii fiind vînaţi adesea de ţintaşii otomani.

Acum turcii, care se aflau foarte aproape, tăceau. Nu-şi strînseseră morţii nici ei, intenţionau probabil s-o facă pînă la căderea întunericului şi de aceea îi aşteptau pe români să-şi isprăvească treaba. Aceştia au ascultat mai întîi liniştea, cu inima oprită, apoi s-au deprins treptat cu ea, cu nemişcarea aerului, cu încremenirea treptată pe care o aducea întunericul.

Au tresărit doar o singură dată, cînd au auzit un semnal de goarnă, straniu, mai mult îngînat, un semnal care venea de aproape, ca un geamăt. Era Culiţă Culea pe care l-au găsit la marginea redanului, lîngă parapet, suspendat pe o ridicătură, încurcat în coroana unor spini. Au încercat să-l scoată de acolo, dar flăcăul s-a apărat ca o sălbăticiune, ca o pasăre încurcată în propriile-i aripi.

— Cum te-ai cocoţat acolo, mă ? Vino jos !

Flăcăul îşi apăra goarna şi-i privea pe cei de jos cu ochi tulburi, fără să înţeleagă ce i se cere.

— Eşti rănit ?

Au dat să-l apuce de picioare, dar tînărul s-a zbătut. Se apăra cu mîinile şi picioarele, încurcîndu-se şi mai tare în spini, cu mişcări dezordonate, ca un smeu cu sfoara ruptă, care s-ar fi zbuciumat în aer, împiedicîndu-i pe cei de jos să-l apuce, nelăsîndu-se prins.

— Luaţi-i goarna !

— Lăsaţi-i goarna !

În rest, operaţia s-a desfăşurat simplu, fără dificultăţi, morţii fiind aduşi la vale unul cîte unul şi rînduiţi apoi lîngă primul cort sanitar, spre identificare.

După primele clipe lungi de spaimă, brancardierii şi sanitarii au început să se mişte mai în voie, unii dintre ei ridicînd glasul ca pe cîmp, ca pe un cîmp oarecare.

— Hei, Caramane, vino, mă, aici !

— Ăsta nu vrea să se mişte nici mort !

Mortul nu vroia să se mişte, cel strigat a venit în ajutor, fără grabă, lîngă celălalt bran-

cardier, şi amîndoi, aplecîndu-se, s-au căznit să-l ridice cu opinteli pe cel căzut, care nu se clintea.

— Ce are ?! s-a mirat Caraman îndreptîndu-se din şale şi răsuflînd greu. Mă, Burlea, vezi dacă nu e prins în ceva !

— În ce să fie prins ? Nu e prins în nimic. Dă-mi lopata.

Dar nici cu lopata n-a mers, n-au reuşit decît să-l împingă lateral, într-o parte şi în alta, fără să-l poată desprinde de jos. Mortul era greu ca o ţeavă de tun sau ca un sac plin cu plumb, căpătase de-acum greutatea materiei.

— Apucă-l tu de cizme şi eu îl iau de umeri, a spus acelaşi Burlea, scuipînd în palme.

Au încercat din nou, fără succes, iar întunericul sporea. De la distanţă, din vale, medicul răspunzător de operaţie îi zorea pe brancardieri cu îndemnuri :

— Hai, băieţi, mai repede că nu-i timp ! Ocupaţi-vă întîi de răniţi !...

De fapt răniţii fuseseră scoşi din luptă primii, unii din ei retrăgîndu-se singuri tîrîş, pe brînci, cei mai mulţi cu ajutorul brancardierilor. Acum venise rîndul morţilor, iar treaba se cerea făcută repede, fiindcă întunericul creştea.

— Hei, ce tot moşmondiţi acolo ? s-a auzit aceeaşi voce, acum aspră, arţăgoasă.

— Vedeţi să nu vă ia fundul foc ! a ţîşnit şi o altă voce, avertizînd asupra tirului turcesc, dar n-a rîs nimeni şi nimeni nu s-a grăbit prea tare.

Cei doi, Caraman şi Burlea, şi-au văzut liniştiţi de treabă, ca la pădure sau la moară, în liniştea cîmpului cu morţi şi bolovani, spre exasperarea medicului care îi vedea avansaţi periculos, prea aproape de parapetele ostile din care tirul se putea dezlănţui.

— Ce naiba faceţi acolo ? a mai strigat el, iritat.

Cei doi au izbutit pînă la urmă să desprindă mortul, iar acum, în sfîrşit, se grăbeau, veneau la vale tropăind din cizme, împinşi de greutatea brancardei ca de o putere curioasă, care-i făcea sprinteni.

— Şi matricola ? a întrebat medicul, privindu-i pe cei doi, după ce a desfăcut vestonul celui căzut, căutînd la gît şi pe piept punguţa de pînză, cu insemnul matricol.

Caraman şi Burlea s-au privit unul pe altul, neputincioşi, cu vinovăţie. Le era ciudă. Urmau să facă drumul înapoi, să caute prin ceaţă, pe jos, prin buruienile uscate, matricola celui căzut. Mortul stătea indiferent, la picioarele lor, întins pe brancardă.

— O fi luat-o altul înainte ! s-a disculpat Burlea.

— A văzut că n-are ce-i face, a preluat disculparea Caraman, nu l-a putut tîrî la vale, i-a luat matricola.

— Cum să-i ia matricola ? s-a înfuriat medicul. Acum ce facem cu el ?

Şi către ceilalţi sanitari, generalizînd :

— Nimeni n-are voie să se atingă de punguţele cu matricole. Astea se deschid special şi se notează în tabel !

Şi aspru :

— Nu e voie să se aducă morţii în rate, întîi trupurile şi apoi matricolele ! Ce-i haosul ăsta ?

Mortul stătea cuminte şi indiferent, cu faţa întoarsă spre noapte. Înţepenise aşa.

— Cine mai stabileşte cum îl cheamă ?! a mai spus medicul.

Introducerea insemnelor matricole la gîtul combatanţilor fusese o noutate pe plan internaţional, noutatea acestui război şi, ca orice lucru nou, şi acesta provocase încurcături dintre cele mai neaşteptate. Identificarea părea mai greoaie decît înainte, complicată prin superstiţia soldaţilor care-şi smulgeau punguţele cu nume de la gît, înainte de luptă, sau prin neştiinţa de carte a brancardierilor care rătăceau matricolele, socotindu-le fără importanţă. Un sergent sanitar a îmblînzit incidentul, coborînd tonul mustrării :

— Nu le mai luaţi de la gît, mă băieţi, că nu se ştie care a cui a fost. S-a-nţeles ?

S-au ales şi de data aceasta un grup de morţi fără identitate. Erau cîteva zeci. Pe aceştia urmau să-i recunoască soldaţii rămaşi vii, răniţii care se mai puteau mişca, după strigarea apelului, a doua zi.

— Tu ştii care-i ăsta ?

— Ăsta-i ăl din Ilfov, da nu'ş' cum naiba îl chema, îmi stă pe limbă.

— Dacă-ţi stă pe limbă, spune-i numele !

Dintre ofiţeri, numai unul nu fusese identificat, iar acum îl strigau respectuos, cu voci încete, ca şi cum militarul ar fi plecat undeva,

foarte aproape, şi nu voiau să-l stînjenească din primele clipe.

— Domnul maior Ene! Domnul maior Ene!

Se lăsase de-a binelea întunericul. Brancardierii şi sanitarii bîjbîiau acum prin ceaţa neagră, căutîndu-se unii pe alţii, strigîndu-l şoptit pe cel dispărut, dar aflat undeva pe aproape, cu grija de a nu-l trezi brusc.

— Domnul maior Ene!...

Era viu numai calul lui Ene, schilodit, pe care sergentul sanitar, care-i mustrase pe brancardieri, l-a lichidat cu un glonte în cap.

Raportul despre respingerea atacului a ajuns la cunoştinţa prinţului noaptea, în urma tuturor celorlalte rapoarte sosite de pe cuprinderea vastă a frontului ruso-român. Cernat nădăjduise într-o ameliorare a situaţiei în cursul zilei, într-un succes parţial care să-i fie comunicat comandantului „en chef", fără comentarii. Acest succes parţial, oricît de minim, nu venise. Prinţul primise deci ştirea limită ; ziua se încheiase cu un eşec.

Aparatul Morse ţăcănea încă, iar Văcărescu, supraveghindu-l pe telegrafist, se ocupa cu descifrarea raportului şi transcrierea lui în litere, pe foi albe. Raportul era sumar, desigur. Din propoziţiile foarte zgîrcite se deducea totuşi că în cursul zilei se făcuse totul pentru victorie.

Cunoscînd codul cifric pe de rost, prinţul nu mai aştepta transpunerea în litere şi fraze, întregind gîndul celui ce raporta cu cîteva

lungimi de propoziții înainte. Își păstra calmul, încă...

Prin Meyendorf, via Todleben, Cernat primise confirmarea faptului că la atacul din poziția vest, desfășurat și în cursul după-amiezii, pînă după orele patru, dorobanții maiorului Mateescu se purtaseră cu bravură. Cernat știa că acest atac fusese reluat special, după amiază, pentru a se compensa eșecul din sud-est printr-o reușită aici. Nici această speranță nu s-a confirmat. Comandantul batalionului, maiorul Mateescu, căzuse grav rănit, preluase comanda căpitanul Merișescu, dar înaintarea era imposibilă, ajutorul roșiorilor și ulanilor care susțineau atacul pe flancuri era fără folos, sub tirul ucigător. Apreciind pierderile, simțindu-se singur — fiindcă la est de Rahova lupta încetase, ezitînd să arunce în luptă companiile de rezervă, rămase de pază la podul de pe rîul Ogost—Merișescu a ordonat retragerea, dispunînd la rîndu-i strîngerea răniților și îngroparea morților.

A urmat pauza în care acul telegrafic s-a oprit, după care degetul telegrafistului, țăcănind din nou apăsat, a confirmat primirea raportului și încheierea comunicării.

Prințul nu putea examina în detaliu situația luptei, dar putea revizui mental premizele, cu creionul în mînă, în fața hărții, și chiar fără hartă, fiindcă își reprezenta destul de clar topografia, pe care o evaluase amănunțit, cu multe zile înainte. Nu vroise să-l primească pe Cernat pentru prezentarea raportului, iar acesta nu insistase. Nu era oficial obligatoriu, iar Cer-

nat ştia că veştile proaste nu se raportează direct, se trec prin intermediar, acum prin firul telegrafului, lăsîndu-se timp ca eventualele descărcări nervoase să se scurgă tot prin firul telegrafic, atenuate prin distanţă, cu răgazul pregătirii răspunsurilor. Şi prinţul avea nevoie de acest răgaz. Călărise mult în cursul zilei, inspectînd poziţiile ruse din subordinea sa, făcuse popasuri de aşteptare la toate comandamentele, veştile proaste îl aşteptaseră însă — delicată atenţie ! — la Poradim, după căderea nopţii, transcrise caligrafic, de pe bandă pe hîrtia satinată, cu filigran princiar, menită să rămînă document.

Văcărescu i-a prezentat una după alta foile, după care prinţul i-a cerut să se retragă. Nici n-a auzit bine cînd Văcărescu l-a întrebat şoptit, ca să nu-l tulbure :

— Mai aşteptăm la cină pe cineva ?

— Nu, a răspuns maşinal.

— Vom avea un oaspete la noapte ?

— Nu, a răspuns tot maşinal.

Uitase de eventuala vizită a colonelului Porter. Întîlnirea pe care o aştepta cu emoţie îi ieşise cu totul din minte. Se afla în faţă cu stupoarea, care îl covîrşea.

A încercat să şi-o reprime. A hotărît că trebuie să şi-o reprime. Era mai înţelept în fond, şi-a spus, să reia totul de la capăt, din nou, să desfăşoare înapoi firul logic, propoziţie cu propoziţie, urmărind înlănţuirea perechilor de argumente, jocul exact al raţionamentului, treaptă cu treaptă care, toate, trebuiau să răspundă gîndului iniţial, cu o precizie de mecanism.

Era normal ca tocmai aici, în conceptul inițial, să se strecoare eroarea, iar prințul avea repulsia erorilor, oroarea de erori. Nu surprizele exterioare îl buimăceau, neprevăzutul care răstoarnă destine și răvășește situații, ci incapacitatea de a-l preveni și de a-l pune în formulă, într-o formulă fie și falsă. Ce oare nu fusese pus în formulă ? Cît fals intra în această formulă pe care o alesese ?

Încăperea era prea strîmtă pentru pașii lui mari și regulați. Ar fi trebuit să iasă afară, pe aleea dintre salcîmi, dar întunericul era compact. Se simțea și foarte legat de aceste hîrtii, scrise caligrafic, în care i se raporta prima zi de dezastru la Rahova, și pe care nici nu le mai citise. Ce nu pusese în formulă ?

A recapitulat dispoziția forțelor de împresurare și a găsit-o corectă, punct cu punct. La un singur punct, poate, ar fi fost admisibil un semn de întrebare. Batalioanele de pe malul stîng al fluviului, de la Bechet, puse sub comanda generalului Lupu, n-ar fi trebuit oare să intervină simultan în atac, nu secondîndu-l, ci cooperînd efectiv cu trupele lui Slăniceanu ? Se putea deci relua atacul general în această formulă. Dar nici formula primă nu era greșită, viciul se strecurase în altă parte. Unde ?

Prințul a reexaminat dispunerea artileriei, care era întotdeauna marea lui plăcere. Cîndva, cu ani în urmă, cînd alesese ca preferință militară artileria, se întrebase dacă nu cumva în lupta de la Crécy, la 1346, în prima bătălie din Europa în care s-au folosit gurile de foc în cîmp deschis, nu participase și un strămoș

direct al său, mînuitor de bombarde. Artileria n-avea secret pentru el, iar primul lucru pe care îl făcuse pentru acest război a fost să impună o bună înzestrare a armatei cu tunuri moderne tip Krupp. Nu l-a lăsat indiferent pregătirea artileriştilor, pe care i-a trimis la şcoli străine, de preferinţă în Prusia. În cazul Rahovei, îi cunoştea bine pe comandanţii bateriilor, inclusiv pe cel al bateriei călăreţe, cunoştea bine şi echipamentul tehnic, care era fără cusur. Atunci ? Nu era de admis ca tunarii să nu fi efectuat o bună pregătire de artilerie, astfel încît apărătorii turci să fie paralizaţi, cel puţin în primele clipe, tocmai clipele hotărîtoare pentru apropierea de parapete. După pregătirea de artilerie, trebuia să intre în foc dorobanţii. Ce surpriză puteau rezerva dorobanţii, masa aceasta de ţărani gata de moarte ?...

Toate lucrurile fuseseră astfel rînduite, abil şi temeinic chibzuite, încît Rahova să cadă. Dar Rahova nu căzuse.

— *Das ist unmöglich !* a scrîşnit colonelul din el, desfăcîndu-şi violent gulerul vestonului şi trîntindu-se pe patul aspru, de fier. Asta-i cu neputinţă ! a scrîşnit încă o dată, de astă dată în limba română, apoi s-a liniştit.

A hotărît, numărînd în gînd paşii pe care-i făcea sub salcîmi, că e mai cuminte să se dezbrace şi să se culce. Ceva, acum, îl depăşea. Acest ceva nu venea din afară — turcii nu opuseseră decît rezistenţa obişnuită, rezistenţa oricăror trupe care se apără — dar nu venea nici din lăuntru, fiindcă planul atacului fusese

conceput perfect. Şi atunci, atunci prinţul ar fi trebuit să accepte că în toată această lucrare s-a strecurat un sîmbure de imposibil.

— *Das ist unmöglich !* a urlat el din nou în germană, nu însă în gînd, ci cu voce tare, încît afară s-a auzit mişcarea sergentului gardecorp, culcat lîngă prag.

Prinţul a tuşit semnificativ, dîndu-i semn că nu trebuie să fie deranjat.

— Da, trebuie să mă culc ! şi-a poruncit el cu severitate, dezbrăcîndu-se apoi cu grijă, rînduindu-şi meticulos hainele, cizmele, centironul, şi întinzîndu-se sub pătură.

Trecuse de miezul nopţii, iar peste liniile de luptă se întinsese un ocean de linişte. Era clipa cînd prinţul se putea controla pe sine însuşi foarte exact, de la pulsaţiile sîngelui pînă la gînduri. A întors mai întîi ceasornicul de voiaj. Şi-a trecut apoi degetele prin barbă, care a foşnit electric, cu un pîrîit mărunt al firelor. Cînd şi-a dus palmele la orbitele ochilor apăsîndu-şi lobii, a simţit că liniştea s-a instalat suverană în el, astfel încît, dacă s-ar fi întins, cum s-a şi întins, era sigur că somnul îl va acoperi instantaneu...

Cu atît mai mult a fost surprins cînd s-a simţit din nou privit, cercetat cu insistenţă, ars de nişte ochi indistincţi dar vii. Simţea din ce direcţie vin privirile, aşa cum orice om simte, dormind în soare, umbra cuiva care i s-ar aşterne rece peste chip. Îl irita, mai mult decît în noaptea precedentă, cînd n-avusese cum să reacţioneze, indiscreţia, impudoarea. Inutil şi-ar

fi acoperit faţa. A deschis deci ochii şi a văzut-o, naltă şi albă, lîngă el.

— Cum aţi intrat aici ?! a întrebat cu mînie prinţul, în româneşte, iar mînia l-a făcut să pronunţe exact cuvintele, fără nici o ezitare de rostire şi accent.

Prinţul punea o severitate rece şi aspră cînd vorbea româneşte. Era afabil, plin de deferenţă şi umor, cînd conversa în franceză. Era precis, meticulos, pedant, cînd vorbea în germană, rezervîndu-şi pentru chestiunile grave, de meditaţie, mai ales limba maternă. Pe noua venită a respins-o în româneşte, intrigat, cu stupoare :

— Cum aţi intrat aici ?!

Femeia i-a răspuns în franţuzeşte, cu voce albă, impersonală, fără să mişte buzele :

— *Sans problèmes. Personne ne m'a arreté* [1].

— *Das ist unmöglich !* a repetat el, aruncîndu-i în faţă, de astă dată şi femeii, înverşunarea lui primă.

— *Pourquoi impossible ?* [2] s-a mirat ea tot în franţuzeşte.

Dar ce era oare imposibil ?! Prinţul, uimit, a realizat că femeia nu minte. Nu-şi credea ochilor, dar era chiar aşa : pe prag, garde-corpul său dormea, cu gura căscată, cu lemnul puştii în braţe, iar la intrarea bordeiului şi pe şosea, sentinelele dormeau la rîndu-le, încremenite, ca nişte momîi. Păreau nişte glugi de coceni în lumina nocturnă, sau nişte stîlpi mari

[1] Simplu. Nu m-a oprit nimeni.
[2] De ce-i cu neputinţă ?

și grei, sau niște menhire. Curios, dormeau și sentinelele ruse, și sentinelele cazacilor călare, încremenite ca niște statui, și sentinelele din foișoare, care păreau înghețate în turnurile lor, suspendate în cer, și toată centura de pază a bivuacului imperial, pînă la mari distanțe, lucru care l-a speriat pe prinț, din grijă față de soarta războiului. Nu numai turcii, din redutele de peste dealuri, dar oricare briganzi ar fi putut comite, fără prea mare îndrăzneală, un act criminal.

„Asta-i cu neputință!" a repetat prințul în gînd, încercînd, o dată cu spaima, un sentiment de culpă.

Era comandantul „en chef "al trupelor de împresurare, iar aici la Poradim, țarul, împreună cu toată curtea sa, se afla oarecum în ocrotirea directă a prințului. Dar țarul dormea la rîndu-i liniștit, în patul său, îl vedea bine prin lumina stranie, iar lîngă prag bătrînul camerist Babev căzuse de pe scaun, rămînînd inert, cu fața întoarsă spre camera stăpînului, aspirîndu-i aerul prin ușa care nu se închidea niciodată bine. Lîngă ușorul ușii dormea și cazacul garde-corp. Prințul nu-și credea ochilor, dar era așa : punct material, sub pat se vedea bine oala de noapte a țarului, din porțelan Popov, spoită cu aur pînă la buză, pe care vîrful cizmei unui înalt personaj militar era odată s-o răstoarne.

Prințul a dat să se smulgă din pat, să ia măsuri, dar puterile l-au părăsit instantaneu, în secunda în care a realizat că e gol sub pătură,

în fața femeii, nu gol, mai rău decît gol, cu cămașa trasă în sus, sucită spre piept.

— Și ce doriți, doamnă ? a întrebat prințul rămas orizontal, absolut dezarmat, fără putința de a-și ameliora nici starea, nici poziția.

Poate că această consternare a lui, formulată atît de răspicat, consternare și neputință, a făcut-o pe ea să-i răspundă în românește, minimalizîndu-și prezența sau mai curînd justificîndu-și-o, cu un sentiment de căință :

— De fapt un nimic, alteță, a spus femeia, cu voce slabă. N-ar fi meritat să vin pînă aici, dar la București nu se descurcă nimeni, absolut nimeni, iar de ieri, de la orele unsprezece și jumătate, am rămas în afara timpului.

Prințul a devenit subit interesat, a uitat starea în care se afla, a dat să se ridice.

— E o senzațiune curioasă, nu ? a întrebat el.

— Foarte curioasă ! a confirmat femeia. Practic eu n-am încercat-o pînă acum niciodată.

— Și cum se manifestă ? s-a interesat el cu o ușoară spaimă.

— E greu de spus. Mai întîi e un fior. Apoi e o stare specială de liniște. Simți că ai putea prelungi la nesfîrșit această stare, dacă n-ai fi robit grijilor cotidiene.

— Aveți griji ?

— Am avut.

— Ați uitat acum de ele ?

— Mi-am dat seama că am uitat cînd am constatat, foarte tîrziu, în noapte, că pendulul

din holul casei s-a oprit. Atunci am și pornit încoace. Nu știu însă dacă s-a oprit la unsprezece și jumătate ziua, sau la unsprezece și jumătate noaptea. Am superstiția nopții.

— Și noaptea bat ceasornicele!

— Desigur, dar al meu s-a oprit.

Prințul începuse să vorbească liniștit cu doamna, uitînd de asprimea inițială pe care o pusese în primele cuvinte. Cazul i se părea interesant, chiar științific. A început să dizerteze, fără să știe cum, în germană, adresîndu-i-se cu gravitate și convingere:

— *Diese Sache verdient eine besondere Aufmerksamkeit. Ich verspreche Ihnen dies der Akademischen Gesellschaft, der ich vorstehe, zum Studium vorzulegen. Sind Sie Mitglied?* [1]

— O nu, alteță! s-a apărat femeia în românește, surîzînd modest. Sînt o modestă doamnă. Chestiunile savante mă depășesc.

— *Trotzdem stellten Sie ein wissenschaftliches Problem!*

— *Glauben Sie?*

— *Ich bin ganz sicher. Sonst hätte es keinen Sinn gehabt, sich bisher zu bemühen.*

— *Aber im Grunde genommen ist es eine so einfache Sache. Das Problem der Zeit sehe ich mit dem Pendel der Uhr eng verbuden.* [2]

---

[1] — Chestiunea merită o preocupare specială. Vă promit s-o recomand spre studiu Societății Academice pe care o prezidez. Sînteți membră?

[2] — Totuși ați pus o chestiune savantă!

— Credeți?

— Sînt absolut sigur. Altfel nu merita să bateți drumul pînă aici.

— Dar în fond e un lucru atît de simplu. Chestiunea aceasta a timpului eu o văd legată de pendul.

Şi apoi brusc, în româneşte :

— Caut un ceasornicar !

— Doamnă, a strigat prinţul, regăsind asprimea din limba română, dar eu nu sînt ceasornicar !...

S-a trezit în interiorul opac al bordeiului. A aprins un chibrit. Ceasornicul cu faţa de cristal arăta trei şi cincisprezece minute.

— Eşti aşa de bun să-mi aduci un ceai ? şi-a formulat prinţul ordinul către sergentul garde-corp.

A suspendat ritualul îmbrăcatului. Simţea nevoia lichidului fierbinte care să-l deştepte corporal, să-l limpezească din cenuşile somnului, să-l pună în mişcare deplin stăpîn pe sine. A prins paharul fierbinte în palmă, adus de camerist, lăsînd sticla să-i frigă degetele. L-a întrebat pe sergentul garde-corp, care a fost uluit să primească o întrebare, deci şi altceva decît un ordin :

— S-a mai întîmplat ceva ?

— Nimic, alteţă.

— Bine, l-a concediat prinţul. Poţi să mergi să te culci. Cheamă ultimul schimb.

Slăniceanu primise de la Cernat doar o scurtă depeşă, în care generalul îi ordona aspru :

„Îţi interzic să faci vreo prostie ! Rămîi la postul dumitale !"

Slăniceanu avea în faţă depeşa, transcrisă de pe bandă pe hîrtia tip, iar alături revolverul. Un frig nervos îl zguduia pînă în măruntaie ; îi clănţăneau dinţii. Chestiunea care îl muncea acum era numai a sa, nu şi a luptei.

Înapoi îi era imposibil să meargă cu gîndul. După un anume prag, pragul orei imposibile nu mai putea pricepe ce se întîmplase. Se rezema de pragul acela al absurdului, cu spatele, silit să privească în faţă, silit să scruteze cu oricîtă disperare orele următoare.

— Da, trebuia să meargă cu gîndul pînă la consecinţa ultimă, iar consecinţa ultimă nu se oprea la ţeava revolverului din care avea să

se scurgă un fum albicios, moale, ca un abur de ceață. Consecința ultimă urma abia de aici încolo să vină.

Ar fi țăcănit imediat, după declicul pistolului, manipulatorul aparatului Morse. Depeșa cu vestea groaznică ar fi ajuns în primul rînd la Cernat.

— Cretinul ! ar fi explodat generalul. Ar fi trebuit să aibă bunul simț să crape pe cîmpul de onoare !

Își imagina dificultatea în care s-ar fi văzut pus Cernat, silit să aducă la cunoștința prințului „cazul acestui nenorocit colonel Slăniceanu".

— Dar de ce eu ? ar fi tunat generalul, cu pumnii strînși. Ia-ți domnule, o permisie și împușcă-te acasă, în liniște.

Generalul s-ar fi zbătut furios, ca un taur în ocol. Îl vedea cum face ochi roșii, cum scurmă cu copitele, cum dă cu cornul în pămînt, cum muge apoi cu disperare și neputință.

— De ce ? De ce, idiotule !

Și gîlgîind de mînie, de neputință, de imposibilitate :

— Eu nu anunț așa ceva, eu nu mă duc *acolo* în mînă cu gogoașa asta. Prefer să-l îngrop ca pe un cîine, pe orbește, sau prefer să mistific, dau ordin să i se facă acestei canalii funeralii de erou. Da, domnule fost ministru de război, rînjea Cernat, îți voi sluji o probă a onoarei să mă ții minte !

Apoi rîzînd lugubru :

— Ha-ha ! Te joci cu mine, domnule fost şef de stat major, te joci cu mine ! Eviţi moartea necesară şi îmi serveşti o mascaradă !...

L-a abandonat pe Cernat, care se dilata grotesc, rîzînd sardonic, cu ecouri. S-a întors cu mîna lîngă revolver şi cu gîndul lîngă generalul balt. Desigur baltul, care a văzut multe, ar fi avut un fior de înţelegere şi poate de tristeţe. Telegrama l-ar fi găsit pe cal, lîngă rîul Skit, unde s-ar fi aflat între colonelul Cretzianu şi căpitanul Merişescu, pe cai şi ei. Baltul şi-ar fi scos chipiul, cu reculegere, cum se face de obicei. Apoi, uitînd de cei doi români, ar fi galopat spre Selanovcea, spre cortul în care se afla sinucigaşul.

De ce să-l condamne, în fond ? Sinuciderea este un act de bravură intimă, în oricare armată, un mod de a ieşi din viaţă curat. Baltul i-ar fi evocat în gînd pe mulţi dintre camarazii săi, mai ales tineri, care au isprăvit ducîndu-şi pistolul la tîmplă sau fixîndu-i ţeava în cerul gurii, simplu şi cu curaj. Baltul îi spusese altminteri ceva în legătură cu jocul de cărţi, ceva la care Slăniceanu roşise. Îl sfătuise, dacă-şi amintea bine, să înceapă partida cu calm. Acum, la sfîrşitul partidei, baltul ar fi spus probabil cu blîndeţe :

— N-are nici o importanţă. Uneori se joacă prost. Deşi te-am prevenit : Nu se pune totul pe o figură !

— Dar n-am pus totul pe o figură, ar fi protestat Slăniceanu. Am în rezervă detaşamentul generalului Lupu, de la Bechet.

— Dar ai deschis prost. De ce ?

— Fiindcă n-aveam timp.
— Apoi ți-ai retras cartea. Asta nu e voie. Chiar dacă-i trasă prost, cartea se joacă pînă la capăt. Cine te-a pus să dai ordinul de retragere, cînd soldații dumitale ajunseseră la primele șanțuri ?
— Am dat ordin să se retragă din luptă doar resturile batalionului decimat.
— Și toți gorniștii au sunat retragerea, unul după altul, contaminați parcă de o nebunie...
— În afară de unul care a rămas lucid !
— Ce mai contează unul ! Acest unul, care a rămas singur, a provocat o zăpăceală generală. Închipuiește-ți un gornist, un singur gornist, care sună înaintarea, timp în care ceilalți, toți ceilalți, sună retragerea.
— Și acum ?
— Acum ce ?! s-a mirat generalul imperial. Bătăliile se și pierd.
— Eu n-aveam voie să pierd această bătălie, a protestat Slăniceanu. Eu, ca român.
— Ha-ha ! a rîs generalul, cîte bătălii nu se pierd ! Ascultă-mă pe mine, ca profesionist.
— Dar eu n-aveam voie, era prima și singura mea bătălie.
— Dar de ce singura ?
Generalul a rîs din nou, dar rîdea stupid. Și-a dat singur seama : într-adevăr, ce bătălii mai putea da, în viitor, camaradul lui mort !
— Într-adevăr, a consimțit baltul, în acest caz nu mai e nimic de făcut.
Meyendorf l-a abandonat, ocupîndu-se de funeralii. Mergea cu chipiul în mînă, în jurul cortului, lîngă cort se afla iapa lui, iapa care

spunea *voilà*, punînd în toate o grijă de tată bătrîn sau de țîrcovnic. Îl preocupa mai ales soarta bagajelor lui Slăniceanu, supraveghind alegerea efectelor care urmau să fie date de pomană subalternilor și trupei. Puține bagaje. Baltul s-a arătat interesat mai ales de fotografiile găsite în porthartul celui mort, fapt care l-a făcut pe Slăniceanu să tresară. N-avea cum protesta cînd baltul s-a apucat să-i răscolească în arhiva intimă cu un aer de percheziție postumă. Lui Slăniceanu îi venea să urle, dar nu putea. Era îngrozit la gîndul că generalul va descoperi — cum s-a și întîmplat ! — fotografia aceea. Dar baltul, ușor jenat, a strîns la loc fotografiile, ca pe un teanc de cărți de joc, trecîndu-le aghiotantului român. Apoi, cu voce blajină, de bătrîn camarad :

— Astea să nu le trimiteți acasă, a ordonat el aghiotantului. Acasă să trimiteți numai sabia !

Acasă, peste Dunăre, ar fi urmat să fie trimisă doar sabia, pe care trebuia s-o ducă soldatul de ordonanță și nu trei ofițeri, cu însemne de doliu, așa cum se obișnuia în cazul celor care cădeau pe cîmpul de onoare demn.

Curios era că Meyendorf uitase cu totul de el, cel rămas în cort cu țeasta spartă, baltul fiind acum captivat de starea materială a ordonanței. Nu și-l închipuia pe generalul imperial atît de înduioșat, milos, atent cu soldatul lui, dar și-a amintit că, de fapt, această scenă de tandrețe aproape paternă e un obicei rusesc, un ritual militar, care se îndeplinește pentru ordonanțele ofițerilor căzuți, ordonan-

țele rămase fără stăpîn, ca niște cai sau cîini de pripas, care urmau să străbată singuri drumul întoarcerii spre depărtările Rusiei. Soldatul lui de ordonanță, Vasile, n-avea un drum lung de parcurs, dar ritualul care urma era obligatoriu. Generalul îi vorbea lui Vasile franțuzește, consolîndu-l, iar Vasile plîngea, fără să-și desprindă palmele, reglementar, de la vipușcă. Apoi generalul, a luat chipiul celui mort, chipiul era încă ud de transpirație, și a trecut cu el prin fața fiecărui ofițer, ca să strîngă pomana ultimă pentru cel căzut, pomana destinată soldatului său. Și acesta era un obicei rusesc. Slăniceanu era convins că Vasile îi va ciopli o cruce, din pomana primită, și era curios cum se va desfășura cheta pentru strîngerea banilor.

Pentru aceasta fuseseră adunați în cerc toți ofițerii corpului de împresurare de la Rahova. toți subalternii lui. Și toți își scuturau buzunarele, dar bani n-avea nimeni. Baltul zîmbea bonom, înțelegîndu-le păcatul, știind bine că toți. dar absolut toți își jucaseră soldele la cărți. Le-a făcut reproșul în franțuzește cu același aer de tată :

— *Messieurs, dans ces occasions il faut garder un sou. Au moins un sou !* [1]

Și apoi în românește :

— Ortul popii !

Și generalul, demonstrativ, negăsind în buzunarul său nici un ban, fapt care l-a intrigat, făcîndu-l pe Slăniceanu să zîmbească, și-a des-

---

[1] — Domnilor, în asemenea ocazii se păstrează un ban. Măcar unul.

prins de la vestă ceasornicul de aur cu ametiste — ametistele au culoarea doliului ! — punîndu-l în chipiul celui mort. Coada de şarpe a lanţului a strălucit o clipă în aer, orbindu-l pe colonelul român care s-a deşteptat brusc, plesnit peste ochi.

O durere acută îl săgeta în globii oculari, lumina zalelor de aur i-a luat vederea, a căzut apoi brusc în beznă, ca într-o prăpastie, dar s-a sprijinit cu mîna, într-un ultim efort, pe tocul rece al revolverului. Încă mai trăia.

Definitiv limpezit, prinţul a găsit cu cale să-şi ordoneze mental orele anterioare, transcriindu-le rece, metodic, impersonal, în jurnalul său, în caligrafia lui gotică, cu unghiuri severe, care îi încătuşa gîndurile în şiruri negre de armuri. Literele aveau facultatea de a pune un zăbranic între gînd şi sine, exact distanţa pe care prinţul şi-o lua faţă de toate actele sale, care, fiind întotdeauna deliberate, încremeneau pe fila jurnalului după o ultimă examinare.

Acum, în bordei, la masa de campanie, prinţul n-a mai reuşit să continue rîndul rămas neîncheiat din ziua anterioară, se cuvenea deci să recapituleze, ca să se poată apropia cu pas sigur de fila albă care-i stătea în faţă. Era firesc, în acest caz, să se întoarcă la lectura filelor precedente, regăsindu-şi tonusul şi tonul. Ezitase să se oprească la ziua de 7 noiembrie,

ziua atacului dezastruos de la Rahova, şi a preferat să reia lectura paginilor anterioare, din celelalte zile care îl linişteau :

4 noiembrie. *Iarăşi o zi tulbure, cu ceaţă. Prinţul se duce în trăsură la Bogot, unde-l găseşte pe marele duce nu tocmai bine* (Sein Gesundheitszustand war nicht gut.) *Aici află că Skobelev a fost rănit într-o luptă de noapte, însă că, din fericire, rana lui e uşoară...*

Ce uitase ? De obicei nota scrupulos totul şi totuşi întîlnirea cu marele duce, recitită, i se părea searbădă.

5 noiembrie. *Iarăşi ceaţă. Prinţul Arnulf de Bavaria se întoarce din Pasul Şipka, pe care l-a găsit acoperit de zăpadă înaltă. El descrie grelele suferinţi ale trupelor care bivuachează acolo într-un frig înspăimîntător, ducînd lipsă de toate...*

Ar mai fi fost aici de consemnat, amănunţit, discuţia lui Brătianu cu ţarul, pe care primul ministru român, în vizită la Poradim, i-o povestise prinţului în detaliu, cu detalii aproape picante. Prinţul detesta detaliile picante, deci cenzurase firesc scena.

6 noiembrie. *Serbarea regimentului 1 de husari ai gardei se face cu mare pompă în mica biserică din Poradim. După a-*

miază sosește vestea că cetatea Karsului din Asia a fost luată de ruși, ceea ce pricinuiește o bucurie mare...

De aici încolo se instala confuzia, deși cursul lucrurilor în mișcarea lor metodică, după logica jurnalului, era prins exact. Totul era notat, inclusiv faptul că în *6 noiembrie* scrisese prințesei :

Prințul scrie soției sale...

Prințul n-a mai reluat lectura scrisorii către prințesă, pe care o caligrafiase ca document în jurnal, dar gîndul l-a întors în urmă, peste zilele imediate, în timpul necuprins în pagini, în care nu mai găsea nici un punct de sprijin. A lăsat tocul, care s-a desprins greu dintre degetele înlemnite de frig. Ceaiul se răcise în pahar, suportul de argint care cuprindea sticla părea de brumă. Era greu să scoată femeia albă din ceața visului, dar o neliniște privind identitatea ei îl tulbura pe bărbat :

„Mi-a vorbit și în germană, a recapitulat el, am reținut accentul special care e al meridionalilor atunci cînd vorbesc nemțește. E deci romancă."

Prințul nu se putea înșela, avea o înspăimîntătoare memorie auditivă care denunța în el un fin receptor al muzicii, cu exactități de redare, după memorie, pînă la cele mai mici accidente de partitură.

„Mi-a vorbit în nemţeşte, a continuat el ancheta, cu un accent de româncă, de moldoveancă."

Femeia a căpătat corp real, s-a asociat unui vîrtej muzical, s-a oprit în faţa lui — avea acum trup de nubilă, a făcut o reverenţă, i s-a adresat în franţuzeşte :

— *Est-ce que Votre Altesse voudrait me faire l'honneur de m'accorder cette dance ?* [1]

„Da ! şi-a spus prinţul, identificînd-o şi smulgînd-o din neant, este chiar ea, Adela Balş."

Au valsat pe terasa conacului de la Gîrbovi, după un „déjeuner champêtre" la care fusese invitat, în chiar primul an al domniei sale moldo-valahe. O ţinuse în braţe cu emoţie, ca pe un coş cu flori de cîmp, ştiindu-se privit de zeci de perechi de ochi. Erau ochii noii ţări care îl scrutau cu îndrăzneală, insistenţă, ardoare, impudoare, oriunde s-ar fi aflat, pe străzile micii lui capitale, la slujbele religioase, în inspecţiile civile sau militare, la dejunurile intime, la banchetele oficiale, acum aici, la această petrecere rustică la care acceptase un regim aproape incognito, pentru a frînge nişte rezerve, pentru a rupe nişte bariere aşezate invizibil între el şi noua lume din jur, în care picase printr-un hazard al soartei, un hazard acceptat. Dar abia sosit aici, pentru o clipă de destindere, pentru un ceas de odihnă cîmpenească, s-a trezit înconjurat de aceeaşi curiozitate avidă, de aceeaşi indiscretă fervoare, acum mondenă, care i-a scos înainte, iată,

[1] — Alteţa Voastră consimte să-mi acorde onoarea acestui dans ?

această copilă brună, împinsă parcă în fața lui de un resort comandat de un gest public. Trebuia să valseze, ca prinț și ca prim oaspete. Trebuia să acorde cuiva primul dans...

— Nu-i așa că domnișoarele Hrisoverghi au cîntat admirabil la patru mîini ? a spus ea, cu un foarte șiret echivoc în care nu se știa dacă admiră muzica sau îl atrage pe prinț într-o capcană.

— Desigur, domnișoară, a confirmat el, mulțumit că fata îl chestionează în noua limbă, aproximativ însușită, în cîteva luni.

Se cîntase un Mendelsohn, execrabil, apoi un Liszt, la fel de prost, Costina Catargi, care întorcea foile la piano, pufnea de rîs, observînd gravitatea concentrată a prințului care-și lăsa torturate timpanele, cu inimaginabilă răbdare, de acea muzică evident pregătită anume pentru acea zi. Apoi domnișoara a început badinajul obișnuit saloanelor țării, în franțuzește :

— *Est-ce que Gughi vous a plu ?*

— *Qui est Gughi ?*

— *Gughi-Trăznea-Greceanu ! La damme à l'écharpe mauve qui vous a pris sou la protéction de son évantail. Elle aurait presque déclencher une tempête avec son évantail, pendant le concert. Elle este veuve !* [1]...

Prințul știa că nu trebuie să se lase prins în plasa de mici răutăți și cancanuri, uneori ino-

[1] — Va plăcut Gughi ?
— Cine e Gughi ?
— Gughi—Trăznea—Greceanu ! Doamna aceea cu eșarfă mov, care v-a luat sub protecția evantaiului ei. Era cît p-aici să dezlănțuie o furtună cu evan'aiul ei, în timpul concertului. E văduvă !

cente, pe care această lume o țesea și o întindea cu rară plăcere în jurul ei înseși, în jurul lui, în jurul universului. Mai știa că românii se aseamănă din acest punct de vedere cu italienii și grecii, deși firul umorului lor e mai transparent, mai subțire, mai aproape de umorul francez, la fel de imprevizibil, pînă acolo încît nu poți bănui ce iese dintr-un joc de cuvinte, așa cum nu poți bănui ființa fluturelui în gogoașa aurie a viermelui de mătase. Nu știa cum se spune în românește vierme de mătase și ezita între cuvîntul german și cel francez. Lapsusul îl chinuia cu atît mai mult cu cît bătaia evantaielor din jur, de pe scaune, șușoteala discretă a doamnelor, bîzîitul tinerilor care roiau în jurul acestora, îl făcea să revadă mental o crescătorie de *bombyx mori* devorînd frunze.

— Domnișoara valsează minunat ! s-a simțit obligat să observe el, în românește, la o răsucire dar cu o imensă dificultate de pronunție care i-a dat trac.

— Sînt paralizată de emoție ! a șoptit fata, inundată la rîndu-i de roșeață pînă în albul ochilor.

N-ar fi trebuit să primească această emoție, dar valul de căldură i s-a transmis instantaneu, inundîndu-l. Prințul își simțea mănușile, pe care de obicei nu le simțea, ca pe o membrană iluzorie. Simțea mîinile ei, prin mănușile lungi, cuprinzîndu-i umerii, umerii vestonului militar, dar nu numai umerii vestonului, ci apăsarea nemijlocită a palmelor pe trup, crisparea unghiilor mici, la răsuciri, în omoplații săi, ca o mușcătură cu dinții. Fata avea ceva moale, de

bulgăre de omăt topit, dar și ceva incitant, sub candoarea de copil. Devenise femeie, subit, cu inocența cu care se desfac bobocii de floare. Creștea vizibil sub palmele lui, își dezbrăca frenetic temperatura, a fi prelungit învîrtirile valsului cu ea însemna un scandal. Dar nu se putea rupe și, o clipă, bărbatul tînăr s-a lăsat purtat pe sus, fără șansa de a mai regăsi pămîntul. Pluteau amîndoi în văzul lumii, se răsuceau de fapt aerian, ea amețită, el cu spaima că mîinile lui și mîinile ei se văd, goale.

— E îngrozitor de cald la Gîrbovi ! a murmurat ea, la sfîrșit, punînd în mișcare evantaiul.

Și, ca să-și domine emoția, în nemțește :

— *Alle Güter in der Ebene leiden im Sommer wegen der Hitze. Überhaupt bleiben wenig Leute im Sommer aufihren Gütern. Werden sie Ihren Sommer in Bukarest verbringen ?* [1]

Ce stupide lucruri s-au îngăimat ! Îi era cu neputință să-și amintească ce-a răspuns, dacă a avut tăria să-și frîneze respirația, dacă nu cumva și-au domolit respirația împreună, într-un același ritm de ape tulburate care clipesc mereu mai agonic la mal, împăcîndu-se cu malul, îmbrățișîndu-l, învinse și terminate, ca într-o izbăvire.

Au apărut la timp paharele cu băuturi reci, iar desprinderea a fost ușoară. Fata a băut cu lăcomie. El a așezat paharul neatins pe tipsie, fără să-l mai ducă la buze.

[1] — Toate moșiile de la cîmpie suferă vara de caniculă. Dealtfel puțină lume stă vara la moșie. O să vă petreceți verile la București ?

— Sînt Adela ! i-a spus ea cu o secretă satisfacție, ca în urma unei biruințe comune, de care nu se mai puteau apăra.

— Știu ! a șoptit el, înclinîndu-se. Sînteți Adela Balș.

Și a uitat — cum asta ?! — să-i spună domnișoară.

Pe Adela Balş a revăzut-o apoi peste trei ani, în 1869, în timpul voiajului său occidental, pe peronul unei mici gări bavareze, cînd fata a urcat în tren în compania zgomotoasă a unor vilegiaturişti români, înarmaţi cu alpenstockuri, cu cufere şi truse de excursie. I-a recunoscut pe români după tapaj, zarvă, hohotele de rîs, ţipetele cucoanelor, deşi societatea vorbea franţuzeşte.

El petrecuse două zile la München, ca invitat al curţii de Bavaria, iar în absenţa tînărului Ludwig, rătăcit în munţi, împreună cu valetul său, onorurile casei fuseseră făcute de unchiul acestuia, prinţul Albert, în castelul de la Nymphenburg, cu toată pompa regală. Se simţea încă de pe atunci uşoara alienare a suveranului bavarez, în fastul straniu al sălilor de recepţie, în bizareria obiectelor de podoabă, masate pretutindeni ostentativ şi neliniştitor,

în abuzul de candelabre și lămpi toată ziua aprinse, multiplicate în profuziuni de oglinzi. Puțina lume care îl primise pe prinț — principele Otto, fratele regelui, prințul de Hohenlohe, primul ministru, baronul Werther și ceilalți mari demnitari regali — toată această lume puțină dar solemnă, se multiplica în apele oglinzilor gigante, adîncite de lumina sutelor de lumînări, pînă la dimensiunea unei curți imperiale aflată într-o perpetuă procesiune. O procesiune de umbre.

A ieșit din castel ca dintr-o lume subterană, cu o senzație acută de vertige — vizuale și auditive — iar nevoia aerului curat, nevoia de a se limpezi l-a făcut să se regăsească abia în tren, în trăsura-vagon care-l ducea către Alpii elvețieni. După scurta experiență moldo-valahă se întorsese spre lumea lui natală, spre valea Dunării superioare, spre văile Rinului și ale Neckarului, ca spre niște oaze, cu ardoarea de a se regăsi, de a respira în voie, de a simți pulsîndu-i liniștit sîngele, de a scăpa, în sfîrșit, de scrutarea miilor de ochi străini din jur, care îl urmăreau cu sete, ardoare sau reproș. Vroia vacanța, vroia să se reîntoarcă sufletește în matricea lui familială, nu neapărat la Sigmaringen, în Alpii Suabi. dar la Weinburg, în castelul preferat de toți ai săi, unde, în tihna de pe țărmul lacului Constanza, se simțea mai bine decît oriunde.

Dar, curios ! Odată ajuns aici, mai ales aici la München, lumea germană i s-a părut dintr-o dată aparte, în afara sa, chiar străină. Cei care l-au primit — și-l primiseră cu toate

onorurile ! — îl priveau totuşi la rîndu-le ca pe un străin, anexat curţii sale locale, formată în acest caz din numai cîţiva inşi, un Basil Boerescu, un Georges Filipescu, plus suita, din care se detaşa, cu un accent de caricatură, guralivul maior Schina. Sosind aici la ai săi, prinţul descinsese parcă dintr-un alt orizont, din acea margine extremă şi exotică a Tartariei unde se varsă Dunărea, care, deşi se află în Europa, isprăvea într-un tărîm fabulos, de unde începea sau unde se sfîrşea Imperiul Otoman, ce se întindea, la rîndu-i, pînă în marginile Africii şi ale Indiilor răsăritene. Şi la Viena, şi la München, şi mai tîrziu la Weinburg, apoi la Bruxelles şi la Paris, această lume tradiţională, care era a lui, îl privea pe prinţ cu ochii miraţi, cu o senzaţie de surpriză sau de stupoare, stupoarea de a-l revedea viu, după această experienţă stranie în care consimţise să se arunce, viu şi rigid, adică intact. Urma invariabil aceeaşi întrebare, destul de confuz formulată, obligatorie totuşi protocolar :

— Şi cînd vă întoarceţi acasă ?

Era întrebarea de obicei adresată celor plecaţi în preeriile americane, în Brazilia sau la Polul Sud.

— Acasă unde ? ar fi trebuit să întrebe prinţul, dar nu întreba.

Întrebarea a căpătat accentul revelator numai în clipa cînd a fost formulată, la puţine clipe, după urcarea sa în tren, de Adela Balş.

— Şi cînd vă întoarceţi acasă ?

Aceasta însemna dintr-o dată „acasă la noi“: la Gîrbovi pe Ialomița, la Hotarele pe malul Buzăului, la Blăgești pe Argeș, la Coțofeni pe Dîmbovița, la Pașcani pe Siret, la Slatina pe Olt, la Cărbunești pe Jii, la Balotești pe Sabar, în această țară de moșii și sate în care se afla, apariție tulburătoare, Adela Balș.

A respirat cu toată ființa cînd a revăzut-o, deși domnișoara, în cea mai pariziană toaletă și într-o ireproșabilă ținută ceremonială, a simțit necesar, poate cu o undă de ironie, să i se prezinte din nou :

— Sînt supusa Alteței Voastre, Adela Balș.

Ar fi putut spune „sînt supusă română“, cum era exact, dar a spus „sînt supusa Alteței Voastre“, adăugînd un accent și mai exact, care trăda intimitatea. I-a inundat pe amîndoi același val de căldură, care-i unise atunci, la Gîrbovi, pe terasă, în timpul valsului, iar cuvintele s-au împleticit moi, nesigure, desprinse de sensuri, absurde, înjghebînd un început de conversație pe care nici unul n-o putea urmări, captivat de mișcarea buzelor celuilalt.

— Veniți probabil de la Paris, a îngăimat el. Lipsiți de mult din țară ?

— Ne-am rătăcit prin Bavaria... Și Alteța Voastră s-a rătăcit probabil, prin Bavaria... Nu-i așa că e cald ? E foarte cald... E curios să regăsești aici, aproape de Alpi, temperaturile de la noi, din șesuri...

Era septembrie, un septembrie răcoros și sonor, cum e unul la o sută de ani, sub zăpezile Alpilor.

— Vreţi să deschid fereastra ?

— Credeţi că ajută ?

Au încercat să deschidă amîndoi fereastra, dar s-au trezit dintr-o dată aruncaţi în bezna primului tunel alpin, sorbiţi în întuneric cu o violenţă de suflu valpurgic, traşi, amestecaţi, topiţi, destrămaţi în magia unei nopţi toride, fără capăt. Clipa a ţinut mult, augmentată pînă la adîncimi de prăpastie de zgomotul de fierărie al roţilor care dezlănţuiseră parcă o avalanşă de stînci fierbinţi peste ei. S-au deşteptat, extenuaţi şi despărţiţi, fiecare pe bancheta lui de velur în culori reci. A urmat o tăcere lungă în care şi-au regăsit din nou respiraţia. Nu aflau înlăuntrul lor nici un cuvînt, oricît de anost. Fata trăia vizibil regretul că acel cuvînt lipseşte. Îi tremurau încă buzele.

— Veţi pogorî, probabil ! a spus el, cu o voce guturală, schimbată, vocea altcuiva.

Avusese această voce schimbată prima oară la Turnu Severin, cînd gustase întîia dată din prima pîine caldă a pămîntului pe care călca.

— Da, la prima staţie voi coborî, a confirmat fata cu o voce straniu de străină, vocea altcuiva, şi amîndoi au fost miraţi şi stînjeniţi de această dublă schimbare.

— Într-adevăr e cald, a mai spus el.

— Da, a confirmat ea. Se vor coace cucuruzii brazilor. Elveţienii nu-şi imaginează cum arată porumbul, porumbiştile noastre în septembrie...

Trenul a încetinit, staţia le-a apărut în faţă ca o cutie de fondante. Maiorul Schina, galant şi fanfaron, a sărit să-i ajute domnişoarei

Balş, întregul grup de „supuşi români“ a coborît din tren cu zarvă, cu gălăgie deşuchiată, în hohote de rîs şi ţipete frivole, după reverenţele de rigoare către prinţ. Ea s-a întors spre vagon, chiar în clipa în care trenul se punea din nou în mişcare.

— În ce zodie sînteţi născut? l-a întrebat.

Pentru întîia oară lui, prinţului, intimitatea, mai mult decît ignoranţa, i s-a părut strigătoare, aproape o ofensă. Toţi cei de pe peron îl urmăreau, îl urmărea şi suita. A zîmbit îngăduitor către fată, cu un aer în care intra şi tandreţe, dar şi mustrare, învăluind observaţia pe care i-a adresat-o într-o rece bunăvoinţă:

— Domnişoară, dar ziua de douăzeci april este, oficial, *ziua ţării dumneavoastră!*

Fata a rămas pe peron. Prinţul a simţit pe buze, în gură, în cerul gurii, în suflet, încă multe staţii, acea aromă de pîine de ţest, o pîine mare, pusă pe un ştergar de cînepă, pe o tipsie din lemn de carpen sau de fag, pîinea pe care i-o înfăţişaseră, la sosirea în ţară, acei ţărani din Mehedinţi, în straiele lor aspre şi bizare, cum nu se află nicăieri pe lume, poate doar pe Columna lui Traian. Gustul de pîine rumenă, o pîine fără drojdie sau cu puţină drojdie, mai mult o azimă, îl tulbura ca şi călcarea peste o pajişte de flori, din care te arunci de-a dreptul în vis.

Fata dispăruse. Fusese un făcut ca sărutul să se petreacă nu acolo, departe, la Gîrbovi, pe Ialomiţa, ci aici, în lumea lui, la graniţa Germaniei cu Elveţia, sub Alpii de zăpezi şi

gheață. Mica lume a românilor se pierduse între timp pe cărările montane, cu alpenstockurile sale de împrumut, cu valizele și cuferele vieneze sau franțuzești cu care era împovărată, cu chicotelile sau rîsetele false, bizantine, care o desfătau, cu acea fată strînsă nu într-un corset, ci în corsetul unui coș de nuiele de răchită, de răchită crudă, o fată care se chema Adela Balș.

La un moment dat, n-a mai știut în ce stație, de pe peronul de grezie sau de zahăr candel al frontierei care desparte Bavaria de Elveția, a urcat bătrînul secretar al casei de Sigmaringen, cu favoriții și barbișonul său din cristal de stîncă. Venise să-l salute și să-l însoțească, în numele prințului Carol-Anton, în numele întregii case, pe fiul risipitor. Mica lume românească se pierduse între timp pe cărările Alpilor, ducînd în frunte acel coș de răchită cu flori de cîmp numit Adela Balș.

— Și ce are de gînd să întreprindă alteța sa, în scurtul răgaz care i-a rămas pentru familie și pentru patrie ? a întrebat secretarul.

— Mă voi căsători cu o principesă germană, a răspuns prințul, rece, sec, sever, iar bătrînul slujitor al casei și-a înclinat fruntea.

Exilul său moldo-valah se sfîrșea printr-o căsătorie. Care căsătorie avea să-și desfășoare cursul și ființa nu în Germania natală, ci în noua patrie, respinsă sangvin, dar adoptată — prin datorie.

Și prințul a pus punct gîndului, fără să fi scris un rînd în jurnal. Nu și-a dat seama însă.

În dimineața zilei de 8 noiembrie, scăpat de coșmarul nocturn, colonelul Slăniceanu s-a ocupat de răniți. Bilanțul zilei precedente fusese dezastruos. Căzuseră prea mulți comandanți de unități și prea mulți soldați. Corturile secției de ambulanță gemeau de trupuri ciuruite, tăiate, sfîrtecate, iar organizarea transportului răniților cu căruțele era un chin. Se făcuse apel și la medicii și sanitarii ambulanței izraelite, care era instalată la Muselin Selo. Un tînăr medic, Weinberg, din Brăila, de fapt abia student în medicină, punea un zel și o devoțiune ieșite din comun, mai ales în condiția dată, cînd răniții se arătau iritați, brutali, răi. Weinberg nu înțelegea ce au, de ce nu se plîng, de ce nu gem și nu urlă de durere, de ce tac cu înverșunare, sumbri și umiliți. Slăniceanu știa că umilința aceasta înverșunată o mai cunosc felinele, atunci cînd

sînt oprite silnic din atac printr-un accident oarecare, cînd sînt mai periculoase şi mai rele decît oricînd.

Un soldat îşi smulsese pansamentul şi se oblojea ţărăneşte sub ochii lui Weinberg, pe care îl refuzase. Tînărul medic l-a mustrat Rănitul a întors spre el o privire cruntă.

— I-a iritat probabil atacul în ceaţă, a presupus Weinberg.

„I-a iritat altceva !" şi-a spus în gînd Slăniceanu, iar intuiţia lui s-a confirmat lîngă masa de operaţie a unui alt soldat. Acesta, imobilizat cu mîinile de brancardieri, îşi muşca braţul cu dinţii, pînă la sînge, răbdînd bisturiul şi cleştii cu care chirurgul şef încerca să-i scoată o schijă din coapsă.

— Mai rabzi ? îl întreba acesta. Îţi mai scot una şi gata.

— Dă-o dracului de schijă ! a scrîşnit omul. Şi cu ea, şi fără ea tot m-am calicit. De pomană...

Acest *de pomană*, aruncat ca o înjurătură, l-a izbit în piept pe Slăniceanu, care s-a retras de lîngă rănit fără o vorbă. Soldaţii trăiau de fapt sentimentul jertfei nefructificate, fără dobîndă, inutile, o stare de frustrare pe care n-o trăiesc, la oameni, decît înotătorii pe care un val rebel îi întoarce de la malul pe care l-au atins cu mîna sau vînătorii, cărora li se refuza trofeul în chiar clipa cînd îl aveau asigurat.

— Am murit de pomană ! păreau să spună morţii, întorşi cu spatele spre comandantul lor, într-un ultim spasm.

De la o margine, de lîngă cortul sanitar principal, suna dogit o goarnă. Sunetele, dezordonate şi chinuite, accentuau lugubru tăcerea cu gemete stinse a lagărului de răniţi. Slăniceanu s-a oprit şovăitor şi răscolit, în faţa lui Culiţă Culea, care cînta de unul singur, suna necontenit din goarnă, fără ca nimeni să i-o poată smulge din mîini.

— Nu l-au atins gloanţele, a explicat Weinberg. E însă zgîriat de spini peste tot.

— Trebuie făcut ceva pentru el, i-a cerut Slăniceanu. Trebuie să încercaţi ceva, chiar dacă nu e rănit grav.

— E mai mult decît rănit, i-a explicat Weinberg colonelului. E rănit mintal. Este un simpton de demenţă, ca urmare a şocului din lupta de ieri.

— Şi ce se face în asemenea cazuri ?

— Popular se aplică bătaia, a aruncat un medic bătrîn. Îl baţi bine, cu frînghia udă, astfel încît peste şocul iniţial să se suprapună un alt şoc, mai puternic.

— E barbar ! a protestat Weinberg, înfiorîndu-se.

— Cui pe cui se scoate, a spus către studentul voluntar acelaşi medic vechi în grad.

— Daţi-i ceva de băut, a recomandat Slăniceanu, turnaţi-i pe gît o oală de vin cu zahăr. Poate uită.

— Nu uită, a intervenit un camarad al gornistului. Asta n-o mai uită el cît trăieşte, a mai spus omul. Şi ce frumos cînta !

— O să cînte şi o să uite, a aruncat un alt rănit.

Culiță Culea cînta într-una, acum fără putere. Cînta într-una atacul. Cînta cu ochii zăpăciți, iar saliva i se scurgea pe la colțurile buzelor.

— Cîntă și tu altceva, l-a îndemnat un rănit cu ochii orbiți de o explozie. Cîntă stingerea !...

Întreaga inspecție a lui Slăniceanu la corturile răniților s-a desfășurat sub acompaniamentul lugubru al goarnei lui Culiță. Colonelul nici n-a auzit cînd aghiotantul său, mereu mai insistent, a încercat să-i prezinte o depeșă.

— Domnul general Meyendorf, a repetat aghiotantul, făcîndu-se în sfîrșit auzit, dorește să vă facă o vizită.

— Să nu-mi facă nici o vizită, a strigat Slăniceanu cu asprime. Telegrafiază-i să rămînă pe poziția sa. Îi ordon !

A treia întîlnire cu Adela Balş s-a petrecut înainte de Boboteaza geroasă şi fantastică a anului 1870.

Prinţul nu cunoştea încă suficient de bine obiceiurile pămîntului, deşi intrase în al patrulea an al domniei sale în ţara de la vărsarea marelui fluviu al Europei în mare. De obicei, în vestul continentului, sărbătorile anului nou se isprăveau odată cu începerea anului, aici abia se dezlănţuiau. O rînduială barbară se înstăpînea cu puţine ceasuri înainte de Revelion, în ţara peste care domnea acest Hohenzollern, ordinea Sfîntului Vasile cel Mare, un sfînt pe care Marea Biserică a Răsăritului nu-l avea în deosebit răsfăţ, dar pe care obştea satelor îl luase drept pavăză, răzbunîndu-şi asupra creştinismului imperial, ca să-l repăgînizeze, introducînd prin contrabandă, în sînul marii comunităţi credincioase, Roma an-

ticristică şi Dacia zamolxiană. Totul era creştin în aparenţă şi păgîn în acelaşi timp, iar clerul ortodox al locului abandonase lupta cu poporul, lăsîndu-l cîteva zile să-şi facă de cap.

Drept care, încă de la aprinsul lumînărilor, în seara mare de ajun de an nou, în palatul de pe Podul Mogoşoaiei s-a decretat un fel de stare de asediu. Atunci se proclamase, liberă peste lume, obştea satelor din Vlaşca şi Teleorman, din Ialomiţa, Dîmboviţa şi Argeş, din toate împrejurimile Capitalei, care năvălea să-l salute, tradiţional, pe Vodă, urîndu-i un an bun. Era încă proaspătă amintirea lui Cuza, nu se împliniseră nici patru ani de la detronarea lui, iar satele, învăţate a-şi rosti recunoştinţa faţă de „domnul ţărănimii“, îşi croiau şi acum drum spre palatul princiar, introducînd în oraş „starea de revoluţiune“ a marii sărbători care este, la români, seara Sfîntului Vasile. S-au cutremurat într-adevăr zidurile palatului, plafoanele cu stucaturi şi candelabrele, sticlăria ferestrelor, cristalele din vitrine şi de pe console, cînd au prins a pocni harapnicele de cînepă cu sfîrc de borangic, cînd au început a detuna glasurile sparte ale ţăranilor, ale plugăraşilor îndemnători de boi, ale argăţimii flămînde care trăgea buhaiele, bătea tobele şi smintea tălăngile de schijă şi clopotele de aramă.

Cîinii Bucureştilor, căci se aflau în Capitală cîteva zeci de mii de cîini, pribegi şi de curte, au intrat în isterie, ca la cutremurul cel mare din 1802. Haitele animale au început să schia-

une şi să urle, unele din pivniţi şi hambare, unde se aflau zăvorîte, altele libere, de la răspîntiile cu cişmele şi cruci, din pieţe, din gangurile caselor de raport, din curţile celor 140 de biserici, de sub podurile Dîmboviţei unde puiau, din halele de carne şi maţe, din preajma măcelăriilor, din şoproanele de cîrciumi, din ceardacurile mahalagiilor care nu mai pridideau să le astîmpere cu strigăte, pedepse cu băţul şi picioare în burtă. În isteria generală, uşa apartamentului princiar s-a deschis brusc, fără prevenirea de rigoare a majordomului, iar mareşalul curţii, Georges Filipescu, un boier cumsecade şi blajin, rotund ca un butoi, a dat buzna, răcnind la rîndu-i ca un sălbatic, în limba locală, din care prinţesa n-a înţeles o boabă :

— Pofteşte, măria ta ! A venit să-ţi ureze ani mulţi plugul românilor !...

— Ce se întîmplă ? a întrebat prinţesa, în nemţeşte, cu ochii îngroziţi.

— Nimic, draga mea, a calmat-o prinţul. Primim urarea de Anul Nou.

Au ieşit în prag. Prinţesa tremura. Ceea ce avea să vadă, la lumina făcliilor şi a şomoioagelor de paie aprinse, priponite în ciomege, urma s-o sperie, s-o cutremure şi s-o încînte. Curtea palatului se umpluse de omenire. Nu omenire în înţelesul lumii din care prinţesa venea, ci o năvălire de fiinţe de dinainte de istorie, o roată uriaşă de bipezi în piei de berbece, cu căciuli uriaşe din blăni de miel, cu

opinci uriașe din piele de mînz și de porc, cu bîte poleite, din lemn de corn, sau cu harapnice în mîini, arătări hîrsute și crunte, care se întreceau într-un chiuit tîșnit din văgăuni subpămîntene. Românii isprăveau anul, îl ucideau, ca să instaureze o nouă ordine a timpului, de fapt cea veche, pe care urmau s-o reașeze după ce „haosul ritual“, făcător de lume, era deslănțuit. Era noaptea cînd se puteau săvîrși crime.

Prințesa s-a temut că această lume ar putea, la un semn, să-i sfîșie. Cum se și întîmpla în tinerele regate sud-americane, dar prințul era calm. Calm și ceremonios, la fel cum calmi și ceremonioși erau cei șase boi imenși și albi, cu coarnele în semicerc, care tîrau prin zăpadă un plug ca pentru mamuți, către pragul pe care se afla perechea princiară. Era un plug ancestral, un *aratru*, impunător arbore cioplit dintr-un trunchi de stejar, pus pe roți de lemn, cu brăzdar din lemn, un plug roman sau faraonic, cu care urma a se împlini ritualul aratului în zăpadă.

Prințesa a tremurat o clipă la gîndul că vor intra cu acest instrument bizar în palat, răsturnînd totul, dar starostele plugarilor români a oprit boii acolo unde trebuie, la un pas, rostindu-și legănat și cu liniște urarea. Nici o sfială, nici o genuflexiune, în schimb o solemnitate stranie, o măreție calmă și așezată, o putere care încremenea asistența înghesuită pe trepte, o voce zgrunțuroasă și blajină, grea de pămînt și grea de cer, care rostea cuvinte tulburi și hieratice, într-un tempo jos și muzical,

tempo-ul cu care, cîndva, peste Haemus și Carpați, se rostea Cronos.

— *Dieser Mensch rezitiert griechisch?*

— *Dieser Mensch rezitiert lateinisch. Ein jedes Wort hat im klassischen Latein eine Entsprechung, jedes klassische Latein, welches vor etwa Tausendachthundert Jahren die römischen Kaiser gesprochen haben.*[1]

Prințul greșea, contaminat ca întreaga lui curte de zelul latinist al epocii, dar nu greșea în fond atribuindu-i acestei lumi obîrșia romană, și nu greșea în caz, balada semănatului rostită de plugar avînd toate vocabulele de sorginte latină.

Dar pocnetele de harapnice erau infernale, dezlănțuirea de chiote o urgie, se vedea că acestei lumi de plugari, ceată, gintă sau trib nu-i pasă de nimic, de nici o ierarhie a lumii.

— *Diese Menschen sind gläubig?*[2] a întrebat prințesa.

— *Natürlich!*[3] a confirmat prințul.

— *Gut*, a observat prințesa, *aber in ihrer Mitte hat der Adel keine Sicherheit.*[4]

Prințul nu i-a răspuns, a tăcut și a zîmbit cu un început de neliniște, neliniștea pe care ți-o dă necunoscutul.

[1] — Acest om recită grecește?
— Acest om recită în latină, a explicat prințul. Fiecare vocabulă are un corespondent în latina clasică, cea în care vorbeau acum o mie și opt sute de ani imperatorii Romei.
[2] — Acești oameni se închină?
[3] — Desigur.
[4] — Bine, dar aristocrația, în mijlocul lor, nu are nici o siguranță.

Cîţiva aristocraţi îmbrăcaseră costume ţărăneşti, pentru această ceremonie, un Michel Sturdza, descendent dintr-o fostă familie domnitoare, mînuia chiar un harapnic, în semn de subtilă atenţie faţă de domnul nepămîntean, dar prinţesa putea să aibă dreptate, aristocraţia părea să nu aibă prea multă siguranţă în această ţară de cojoace, căciuli şi pluguri de lemn. „Dar ce lume tare! şi-a spus prinţul înfiorat. Pare că nu le pasă de nimic. Sau nu le pasă de nimic. Suzeranitatea Turciei sau a oricui asupra acestei ţări harnice şi libere sufleteşte e mai mult o iluzie!"

În baladă se evoca nu un prinţ, ci un împărat, Traian, ctitorul acestei lumi din coasta Romei, cu care Roma avusese de furcă timp de secole. Dar balada nu-l accepta totuşi pe împărat ca prinţ războinic, ci ca prinţ plugar, disimulînd parcă victoria lui şi înfrîngerea lor, a pămîntenilor, ei, pămîntenii, primindu-l pe autocratorul Romei doar după o prealabilă împămîntenire, aici, în Dacia, fiindcă, iată, nici unul dintre atributele lui imperiale nu se păstra în baladă, ci totul în înfăţişarea lui Traian — de la harnaşamentul calului pînă la straie era local, închipuind portretul unui băştinaş. Aceşti oameni îl luaseră deci cu ei pe împăratul învingător, despuindu-l de cunună, de sceptru şi de togă, ca să-l transforme într-un simplu ţăran, în căpetenia unei Dacii agricole, numindu-l simplu, după o lege probabil străveche, nici măcar *măria ta*, ci *bădica Trăian*. Prinţul şi-a propus pe loc să traducă prinţesei primele versuri ale baladei :

S-a sculat mai an
Bădica Trăian,

făcînd-o să înţeleagă bizareria, dar a renunţat. Pocneau din nou harapnicele, bubuiau tobele şi sunau tălăngile, iar acel chiuit lung — „hăăăi !" — scos din sute de piepturi, mîna Timpul dincolo de vreme, îl împingea într-un fel de Absolut din care orice spaimă omenească faţă de ideea de curgere părea exclusă. „Ce lume tare ! şi-a spus prinţul. Şi ce lume liberă !" şi-a repetat.

Prinţul se întîlnea în gîndul său cu gîndul pe care avea să-l noteze, la 50 de ani de la Războiul Independenţei, cel mai mare istoric al românilor :

„Oricînd din populaţia de la ţară, săracă, sănătoasă, fanatică, dispreţuitoare de moarte se putea înjgheba a trupă gata la toate ostenelile şi sacrificiile, care n-avea nevoie decît de arme perfecţionate şi de o bună conducere."

Ideea acestei mase gata să se bată, gata de moarte, i-a năzărit prinţului atunci, pe scările palatului de pe Podul Mogoşoaiei, asaltate de ţărani plugari, în ajunul Anului Nou 1870.

Tot aici, într-un răgaz dintre pocnete, i s-a părut că în cercul monden din jurul scărilor zăreşte silueta Adelei Balş. Era înconjurată de mascaţi cu capete de cerbi, lupi, berbeci, răsărită ca o zeiţă îmblînzitoare de fiare, la marginea unui tărîm fantastic, iar obrazul ei alb, înfiorat de ger, avea o lumină tainic atrăgătoare. Era singura faţă umană între măşti, sumane, cojoace, căciuli buhoase, bîte, harapnice, uniforme de gală, apariţie ireală, proiec-

tare în suav a acelei lumi de barbarie, rafinament, putere şi mister în care se afla. Adela purta o capă sau rotondă de zibelină care îi înfăşura trupul, făcîndu-i-l aerian, toca din aceeaşi blană îi prindea strîns părul negru şi parfumat, îşi ţinea mîinile într-un manşon pufos, cu un gest de felină somnolentă şi se afla la braţul unui tînăr ofiţer. Prinţul s-a întărit în solemnitatea ţinutei şi n-a observat-o, evitînd să-i primească genuflexiunea. I-a părut însă rău. S-a reîntors vizibil spre locul în care se afla perechea, tînărul ofiţer şi silueta albă, dar harapnicele care se înfăşurau în aer, ca balaurii, au smuls parcă dintre oameni acea himerică imagine, destrămînd-o şi detunînd-o în văzduhul geros.

La fel a pocnit şi s-a destrămat fantasma liniştii, cînd în zorii lui 9 noiembrie, la podul de pe rîul Ogost, coloana otomană, refugiată din Rahova, a apărut brusc pe şosea, la numai cîteva zeci de paşi de ambuscada română. Trăznetele tunurilor şi răpăitul armelor au părut infernale pentru urechi, pentru nervi. Era o prăbuşire de grindeni, de fapt o urgie tehnică, niciodată cerul dezlănţuit nu mirosea aşa, a schijă, a oţel fierbinte, a pucioasă arsă şi a salpetru, a fum chimic.

Surpriza coloanei care înainta a fost atît de izbitoare, încît cei care primeau gloanţele, schijele, aşchiile, focul, nu scoteau nici un geamăt, se lăsau decimaţi în masă, împinşi înainte, spre moarte, cu o spaimă de ciurdă aruncată în neant. Instinctul ultim le spunea că acesta este locul de salvare — podul ! — şi

spre acest pod, într-un suprem efort, s-a dezlănţuit năvala. Apoi năvala s-a oprit brusc, stăvilită de focul nimicitor. Apoi aceeaşi năvală s-a reorganizat surd, ca o adunare de ape tulburi la un parapet, parapetul de trupuri căzute de-a valma pe şosea, aproape de pod, sporindu-şi fierberea, clocotul, mînia, pe măsură ce parapetul de trupuri creştea, pe măsură ce talazurile de oameni se adunau şi se izbeau vijelioase, disperate, îndărătul lui. O clipă doar...

Un chiot de mînie s-a rupt însă din piepturile dorobanţilor, în clipa cînd valul otoman n-a dat înapoi, ba mai mult, a năzuit a se prăvăli în faţă, gata să-şi rupă nebuneşte drum. Nimeni nu i-a mai putut ţine în frîu pe flăcăi, răcnetul căpitanului Merişescu a sosit prea tîrziu, de fapt a ţîşnit o dată cu răcnetul lor sălbatic, cu prăvălirea lor înfricoşătoare, înainte, pe şosea. Armele se făcuseră una cu mîinile şi cu urletul care ţîşnea din piepturile goale. Nici Dumnezeu din cer nu-i mai putea opri, iar izbitura celor două trupe, ciocnirea între disperare şi mînie, a căpătat putere de cataclism. Capetele sparte în ţăndări cu patul puştii sunau sec şi brusc, fără ca cei care izbeau şi cei care primeau izbitura să aibă cînd simţi icnetul, acel hîc ! cumplit şi definitiv, care încheia o soartă.

Lui Dinică Panduru îi gîlgîia sîngele în urechi, gata să-i spargă timpanele. Lui Opriţescu îi ieşiseră ochii din orbite de parcă ar fi vrut să împuşte cu ei. Lui Florea Chilimanţu îi por-

nise înainte pieptul, un piept de taur repezit să strivească. Apoi s-a produs fuziunea eliberatoare în care n-a mai existat ins, cu ochi, cu glas, cu nume, ci masa, fiară cu sute de capete şi sute de guri, muşcînd demenţial cu ghiarele şi dinţii armelor.

Prins în vălmăşagul de trupuri, Merişescu nu mai era comandant, era un trup oarecare, răsucit, smuls, împins înainte de vijelie, de uraganul urletelor înteţite de şfichiul gloanţelor şi mugetul exploziilor. Căpitanul nu mai avea acum puterea să strige, să comande, să îndemne, glasul i se topise, s-a trezit în mînă cu pistolul devenit inutil, l-a aruncat, a smuls o puşcă, azvîrlindu-şi lovitura o dată cu tot trupul, înainte.

Nu era orgie ceea ce se petrecea, un suprainstinct priveghea loviturile, dirijîndu-le exact acolo unde trebuie, cu inteligenţa valului care izbeşte fatal, rupîndu-şi cale, cu implacabilul avalanşei care n-are altă lege decît prăbuşirea torenţială. Moartea nu durea, nu înfiora, nu avertiza. Dorobanţii cădeau ca fluturi în vînt, sub rafalele armelor Peabody şi Snyders, străpunşi de cuţitele baionetelor, care, răsucite în burtă, dau instantaneu un spasm de vomă şi scot sîngele pe nări.

Tunarii de pe laturi, exaltaţi, s-au oprit la un anume moment, simţind că trag în carne vie. Un tun rîdea ştirb.

Coloana otomană era răpusă în mai puţin de trei pătrimi de ceas. Putea să intre, cu ful-

gerele săbiilor goale, cu grindina lănciilor care cădeau oblic, cavaleria ruso-română.

Şi-au făcut datoria, cu sete, roşiorii lui Cretzianu, sălbatici ca nişte armăsari de Burnas, şi ulanii lui Meyendorf, care aduceau, în ţipetele lor de ulii ai stepelor, ultima urgie.

Prinţesa s-a speriat cumplit cînd în salonul princiar a intrat Vasilca. Punctul suprem al spaimelor ei, între atîtea ceremonii populare curioase şi speciale, l-a reprezentat tocmai Vasilca, acel cap de porc pus pe tavă, jucat de un fel de Salomee hîdă, înconjurată de breasla casapilor, pastramagiilor şi măcelarilor din Bucureşti, în sunet de scripci, ţambale, naiuri şi tobe. Fusese într-adevăr o gafă a mareşalului curţii că s-a permis să intre în palat mahalagimea, cu datinile ei atît de bizare, probabil turceşti sau greceşti. Prinţul şi-a propus ca în anul următor să nu se tolereze la palat decît plugul ţăranilor. Deocamdată prinţesei i se făcuse rău. Au chinuit-o spasmele, o stare curioasă alternînd între vomă şi leşin a împins-o aproape de delir. A întors spre el nişte ochi albi, aproape morţi. Prinţul a însoţit-o pînă la pat, a predat-o îngrijirilor, apoi a re-

venit la căpătîiul ei, aşteptînd, afabil şi posomorît, să se învioreze. Nu-l părăsea gîndul de a o revedea pe Adela Balş. În scurte răgazuri de linişte, prinţesa îi zîmbea, cu efortul de a părea fericită. Într-o asemenea clipă i-a spus prinţului, ţintuindu-l cu ochii din nou speriaţi :

— Am aflat că la cinci ianuarie se vor arunca oameni goi în rîuri.

— În cinci ianuarie este Boboteaza, a confirmat prinţul.

— Este absolut necesar ca să particip la această ceremonie ? a întrebat ea.

— Nu, a răspuns prinţul, liniştit.

Bubuitul tunurilor de la Bechet nu mai contenea. Maiorul de marină Nae Dimitrescu-Maican avea o misiune ingrată : să urmărească mişcarea pe fluviu a monitorului otoman Reşid, şi, dacă se poate, să-l scufunde, ca să deschidă armatei române de pe malul stîng calea spre Rahova.

— Asta este imposibil, a scrîşnit maiorul, plîngîndu-se generalului Lupu în subordinea căruia se afla. Dacă vreţi să vă scufund monitorul daţi-mi un vas de război. Eu sînt marinar, nu tunar.

— De unde să-ţi dau vas, Maicane, eşti nebun ? Ce, România are flotă militară ? Unde te trezeşti, Nae, în Englitera ? Ai ordin să-l scufunzi, îl scufunzi !... Cu ce ai la dispoziţie ! Ţi-am dat o baterie de tunuri de cîmp. Mişcă-te, plimbă-te cu tunurile pe mal, vînează-l, prinde-l în ochire şi tranc !

— Îmi vine să rîz !

— Rîzi prostește, dacă rîzi !

Și amenințîndu-l cu degetul :

— Ți-am dat și două mortiere !

— Asta-i absurdul pur, mon géneral, a rîs marinarul. Mortierul e o armă cu tragere curbă. Vasul e o țintă mișcătoare. Ce să fac eu cu mortierul care trimite obuzul în boltă ?

— Te privește, ai ordin să-l scufunzi.

Nae Maican a salutat și a ieșit, aiurit și stupefiat, cu gîndul să-i convingă de pe mal, prin pase magnetice, pe otomani, să-și scufunde singuri vasul. Și înjurîndu-și soarta :

— Mama ei de viață, dacă asta mai e viață !

Prinţul şi-a spus că este imposibil să n-o revadă pe Adela Balş la ceremonia de Bobotează. A încălecat, în soarele strălucitor al dimineţii, şi a pornit în fruntea trupelor sale de gardă spre altarele de ghiaţă de la marginea oraşului, acolo unde Dîmboviţa eşuează într-o ghirlandă de lacuri transformate acum în oglinzi de cristal. Calul nu păşea pe zăpadă, ci parcă de-a dreptul în aer, ca în icoanele bizantine, la care se uita cu un sentiment bizar, neînţelegînd fizic levitaţia, ducîndu-l pe prinţ, peste voinţa lui, spre o înălţime pură, de unde spectacolul lumii avea să se înfăţişeze altfel.

Cătrănit, maiorul Nae Dimitrescu-Maican i-a adunat pe tunari cu gîndul să le facă o demonstrație umoristică :

— Mă, băieți, vroia el să le spună, ce se întîmplă cînd se plimbă o muscă pe fața lunii, iar tu, cu o pușcă de soc în mînă, de jos, de pe pămînt, ai ordin să omori musca ?

Îi vedea pe tunari rînduiți în fața sa, cam rupți în coate, cam cîrpiți, cu cizmele cam flendurite, cu chipurile obosite rău, ascultîndu-l calm, cu gravitate.

— Ce se întîmplă ? ar fi repetat Nae Maican.

— Dacă n-ai încotro, prinzi musca ! ar fi răspuns unul, în hohotele de rîs ale tuturor.

— Asta s-o crezi tu ! l-ar fi pus la punct Nae. Îmi place că sînteți băieți deștepți și că rîdeți. Dar să vă văd eu cum prindeți musca, nătărăilor !

„Nătărăii“ n-ar mai fi rîs sau ar fi rîs cu bunăvoință, ca să arate că nu sînt supărați pe comandantul lor.

Ajuns la baterie, Nae Maican a dat ordin locotenentului Perticari să înhame caii la tunurile ușoare, adevărate pușcoace de copii, i-a chemat la el pe singurii marinari pe care-i avea, sublocotenenții Mănescu și Mardare, cerîndu-le să convoace mica unitate, inclusiv ordonanțele și bucătarul, apoi, ieșind în fața frontului, cătrănit, dar și eliberat, fiindcă avea să le treacă pe umeri întreaga povară, le-a spus așa :

— Mă, voi de ce credeți că mîncați mămăligă pe malul Dunării ? De dorul lelii, de laptele cucului, de frunza frăsinelului ? Țara v-a îmbrăcat ca pe niște zmei...

Știa că minte. Cei trei ofițeri, care îl ascultau, spuneau precis în gînd că el, Nae Maican, e un nerușinat, dar nu-i păsa și continua patetic :

— V-a dat puști și tunuri. Astea care sînt, că altele n-are taica ! Aveți în față monitorul otoman. Știu, zice unul din voi, dă-mi și mie un monitor, o navă de război și-ți distrug monitorul inamic cît ai zice pește ! Păi cum ! Cred și eu ! Cu un monitor bine echipat, cine nu-ți distruge alt monitor, amic sau inamic ? ! Asta poate orice prost, vă răspund eu, tîmpit să fii, chiar dacă n-ai făcut Școala navală de la Brest și tot distrugi monitorul...

Și el, și cei doi sublocotenenți de marină absolviseră Școala navală de la Brest.

— Asta în Anglia, în Englitera, la Londra, dar nu la noi...

Maican ştia că cei doi îl fac demagog, „demagog greţos“, şi de aceea a apăsat mai tare, pînă la scandal :

— Care a auzit de Londra ? În sfîrşit, nu-mi pasă. Eu ştiu una şi bună : trebuie să distrug monitorul, că dacă nu-l distrug soldaţii de la Bechet ai domnului general Lupu nu pot trece dincolo, la Rahova, şi cum mai ia domnul general decoraţia, cînd o să cadă Rahova ? De-aia vă şi zic : Care nu vrea, care nu poate, să se ducă la el acasă, înapoi, în paştele măsii. Îmi găsesc eu oameni să facă o treabă ca asta. Şi-acum, marş la tunuri !...

Au pornit în cursa de urmărire a monitorului. O hăituire grea, stupidă, cursul fluviului fiind capricios, malul băltos, înecat în mocirle, năpădit de răchită crescută în păduri compacte, punctele deschise şi ridicate fiind rare, iar clipa cînd ajungeau acolo, în priveliştea Dunării, nici urmă de monitor. Pe o asemenea movilă cheală au aşteptat ceasuri lungi, înconjuraţi de pustia apei şi a pădurii.

— Poate apare ! a spus cu sete unul dintre cei doi sublocotenenţi.

— Şi dacă nu apare ? a întrebat celălalt.

— Dacă nu apare, pornim după el din nou, a hotărît maiorul Nae Maican, un maior fără flotilă.

Într-un loc, ajunşi la un luminiş cu deschidere largă asupra apei, le-a apărut în faţă monitorul. Fiara de fier înainta încet, nu plutea, ci călca parcă pe apă, cu un pas greu care

răspîndea peste orizonturi un duduit surd de moară de foc sau de locomobilă. Se vedeau turlele tunurilor, ca nişte trunchiuri ale morţii, gurile ţevilor lungi şi negre, iar maiorul Maican, urmărind fiara prin binoclu, trăia un sentiment de admiraţie, de stupoare şi neputinţă. A lăsat binoclul, făcînd un semn din umeri către locotenentul Perticari, artileristul grupului :

— Asta e ! Domnule locotenent, te rog să-ţi faci datoria...

Perticari a rînduit tunurile în bătaie, a ţintit monstrul prin cele şase ţevi, obuzele au detunat sec, ca nişte dopuri de plută, fără efect.

— Acum ne-am descoperit ! a scrîşnit Perticari. Vin spre noi.

Neatins, monstrul a făcut o manevră lentă de întoarcere, îndreptîndu-se cu tunurile lui către malul pe care se aflau românii.

— Retragerea ! a urlat Nae Maican, împroşcînd fiara cu cele mai piperate şi mai zdravene înjurături cîte se auziseră pe malurile Dunării, de la Pădurea Neagră la Marea Neagră.

Prinţul înainta în fruntea trupei lui către altarele de gheaţă.

Slujba Bobotezei se oficia în faţa unei imense mese sacre tăiate în gheaţă, sprijinită pe două picioare transparente, tot din gheaţă, care o făceau parcă să plutească în aer. Pe masă, sfîntul potir de aur. Alături, sfînta cruce din lemn de măslin, îmbrăcată în aur. Uriaşe cruci de gheaţă, tăiate cu topoarele şi fierăstraiele, străjuiau masa sacră, închipuind un fel de incintă peste care se arcuia bolta de gheaţă senină a cerului. Şesul alb, peste care nu călcase picior de om, se continua pe sub masa sfîntă pînă în buza lacului pe care se afla acest altar, un lac care îşi deschidea în elipsă apele senine, strălimpezite de ger. Gerul nu era tare, sufocant, aproape nu-l simţeai, dar puterea lui făcea să se transfigureze lumea vie, crengile răchitelor, ciucurii stufului, coamele şi nările

cailor, bărbile, mustățile și sprincenele popilor care, toate, înfiorate de văzduhul sticlos, străluceau de promoroacă.

Strălucea și ea, Adela Balș, în blana ei de zibelină, dar gura ei cu respirație fierbinte topise acele de brumă, iar pe genele ei lungi și negre sticleau cîteva boabe de rouă.

— Bună dimineața, doamnă ! ar fi vrut să-i spună prințul, sfidînd încremenirea trupelor și nemișcarea de statui a popilor, în veșminte de fir de argint, de lîngă crucile de gheață.

Adela era într-un grup de femei elegante, de domni înfofoliți în șube de samur, iar în spatele grupului se aflau săniile ușoare cu cai în harnașament scump. Prințul ar fi vrut să-i strige nu în gînd, ci tare :

— Bună dimineața, doamnă ! cu glas sonor, solar, ca pe un ordin de zi.

Ar fi trebuit să strige acest ordin de zi. Pentru ea ! Adela era sigur logodită sau chiar căsătorită, nu putea să i se adreseze decît așa, cu doamnă, cu vocea unui ordin de zi. Iar doamnă, în românește, venea direct din latinul *dominus*, avea un sens princiar, regal. Ea ar fi primit mulțumită apelativul, în liniștea de absolut a timpului, clipind rece, hieratic, sub cerul de gheață, înfiptă cu picioarele în covoarele de hermină ale zăpezii, fremătînd din degetele mici în botinele calde, ca niște ființe vii, zîmbind regal și cast, hieratic și fierbinte, cu o temperatură a buzelor care putea învia, la o suflare, întregul univers. Cum ar fi arătat acel univers, în clipa următoare, cînd la suflarea ei cîmpul alb ar fi fost inundat de trandafiri

roşii, ţîşniţi pînă la cer, în pîlpîire de jerbe, într-o irupţie arteziană, sangvină, de flori? Cum ar fi arătat acel univers transfigurat dintr-o dată? Companiile de paradă, dispuse în careu, ar fi strălucit straniu, într-o rară splendoare de culori: roşul escadroanelor de roşiori, cu eghileţi şi găitane de aur la mundire, albastrul marin al dorobanţilor, deasupra căruia stătea linia neagră a căciulilor cu pană de curcan, maronul de castană al vînătorilor, înveselit de pălăriile cu boruri suflecate şi pene de cocoş la panglică, negrul antracit al tunarilor, cu mantalele lor lungi pînă la pămînt, verdele crud al companiilor de grăniceri. Toate culorile ar fi devenit incendiare pe albul zăpezii, iar glasul trupelor ar fi tunat peste întreaga lume, dînd răspuns la un semn al său şi provocînd o fantastică explozie a soarelui:

— Bună dimineaţa, doamnă!

Dar prinţul n-a strigat, iar trupele nu i-au reluat glasul, în bubuit de corală. Straturi geologice de gheaţă, depuse în succesiuni de secole şi ierni, peste sîngele familiei, frînau adîncurile termale ale prinţului, adîncuri cu atît mai clocotitoare şi mai explozive — şi cu atît mai invizibile! — cu cît puterile voinţei lui educate tiranic le apăsau mai dur. Să fi strigat?

Simţea în spate apăsarea ochilor soldaţilor săi, ochi cuminţi şi fideli, iar dintre aceşti ochi se detaşau ferm, arzător — îi simţea cum ard — ochii tînărului ofiţer care fusese cu cîteva seri în urmă, la braţul Adelei. Da, ar

fi fost un scandal, un scandal grandios şi sublim, să saluţi o femeie, în faţa unei ţări întregi, printr-un ordin de zi. S-ar fi cutremurat cerul de gheaţă, iar crucile de aer pur s-ar fi pulverizat într-un nisip de diamant.

— *Das ist unmöglich !*, a mormăit în barbă, prinţul, neştiind bine dacă şi-a refuzat posibilul atunci, acolo, pe cîmpul Bobotezei, sau acum, aici, cînd revedea scena, în faţa jurnalului deschis.

Între timp, preotul mitropolit, ridicînd crucea de aur, a făcut-o să sclipească o clipă spre văzduhul înalt, spre nesfîrşirea zenitului, apoi a aruncat-o în lac.

Au sărit în apele de gheaţă, după cruce, doisprezece tineri goi, purtînd pe şolduri ştergare albe de in, înnodate în legătura cristică. A fost o clipă de demenţă, tunurile au bubuit năprasnic, cucoanele au ţipat, trupurile albe s-au învălmăşit în talazurile de apă polară, după crucea plutitoare, corul diaconilor sfărîma pereţii de cristal ai zilei, iar la sfîrşit, ca o izbăvire, ca o aşezare a întregului cosmos în ordine, şomoiogul de busuioc, ţinut de mîna blîndă a aceluiaşi preot, l-a înrourat pe prinţ cu apa sfîntă, numită aghiazmă.

Adela Balş rîdea urmărindu-l pe prinţ, înrourat cu apa divină, dar prinţul n-a mai regăsit-o în el.

— Perticari, s-a adresat Nae Maican locotenentului tunar, dacă tu crezi că poţi face ceva cu mortierele, te priveşte. Mie să nu-mi spui că n-ai reuşit.

Lupta disproporţionată între bateria de tunuri de cîmp şi monitorul otoman atinsese culmea de ridicol. Tunarii trăgeau cu înverşunare, scuipînd şi înjurînd, în blindajul de oţel al monstrului, care, netulburat, se apropia lent şi implacabil, mormăind spre ţărm, cu mormăitul lui de moară de foc sau de locomobilă.

— Ăsta are piele de rinocer ! a scrîşnit sublocotenentul Mardare, dar cu un fel de veselie, cu veselia pe care ţi-o dă stupoarea.

— O să vedeţi, domnule maior, că turcii debarcă ! a adăugat camaradul său, sublocotenentul Mănescu.

— Cred şi eu că debarcă, l-a confirmat Nae Maican, aproape cu satisfacţie. Că doar n-or

fi tîmpiţi să nu debarce. Debarcă, ne prind pe toţi şi ne bat cu verigi de salcie la cur. Să ne înveţe minte să ne luăm cu ei de păr, cînd n-avem flotă !

— Grijania şi dumnezeii mă-ti de monitor ! a explodat sergentul Patrichi, care primise o schijă în umăr şi nişte zburături de praf de puşcă în ochi.

Şi urlînd :

— Ţineţi-i, mă, de vorbă, o clipă, ţineţi-i dracului pe loc, că le arăt eu lor !

— Ieşi, mă, şi spune-le să stea pe loc ! a preluat îndemnul un alt tunar. Vrea să le spună ceva la ureche sergentul Patrichi.

— Să-mi spuneţi şi mie cînd stau pe loc, a mormăit maiorul. Să întoarcă şi spre mine urechea, vreau să le spun să-i bag în p... mă-si.

Deznădejdea şi furia îi făceau să lucreze grăbit, cu gesturi sigure şi bruşte, ca la arie, la maşinile mecanice de treierat, care veniseră doar în cîteva exemplare în ţară, pe la marile moşii.

Au scos două tunuri din poziţia fixă şi le-au mutat mai la vale, în josul fluviului, instalîndu-le pe un monticul de pămînt, de unde puteau să domine puntea monstrului. Alte două tunuri le-au mutat chiar lîngă buza apei, fixîndu-le tot pentru tragere razantă. Nae Maican a ordonat foc. Patrichi a sărit la unul dintre mortiere pe care l-a şi îndopat cu o ghiulea.

— Ce vrei să faci ?

— Ai să vezi tu ce fac.

— Ăsta trage în sus.

— Acu ai văzut că trage în sus, mă, știulete ?! Dar cînd bați mingea pe maidan, la oină, cînd bați cucu, nu tragi în sus ?

Servanții mortierului, care stătuse pînă atunci nefolosit, l-au urmărit pe Patrichi, cu scăpărări de rîs în ochi. Sublocotenentul Mardare urmărea monstrul prin binoclu, prima ghiulea a căzut pe punte, la babord, ca un bolovan, provocînd o groaznică pîrîitură, urmată de o explozie înfundată.

— Uraaa ! Pe ei, măăă !

Îndemnul era absurd. Ieșiți cu palmele goale la mal, tunarii nu puteau să agite decît brațele, despărțiți de monstru prin apele tulburi și adînci care fîșîiau pe lîngă trupul lui de oțel.

— Are puntea subțire, de scîndură ! a strigat sublocotenentul Mănescu.

Locotenentul Petricari, tunar de meserie, a trecut la celălalt mortier. Sergentul Patrichi, mai rapid, l-a depășit cu o lovitură. Aceasta a nimerit în magazia de muniții a vasului. A urmat explozia, răbufnirea flăcărilor, apoi desfacerea unui perete, care s-a căscat hidos ca o falcă de rinocer, rînjindu-și măselele și colții din piroane negre.

Prezentîndu-se generalului Lupu, raportîndu-i misiunea îndeplinită, invitîndu-l să debarce cu trupele dincolo, în Rahova, maiorul Nae Dimitrescu-Maican a mai adăugat :

— Dar să știți că a doua oară nu mă mai prind la așa ceva. Ori îmi dați o flotilă cum trebuie, ori...

— Ori ce ?
— Altfel nu ţine.
Generalul l-a scrutat prin ochelari :
— Ba să ştii că ţine, mă Nae. Dacă e cazul, ţine !...

Intrarea în Rahova s-a făcut pe la orele douăsprezece, în 9 noiembrie, sub un cer mohorît. Fanfarele cîntau cu alămuri răguşite, populaţia bulgară, exaltată, striga pe uliţi, în ceardacuri, la ferestre, paşii soldaţilor învingători erau trudiţi, tîrîiţi, grei, ca după muncă.

Meyendorf înainta la pas, pe iapa lui pintenoagă, în faţa ulanilor săi, urmat de roşiorii lui Cretzianu şi de dorobanţii lui Merişescu, ultimii rupţi şi asudaţi.

Bine echipate, ca la paradă, erau doar cele două companii de miliţieni trimise de generalul Lupu, care nu apucaseră să tragă un singur foc, după fuga turcilor. Pe acestea le primise, mai întîi, populaţia bulgară, cu pîine şi sare, şi cu urale.

Slăniceanu a intrat în aşezare aproape ultimul, cu mult în urma soldaţilor săi, fără să mai apuce nici o fărîmă din ofrandele destinate

învingătorilor. Pierduse bătălia, deşi Rahova fusese cucerită. Baltul l-a salutat familiar, o dată cu patrupedul de sub el :

— Voilà !

Cernat i-a prezentat prinţului lista morţilor în aceeaşi seară. Prinţul l-a rugat să-i lase hîrtiile şi nu l-a felicitat pentru victorie, deşi victoria fusese urmărită şi cucerită punct cu punct, de amîndoi, cu o inflexibilitate de fier.

Prinţul a aşteptat să se lase întunericul, pentru ultima întîlnire cu ea. Căpătase un fel de frison legat de creşterea vertiginoasă a nopţii.

— Nu aveţi totuşi superstiţia nopţii? l-a întrebat ea, fără tranziţie.

— Nu. Cu atît mai mult acum, în această lumină care clarifică...

Puteai într-adevăr vedea tot, pînă şi un ac în iarbă, în lumina fără sursă care scălda aşezarea, şi, curios, aceeaşi lumină clarifica lucrurile din depărtări, în loc să le întunece. La Bogot, unde se afla comandamentul marelui duce, chiar din peretele camerei lui de lut crescuse un prun. De o creangă a prunului erau

atîrnate armele, centironul cu pistolul în toc de piele şi sabia de paradă.

— Nu sînt bine fixate, şi-a arătat îngrijorarea prinţul, cuprins de o uşoară nelinişte. Dealtfel, armele nu se prind niciodată în pomii fructiferi.

— De unde ştiţi că e un pom fructifer ?

— Dar e un prun !

— Un prun ?!

Toate dealurile din jur erau pline de meri, peri, nuci, pruni, încărcaţi cu arme.

Se auzeau fanfare. Prinţul a dat să încalece, dar n-avea cal. Ea rîdea himeric.

— Unde vă grăbiţi ?

— Mă grăbesc să-l întîmpin pe prinţul Friedrich. A cucerit Rahova.

— Prinţul Friedrich ?! s-a mirat femeia. Dar Rahova a fost cucerită în urmă cu patru secole de oştenii lui Mircea.

— E absurd, a protestat el. Rahova a fost cucerită de prinţul Friedrich de Hohenzollern, burgraf de Nurnberg, la 1396. Iată-l, se află la dreapta împăratului Sigismund şi goneşte acum spre Nicopole...

— Ha-ha ! a rîs femeia. Dar în cazul acesta la stînga lui Sigismund se află Mircea. Rahova a fost cucerită de oştenii lui Mircea.

— Ha-ha ! a rîs el, necontrolat, neizbutind să-şi stăpînească nervii. Dar Rahova a fost cucerită în 1396, de Friedrich, care lupta în oştile lui Sigismund, împotriva lui Baiazid.

Apoi, ca o scuză :

— Cum se încurcă istoria !

Şi tresărind :

— Se grăbesc toţi spre Nicopole, unde vor fi înfrînţi.

— Atunci lasă-i, mai ai timp.

— Vreau să-l ajut pe Friedrich.

— Care Friedrich ?

— Dar împăratul i-a dăruit lui Friedrich, în 1415, marka Brandemburgului. Toată lumea o ştie !

Şi fiindcă femeia rîdea, prinţul a introdus-o, fără s-o mai invite, aproape brutal, în sala cavalerilor din castelul strămoşesc din Alpii Suabi, acolo unde Dunărea, lovind o stîncă, ţîşneşte spre cer în ziduri colosale. I-a arătat cu un gest demonstrativ galeria portretelor, oprindu-se cu indexul la rama din care trona, în armura de fier, prinţul Friedrich.

— Şi ? s-a auzit glasul ei, de sus, din ramă.

— Cum şi ?!

Din ramă zîmbea chipul ei, pictat în alb lilial de G. D. Mirea. Pictura avea culorile proaspete.

— Ce curioasă substituire ! a spus el dezamăgit, cu un glas amar.

— De ce substituire ? Nu vă place cum pictează Mirea ?

Şi cu repros :

— Ar trebui să vă obişnuiţi cu chipul meu.

Din toate ramele din galeria portretelor zîmbea acelaşi chip de femeie în alb lilial cu privirea directă, enigmatică, cu un zîmbet abia mijit, nu pe buze, ci în colţurile ochilor, cu o faţă prelungă, straniu de albă, detaşîndu-se din negrul nocturn al fondului, transparentă ca o

iluzie, captivantă ca un gînd obsesiv. Prinţul s-a plimbat cu paşi buimăciţi sub aceste portrete colosale din care domina femeia, multiplicată halucinant, a refuzat după o vreme să le mai privească, dar, răsucindu-se, s-a trezit din nou în faţa ei, reîntrupată acum la statura reală, în aceeaşi rochie de voal, cu volane ample, cu aceeaşi lumină enigmatică în ochi. Stătea sub prunul acela încărcat de arme.

— O să te rog să-mi rupi şi mie o sabie, a cerut ea.

— Cu plăcere, dar mai avem timp.

— Pentru mine nu mai există timp.

— Dar ce spuneţi mi se pare nefiresc.

— Pentru mine nu mai există nefiresc.

— Sînteţi amabilă, stimată doamnă, să vă explicaţi ?

— Vă explic, după ce-mi daţi sabia. O aşteaptă cineva.

— Cine ?

— Soţul meu.

— Prinţul a dat să rupă o sabie din pom, dar o tăietură adîncă l-a făcut să se simtă fulgerat în osul umărului, să geamă şi să sară din pat...

Lampa era aprinsă. I-au căzut privirile pe lista morţilor. Străbătea şirurile încet, concentrat, cu grijă, fiindcă se vedea că lucrarea fusese făcută în grabă, fără o rînduire riguroasă a numelor, pe batalioane şi companii. Astfel, numele maiorului Ene era adăugat ulterior, lateral, în dreapta şirului, cu creionul, deşi prinţul ştia bine că maiorul căzuse în prima zi, chiar în primul atac. A luat condeiul, rămas

între filele jurnalului, ca să facă retuşul necesar, dar s-a oprit. Chipul femeii care aştepta sabia i-a apărut în gînd din nou. Aştepta ca un semn de întrebare, alb, lîngă masa lui de campanie.

Prinţul a luat o filă de hîrtie cu filigranul său şi a scris :

Doamnă,

Soţul dumitale, bravul maior Ene, a murit moarte de erou în strălucita luptă dinaintea Rahovei. Patria a pierdut întrînsul un nobil fiu, armata şi Eu un ofiţer viteaz şi distins. Oricît de mare este durerea dumitale, ea va fi alinată de mîngîierea că suvenirea iubitului dumitale soţ va rămîne neuitată şi că ţara, ca şi Mine, îşi va aduce pururea aminte de acest devotat ostaş. Cei pe care i-a lăsat în urma lui vor deveni familia de adopţiune a naţiunii române.

Primeşte, Doamnă, împreună cu via Mea condoleanţă, asigurarea distinsei Mele consideraţiuni.

Carol

După această scrisoare, Adela Balş-Ene nu l-a mai frecventat în vis pe prinţ.

ZĂPEZILE DE ACUM UN VEAC

IEŞIREA DIN IARNĂ
FLUVIILE
TE DEUM LA GRIVIŢA
NOROAIELE
SCRISOARE DE LA RAHOVA
NOAPTEA OTOMANĂ
ZĂPEZILE
CUTREMURUL
ÎNTOARCEREA MORŢILOR
IEŞIREA LA MARE

ISBN 973-24-0849-9
ISBN 973-24-1054-X

Preţ: 40.000 lei + TVA